

ANTON HOLBAN

H. 92 / 1938

HALUCINAȚII
NUVELE

CU UN PORTRET AL AUTORULUI

VREMEA
1 9 3 8

**BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI**

n° Curent 69560 Format m

n° Inventar A51348 Anul 1938

Sectia Depozit IV Raftul IV

COSTICA IONESCU
Legătorie de Cărți
București
Str. Morilor, 88

HALUCINAȚII

1956

S'AU TIPĂRIT DIN ACEST VOLUM
10 EXEMPLARE PE HÂRTIE VELINĂ,
NEPUSE ÎN COMERT

Inu.A.51.348

ANTON HOLBAN

241262

HALUCINAȚII

NUVELE

CU UN PORTRET AL AUTORULUI

65750

543i

VREMEA
1 9 3 8

BUCUREȘTI
Cota..... 69 560
Inventar..... 65750

CONTRICH 1955

RC 27/02

DE ACELAȘ AUTOR:

- MIREL, roman (edit. Ancora).
- PARADA DASCĂLILOR, roman (edit. Cugetarea).
- O MOARTE CARE NU DOVEDEȘTE NIMIC, roman (edit. Cugetarea).
- IOANA, roman (edit. Pantheon, Brad).
- OAMENI FELURIȚI, piesă de teatru, jucată la Teatrul Național București.

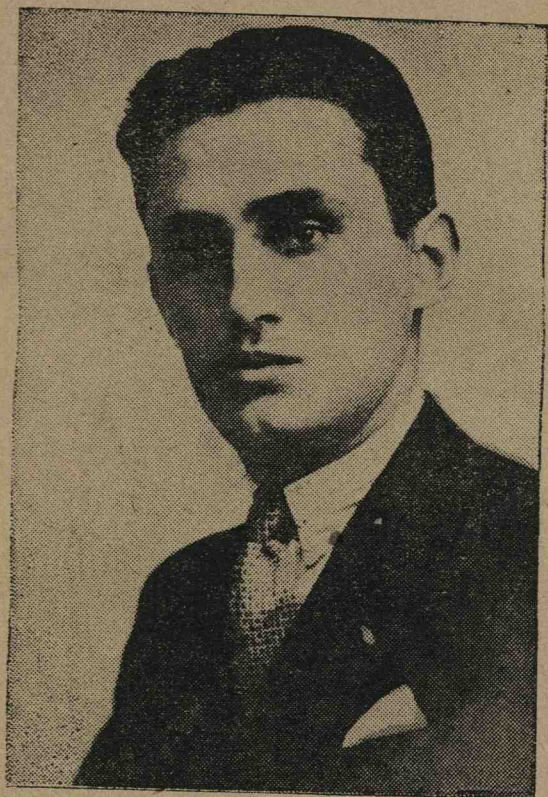
În manuscris :

- STUDIU CRITIC ASUPRA LUI MARCEL PROUST.
- JOCURILE DANIEI, roman.

B.C.U. Bucuresti

C65750

Vreau s'o spun lămurit, căci socotesc că văd limpede : iată ceiace prețuiesc mai mult din lucrul meu. Poate nu nuvele, căci acestea presupun un gen cu legile lui. Mai degrabă, fragmente. Fidelii mei pot observa că am ales cu severitate. Uneori am suprimat complet. Sau numai am transformat unele pasagii. Am păstrat totuși culorile, și am acceptat ca negrul dela urmă să înceapă cu 'roz. Rămîne ca eroul care, cu toate că discret, se simte pretutindeni, să dea unitate volumului.

Intr'un compartiment, o eroină mai veche, Irina. Dar de data aceasta, altă tehnică, poate mai multă comprimare, suprapunere a emoțiilor, maturitate, altceva. Și am găsit prea facil ca să schimb un nume propriu.

A. H.

... „A L'OMBRE DES JEUNES FILLES
EN FLEURS“...

Cireșul s'a urcat, s'a încolătăcit împrejurul lui, apoi s'a desfăcut, firav și grațios ca o baletistă și și-a dansat florile roze, și-a lungit un braț în vârf cu două petale tremurând apropiat ca aripele unei vrăbii, cari s'au rezimat ușurel pe una din ferestrele clasei a șasea de fete.

Clasa este, ca de obicei, lugubră, inamicală, cu băncile dure așezate la rând, cu tabla și catedra de rigoare, cu icoana de hârtie estină. Dar fetele s'au priceput să mai alunge din rigiditatea convențională, au adus vase de flori și mici ornamente la călimări. Profesoara de franceză a anunțat impresionant subiectul tezei: „*Comparaison entre Andromaque et Hermione*”, și acum nemîșcată, pare la locul ei oficial, bucată din lemnul catedrei. Iar micile domnișoare scriu frenetic. Iată pe Magda, premianta școlii de ani de zile, cu chipul ei net, cu perfectă cărare din mijlocul capului, cu profilul tras fără de nici un capriciu, cu

silueta proporționat conturată, siluetă exactă a unei ființe care trăește exact, fără de nici o îndepărtare dela datoriile cele mai stricte, știind fără greș ce are de făcut ca să fie un perpetuu model, și ca să nu dea nici o notă discordantă... Desigur, în viață nu poți trăi în neștire. Trebuie să-ți impui o formulă și să n'o depășești nicio dată. Dar literatura este cu totul altceva. Fără de nici o ezitare și de nici o concesie, Magda va prefera pe Hermiona. Mai târziu, când va fi mai în vârstă, va vedea cari îi sunt obligațiile ei noi, dar acum nu socoate să fie vreo afinitate între tinerețea ei imaculată, și între văduva de peste treizeci de ani. Intr'adevăr, Pirus este un bărbat excepțional, tânăr, viteaz, în stare de mânie cotropitoare și de tandrețe fermecată, și cu toată voinicia, subtil, fin, rafinat, cu prestață de rege dar cu vorba insinuantă de diplomat, mișind și ironizând, după plac, pe bicisnicul Oreste :

*La Grèce en ma faveur est trop inquiétée,
De soins plus importants je l'ai crue agitée...*

E îndrăgostit ca un copil de Andromaca. Ce orbire, să se îndrăgostească de văduva lui Hector, o femeie cu copil, învățată în toate secretele amorului de un altul, cu corpul ei pe care se văd probabil, de-l privești atent, semnele bătrâneții, cu hainele mereu în doliu și cu vocea mereu plângătoare, repetând la infinit o litanie de două cu-

vinte, de copil răsfățat, ceiace nu se potrivește vârstei ei:

**„Captive, toujours triste, importune à moi
même“ ...**

La spatele Magdei, scrie cu fervoare, crispată de preocupare, bruna Ela.

Ela are obrazul de aramă și ochii cu ape profunde. Corpul îi este tocmai bine împlinit; dealungul lui curge o linie sinuoasă, sânii rotunzi îi ridică bluza armonios. Pocal în care stau închise tate instinctele, ce abia așteaptă să fie liberate. Carnea Elei parcă dorește mâna care s'o strivească. Și acum, în preajma povesteii de dragoste a lui Racine, nervii au strâns-o ca într'o plasă, o leagănă și o amețesc... Desigur ar face la fel cu Hermiona ! Fecioara îndrăgostită până la nebunie, torturată, care nu acceptă compromisuri, mândră, ofensată la culme, când ei, de viță regală, fata unei femei pentru a cărei frumusețe a fost un război de zece ani, i se preferă o sclavă aproape bătrână.

„Je crains de me connaître en l'état ou je suis“.

Fericirea trebuie căutată cu orice risc. Și fără multe socoteli cari să-ți întârzie inutil gusturile.

„Tant de raisonnements offensent ma colère“.

Altminteri, mai bine moartea, cu riscul regretelor celor mai teribile de la urmă.

Lângă Ela, cu profilul subțire, și cu trei pistrii pe nasul puțin coroiat, Sarah. Ține ochii închiși pe jumătate, ca și cum ar urmări o problemă extrem de subtilă... Chateaubriand, acel care a întrebuițat atâtea culori superbe pentru a explica lucruri neînsemnate, a avut dreptate. Andromaca este o eroină creștină, așa de monotonă și plictisitoare. În schimb, Hermiona trebuie să aibă în vinele ei din sângele Salomeei. La fel, excesivă, orgolioasă, mergând pentru gusturile ei, până la moarte. Capul lui Iohanan pe o tipsie de argint! Și capul lui Pirus, în definitiv! Să împlinim ceia ce Racine n'a avut curajul să spue. Pentru a avea buzele regelui Epirului la dispoziție. Desigur, buze carnoase și roșii. Ce pot înțelege colegele române, cu viața lor mecanică! Nu pot gusta decât manierele lui Pirus, artificiale.

.....„Me cherchez-vous, Madame ?”

„Un espoir si charmant me serait-il permis ?”

Dar nimic din sensualitatea pe care el o degajează.

Și Lina, urâțică, slabă, încovoiată, excelentă la matematici, se lasă pentru un moment sedusă de mirajul Hermionei, și uită chipul slut pe care oglinda nemiloasă i l-a reflectat dimineața, când la lumina soarelui tânăr, toată lumea părea înfrumusețată... Se înțelege gustul lui Pirus, interpretul fidel al autorului, pentru bătrânica virtuoasă și

anostă. Intotdeauna, imaginea lui Racine, cu chipul lui asemănător regelui Soare, cu tandrețea de îndrăgostit neobosit, a fost exagerată. Romanticoșilor le place să insiste asupra amorurilor cu artistele du Parc sau Champmeslé. Dar viața lui retrasă după căderea Fedrei? Nu va mai reveni la teatru decât ca să facă plăcere hibridei doamne de Maintenon cu două piese religioase, așa de plictisitoare. Amiciția lui fără sens cu sfinții dela Port Royal, respectul filial față de Nicole, care scrie ilizibil, și care are idei așa de învechite despre teatru. Și acasă, ca unică ocupație, educarea conform celei mai stricte morale creștine, a celor patru fete. Ce puțin putea înțelege un astfel de burghez din temperamentul vijelios al Hermionei! Căci altfel n'ar fi făcut pe Pirus (erou fermecător) să ezite.

Și domnișoarele Coca No. 1 și Coca No. 2, sau, mai bine, Coca și Cocuța, în aceiaș bancă din clasele primare, subțiri, înalte și cu chipul firav, prietene nedespărțite. O acceptă, în prietenia lor, pe Hermiona. Și oprindu-se din furia scrisului uneori, își strâng mâinele șoptindu-și dragostea lor eternă.

Și Mica Lilly... Așa de micuță, că te întrebi dacă nu cumva s'a rătăcit din întâmplare în clasa șasea. Profesoarele îi spun „fetițo” și râd de vorbele ei ca de vorbele unui copil. O răsfăță fără ascunzișuri, căci știi că nimeni nu se va putea su-păra de părtinire. E blondă, albă, cu ochii mari

albaștri, mereu curioși de tot ce i se spune. Are o voce mică, ușor tremurată, ușor alintată, fără să fie deloc artificială. Și Mica Lilly tot pe Hermiona o alege, și își înțepenește toată ființa, cași cum ar pricepe toată gravitatea acelei alegeri. Mâna delicată scrie cu gesturi energice. Și simte în ea toată forța, să spun la rândul ei :

„Où suis-je ? Qu'ai-je fait ? Que dois-je faire
encore ?

Quel transport me saisit ? Quel chagrin me
dévore ?

Errante et sans dessein, je cours dans ce palais.
Ah ! Ne puis-je savoir si j'aime ou si je hais ?”

Domnișoarelor de șaisprezece ani, îmi veți permite să vă ghicesc viitorul, căci mă pricep în vrăjitorii ? Pe deasupra capetelor voastre aplecate, încruntate de preocupare, invizibil dar inexorabil, plutește Destinul.

Magda, cea atât de exactă în îndeplinirea datoriilor. Te vei mărita curând, iar soțul tău va avea o leafă destul de bună la un minister. Cel care va ține locul lui Pirus, nu va fi nici viteaz, nici subtil, ci un burghez punctual, cu chelie și cu fața jovială, peste care n'a trecut nici o întrebare. Vei asculta cu seriozitate raportul lui zilnic asupra întâmplărilor dela minister, și vei face haz odată cu el. Și uneori, văzând ce agreabil este să nu faci nimic, te vei mira că te-ai căznit odinioară atât de mult ca să fii premiantă.

Ela, te vei îngrășa, și după o mulțime de încercări de slăbire, vei renunța definitiv, căci nu vei avea curajul să te opui mîncării succulente. Te vei mărita de două ori, vei avea mai mulți amanți, și ca să te scuzi, vei încerca o teorie întreagă asupra supremației simțurilor. Și în momentul în care îți vei arunca hainele depe tine lângă bărbatul nerăbdător, vei reflecta, aducându-ți aminte că ești o intelectuală: „Femeea are un temperament haotic”.

Sarah, în timp ce soțul tău, dentist reputat, va examina dinții clienților, vei primi în pat un creștin. Nu vei renunța la mândria ta de descendentă a unor străbuni iluștri, vei disprețui amantul, dar vei spune că „pentru amor, un goi este mai bun”.

Lina, îți vei purta urâțenia, făcând pe medicinista de boale de femei.

Coca, te vei duce în fundul provinciei. Acolo vei păzi ca lingurițele de argint să nu se piardă, catifeaua mobilelor să nu se strice. Și dacă cineva te va întreba ce-a devenit Cocuța, prietena ta atât de bună, vei răspunde:

— „Nu știu... **Mi se pare** că a murit...”.

Și ție, Mică Lilly, atât de grațioasă și de transparentă, îți va luci în mâini o armă ucigătoare, și într'un moment de amețală, vei face asupra ta un gest definitiv.

Dar nu vă voi spune, domnișoarelor mici, nimic din toate acestea.

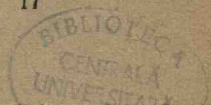
Vă admir cu ce pasiune visați la Hermiona, fecioara nebună, cu care voiți să vă asemănați...

Și Mica Lilly așa e de preocupată, că nici nu observă că i s'a desfăcut un ochi la ciorap și i se vede un bob de piele roză...

ANTONIA

Fălticeni este un oraș mititel, dar foarte poetic, așezat capricios pe câteva coline armonioase, cu străzi largi și drepte, cu case invadate de copaci și de flori; complect acoperit iarna de zăpadă, despărțit de lume, alunecând în spațiu cu aspectul lui ireal alb-strălucitor, iar vara, în aerul totdeauna răcoros, plutește parfumul brazilor. De la toate colțurile vezi drumuri cari coboară pitoresc, iar dela Băncuță — la marginea târgului, câteva bănci, pe un deal, loc de întâlnire a câtorva rari îndrăgostiți — perspectiva asupra copacilor, a Șomuzului, și a dealurilor, este magnifică.

Casele se înșiră cu proprietarul lor bine cunoscut de ani de zile, prăvăliile evreești veșnic goale se înghesue, cu câteva lucruri în geam, iar oame-nii citesc îndelung ziarele, fac o plimbare pe strada Mare înainte de culcarea dela ora nouă, Dum-nica iau o prăjitură la cofetăria din centru, iar Domnul Prefect sau Domnul Procuror sunt salu-

tați până la pământ, și fiecare se încearcă să citească pe fețele lor impasibile și grave, ultimele vești din Capitală. Viață tihnită, fără mari ambiții sau intrigi, fără aventuri senzaționale sau hoții excesive; dacă moare cineva toată lumea merge la cimitir, iar orologiul de la turnul bisericii Adormirea, împarte tihna întregului orașel în spații egale.

Dar în timpul războiului, Fălticeni se transformase. Familii noi soseau iar rușii defilau fără sfârșit, — imagină halucinantă, — dinspre zări spre zări. Alții rămaseră încartiruiți prin casele gospodarilor, și umpleau cofetăria cu zarva lor, zornăiau pintenii pe trotuare, își aruncau apostrofe în limba lor melancolică, și întovărășeau asfințitul cu coruri sau cu balalaice. Sărbătoarea, la singurateca Băncuță se aduna lumea, căci cânta muzica militară. Spitalele încărcate cu răniți, trenurile încărcate cu soldați, pe cer aeroplane, și în aer, vești contradictorii. Pensionarii pașnici se adunau, discutau, erau patrioți inverșunați, și veșnic aveau câte o veste de povestit.

Eram pe atunci elev de liceu, și cași camarazii mei, învățam numai cu aproximație, și tot timpul ne amestecam printre ruși, îmbrăcați ultima modă în stofa dela Buhuși, discutam și noi în felul nostru războiul, sau povesteam nesfârșit asupra fetelor din târg. Fiecare din noi avea amorul lui, și mie îmi plăcea o dudue subțirică și sprintenă, cu mutra de șoricel, și cu numele de Désirée.

Intr'o zi, m'am dus după obicei, la profesoara mea de piano, care mă anunță :

— „Știi că am o elevă nouă, o mititică rusoaică de vreo zece ani, fata unui ofițer rus. O chiamă Antonia. E foarte drăguță și talentată. Trebuie să vie îndată și o s'o cunoști”.

Și într'adevăr, după puțin timp, fetița își făcu apariția. Subțire, înaltă, părând mai mare decât era, blondă, cu obrazul alb de porțelan, cu ochii albaștri și cu un surâs foarte grațios.

— „Iată și pe Antonia”.

— „Incântat de cunoștință Domnișoară !” făcui eu cu o mică ironie de băiat mai mare.

Profesoara, încântată, voi să-mi arate toate talentele Antoniei. Mi-am întrerupt lecția și fata mi-a arătat ce progrese făcuse abea în câteva ședințe, ce îndemânatică îi erau acum degetele, ce ureche perfectă avea, ce exact ținea măsura și cu ce freamăt întovărășea fiecare notă. Apoi Antonia ne-a mai arătat și alte talente. În cântecul profesoarei, a dansat grațios, variat agitând un voal împrejurul ei. Am aplaudat, am felicitat, apoi mi-am reînceput lecția. Antonia se rezimase cuminte de piano și asculta cu răbdare. Dar când să termin, — profesoara tocmai se depărtase — mi-a căzut un bilețel pe mâini.

Era scris: „Cavalerule, îmi placii foarte mult!”

Am râs, râs de om mare față de precocitatea amuzantă a unei fetițe, am povestit întâmplarea

la toți. Aceasta a jicnit-o pe rusoaică, și s'a supărat pe mine mai multă vreme.

Dar apoi ne-am împrietenit. Ne întâlneam totdeauna la lecția de piano unde ea venea mai repede decât trebuia, ca să mă asculte cuminte, sau ca să mă reție și să-mi arate progresele. Câteodată vorbeam mai mult, și cuvintele ei românești aproximative erau o încântare. Păstram tonul glumeț, și ea pe cel grav. Păream eu cel mic și ea cea mare. Succesul meu era știut de toți. Eram ironizat. Dar totuși eram încântat, căci mi se părea că prețul meu în ochii lui Désirée trebuia să crească. Antonia avea, în miniatură, instinctele de viitoare femeie. Observa, ținea supărări, prelungea căldura împăcărilor, o enerva tonul meu superior, își aranja, cu noi variații, panglicile.

Odată am găsit-o pe stradă. O trimisese tatăl ei după cumpărături. Neavând ce face am voit s'o întovărășesc, dar ea se opuse. M'am mirat. După multe ezitări, mi-a mărturisit :

— „Trebue să cumpăr niște mere murate !”

Am întovărășit-o totuși, dar înconjurând, complici, fără multe explicații, strada principală. Apoi, după ce Antonia și-a făcut târguiala, am pornit-o înapoi, fără să mă gândesc să fac pe cavalerul și să port eu pachetul vulgar. La un moment dat, Antonia m'a rugat:

— „Ține puțin vasul, până ce mă închei la ghețe”. Am primit. După o clipă, apărând deodată, a trecut pe lângă noi Désirée, cu mutra ei de șori-

cel, mândră într'o rochie nouă, și legănând pe umeri o umbreluță colorată. Și după ce a trecut, Antonia mi-a spus :

— „Anume ți-am dat murăturile, ca să te vadă Désirée cu ele în mână.

Eram indignat. Imi fusese rușine. Și am început o serie de invective. Fata mi le-a suportat, a răspuns și ea cu aceiaș inverșunare privindu-mă închizitorial, îmi făcea reproșuri pentru infidelități mici pe cari nici nu bănuisem că le observase, și cu cât deveneam mai rău, cu atât părea mai satisfăcută. Ajunși la profesoara noastră, mi-a trecut mânia. Am voit s'o împac și să rezolv astfel rușinea ce suferisem. Am povestit scena cu haz, ca pe o glumă nostimă a unui copil. Dar efectul a fost invers. Abia atunci Antonia s'a supărat cu adevărat. Mai înainte îmi spusese cuvinte grave, dar aveam impresia că e încântată să le spue și să le prelungească. Acum numai o privire încruntată. Apoi, fără nici o vorbă, se duse.

Intr'o zi, Désirée, — domnișoară veritabilă căci avea 15 ani, — îmi spuse zâmbind șiret :

— Am văzut-o pe Antonia într'o grădină mare. Se juca de-a prinsul cu niște băieți de seama ei. Erau toți cu picioarele goale”.

Cuvintele au căzut grele pe mine. Am găsit scena vulgară și mă simțeam umilit. Antonia proceda întocmai câinelui, sclipitor de grații și de inteligență, cu ochi de om, cu care te înțelege perfect în cameră, tovarăș egal, dar care, ajuns în stradă,

redevine animal, lătrând și bătându-se cu toți semenii pe care-i întâlnește, — imbecili și murdari. Toată aventura mea îmi deveni caraghioasă și interminabilă. Nu mi se păruse ridicol faptul că suportasem un flirt pueril cu o fetiță de zece ani ; nu mă umiliseră ironiile camarazilor; dar totul devenise insuportabil, când Désirée îmi adusese nou-tatea: „Se juca de-a prinsul!” Am hotărât să termin prietenia, să-mi schimb ora de piano, și până atunci, să plec la țară pentru 10 zile.

Când m'am întors, profesoara mă anunță:

— „Știi că Antonia a plecat înapoi în Rusia ! Ce rău îi părea că nu poate să te vadă și să-și ia rămas bun ! Ți-a lăsat un bilețel.

Pe bilețel : — „Să nu mă uiți !”

O ușoară melancolie ascunsă sub un surâs amuzat, și apoi brusc, reflecția: „Picioarele goale !”... În definitiv !

De atunci au trecut atâția ani... Fălticeni a re-devenit și mai tăcut, și mai cuminte, și nici un sunet de balalaică nu mai întovărășește asfințitul. Ceasul dela biserică și acum desparte liniștile târgului...

Ce s'o fi întâmplat cu tine de atunci, mica mea dragoste... Cum să te regăsesc în țara imensă în care nu poți pătrunde, cum să știu locul unde locuești, când eu nici numele nu ți l-am știut niciodată întreg ! Poate că de mult trupul tău, pe care-l simțeam cald lângă mine, și căruia îi cunoș-

team parfumul, s'a desfăcut sub pământ, a fost mâncat de viermi și uitat... Antonia...

Apariție venită ca o vrăjitoare și ca un vis, din necunoscut, și plecată înapoi acolo... Nimfă plutoare... Poate că acum ești domnișoară mare, mai mare decât aș fi vrut atunci,... femeie...

Ai crescut, ți s'a mărit trupul odinioară așa de firav, s'au exagerat trăsături odinioară minime și nu te-aș mai recunoaște; s'au împlinit sânii și șoldurile... Ce s'a ales din puritatea ta de fecioară mică, în țara în care sunt permise toate libertățile.. Cum vei fi păstrat tu această puritate, pentru un om pe care l-ai uitat și pe care n'o să-l mai vezi niciodată, când în tine, cu toate că neștiutoare, se frământau de pe atunci dorințele...

...,„Să nu mă uiți !” Nu te-am uitat.... te port mereu cu mine, și deseori, la miezul nopții, fac kilometri pe ulițe, căutând zadarnic pe pomi și pe ziduri, făptura ta indecisă...

O MICA JAPONEZA

Studentii adunați din toate colțurile lumii la cursurile de vară dela Dijon, au fost invitați într-o zi la Beaume, locul colinelor armonioase și al vinului parfumat. S'au vizitat două biserici vechi apoi s'au pus la dispoziția drumeților câteva butoaie cu vin, la cari s'au repezit toate neamurile, fete sau băeți. Cu greu li s'a putut atrage atenția, mai târziu, că trenul își anunțase plecarea. Luasem loc în ungherul unui compartiment, în fața unei micuțe japoneze, când, după ce făcuseră impresia că vor rămâne acolo, tinerii s'au repezit și au luat cu asalt trenul. În cămăruța unde eram au intrat o mulțime de nemți, toți beți pe jumătate, s'au înghesuit pe bănci și ne-au subțiat în colțurile noastre, pe mine și pe necunoscuta mea însoțitoare. O examinam fără speranța să descopăr ceva.

Japonezii își au aranjate trăsăturile lor interioare diferite de ale noastre, încât înțelegerea ni se pare exclusă. Avea părul negru, tras cuminte pe după urechi, fața i se prelungea fără să-și per-

mită nici o încrețitură revelatoare, ochii se deschideau catifelaji, pielea transparentă tremura ușurel. Măinile și le strângea una lângă alta, căsnindu-se parcă să ocupe cât mai puțin loc. Impresie de profundă umilință. In jurul nostru nemții râdeau în cascade, se ghionteau, cântau, făceau spirite, își consumau beția. Un oarecare Fritz își bălăbănea capul ca o lună plină, roz ca o felie de șuncă, cu trei fire galbene răsărind din chelia imensă, cu ochelarii doctorali strâmbați pe nasul cârn. Alături, Karl, lung și uscat, cu mâinile și picioarele interminabile, intona **Gaudeamus**, lungindu-și gâtul de cocostârc... Hans scotea o sticlă furată și, între două imprecășii, sorbea lichidul iar înghițiturile lui pocneau cu tot sgomotul din compartiment. Oskar declama „**Des Sängers Fluch**” cu gesturi corespunzătoare, adresându-se fiecăruia, pe rând, cu toate că nu-l asculta nimeni. Frantz, adormit pe jumătate, sforăind cu intermitențe, întreba câte odată, mereu cu aceleaș vorbe: **Was ist denn?** Alți doi, cărora nu le-am reținut numele, imitau diferite animale. Era și o fată, Fräulein Mitzi. Grasă, roșie, unsuroasă, fierbinte, cu ochii împăejeniți de melancolie vieneză și de vin.

Mă uitam pe rând la toți, mereu mai îngrijorat de scandalul care lua proporții. Japoneza se micșorase încă, se alipise de geam ca o petală, cu grija ca nu cumva să atragă atenția asupra ei.

Fritz pierduse echilibrul complet și căzuse

peste Karl, care nu băga de seamă în pasiunea cântecului. Hans, după ce golise sticla, se uita acum în zare la ea, sperând să mai descopere vre-o picătură rătăcită. Oskar își terminase poezia și acum începuse, tot așa de ineputabil: **Die versunkene Glocke**. Franz dormea buștean. Cei doi fără nume, după ce încercaseră toate limbajurile animalelor, își împăcaseră duetul, unul lătrând, celalt mieunând. Mitzi, maternă, își privia coreligionarii, socotindu-se un incontestabil punct de echilibru și de atracție în halucinațiile celorlalți. Dealtfel, prin nu știu care exclamație, atrase brusc privirea nemșilor, și îi armoniză. Incepură cu toții un imn de slavă pentru diva care zâmbea satisfăcut și răsfățat. Au pornit urale, apoi discursuri. La urmă gesturile li se făcuseră tot mai întreprinzătoare. Cu spaimă, vedeam îndrăznelile lor de oameni inconstienți spre femeea bleagă, grasă, fără împotrivire. Ca o alarmă desnădăjduită, inutilă, dar pe care nu te poți împiedica să n'o trimiți, mi-am îndreptat privirea spre micuța japoneză. Și atunci, s'a întâmplat o minune, ce a durat o secundă, dar secunda s'a solidificat pentru totdeauna în memoria mea de obicei șubredă. Fața ei a făcut o mișcare, pleoapele s'au închis pe jumătate și de pe buzele ei subțiri s'a desprins, încetișor, transparent dar totuși vizibil, plutind prin aer și căzând pe ochii mei, — un surâs. Purta în el toate sensurile : tragic și cu speranțe, îngăduitor și revoltat, protestând și, în acelaș timp, re-

semnat. I-am simțit forma lui mângâindu-mă. A fost o clipă de înțelegere perfectă a noastră, neprevăzută pentru doi oameni necunoscuți, din alte lumi și cu alte gusturi, clipa care anunța fericiri depline sau poate dezastre, dar care se stinse înainte de a-i da o consistență, lăsându-mi însă, cu toate că diafană, certitudinea fostei ei existențe. Asemeni unui corp ceresc, venit din necunoscut, care s'ar apropia, ar amenința sau ar promite, și apoi printr'un salt nou ar porni cu aceleași capricii, vertiginos, în spațiu.

Trenul se opri tot atunci. Japoneza, cu fața din nou imobilă, puse piciorul delicat pe prima treaptă, apoi pe a doua, tot mai departe de mine, pe strada care o pornea nesfârșită, prin orașe, pe câmpuri, pe ape, până în țara ei de dincolo de lume, pentru un an, pentru toată viața ei și a mea, pentru eternitate.

„NUNTĂ PRINCIARĂ“

Marina, am visat un vis fantastic.. Il scriu pentru tine.

M'am ridicat din pat, desbrăcat, cum mă găseam, și am ieșit afară. În fața casei, se întindea o grădină superbă. Umbrele copacilor, lumina lunii, și eu călcând cu piciorul gol pe tarba proaspătă. Parfum de brad. Liniște profundă, de-mi auzeam fiecare mișcare. Stelele pe cer : păreau vârfuluri de sulite, ale unei armate misterioase. Ce flori multe ! Stratouri cu violete, cu mișotis, cu liliac albastru. Florile albastre se urcau, se amestecau cu cerul. La adierea vântului, și bolta de sus se legăna. Mă strecuram printre pomii cu ramurile grele de fructe. Câte un măr enorm strălucia în iarbă și eram atent ca să nu mă lovesc de el. Tufe de pomușoară sângerau. Întindeam mâna și culegeam bobite, cu care îmi răcoream arșița frunții. Pe o potecă s'a arătat un epure, cuminte ca o pisică, și s'a hotărât să mă întovărășească în drumul meu ciudat. Apoi o lume

imensă de furnici s'a pornit după mine, și greeri, și păsărele. Un alai întreg. Dar mersul nostru se petrecea pe tăcute, ca să nu afle nimeni de el. Am coborât câteva trepte, am deschis o portiță de fier, și am ajuns la o casă adormită, cu grații la ferestre și la uși. „Aici locuște Marina”, gândii. Un semn tovarășilor mei să se oprească. Mă ascultară, și ne uitarăm la o fereastră deschisă de unde nu venea nici un sgomot, ca și cum n'ar fi fost nimeni înăuntru. Liniște totală, numai atenția noastră încordată, așteptând un semn dela fereastră. Nu știam cum să-mi anunț sosirea, eram des-nădăjduit. Invinsesem atâtea greutateți, și mă încurcasem la urmă. Mi se părea nedemn de mine să escaladez zidul până la fereastră. Nu eram așteptat, o vedeam bine. Mi-era rușine de epure care mă privea, desamăgit și el de neînsemnătatea mea. Ii promisesem bucurii mari, și nu eram în stare să țin cuvântul. Mințisem. Nu mai aveam nici o autoritate asupra însoțitorilor mei. Trebuia să iau o hotărâre cu orice chip. Și atunci, un mare noroc mi s'a ivit: am descoperit, atârând de fereasta Marinei, o scară de mătase. O lăsase ea, sau era o întâmplare? Pentru mine, sau pentru altcineva? Am avut o mie de bănueli, dar m'am prefăcut, ca să nu afle nimeni, că totul a fost socotit mai dinainte. Am pus piciorul pe prima treaptă, fără de nici o ezitare. Pe a doua, pe a treia. Pentru prietenii mei iarăși căpătasem prestigiu. Am ajuns, la lumina lunii, în vârful scării. Să pășesc în cameră.

Trebuie să intru. Știu că îmi risc viața.. Dacă mă vor surprinde păzitorii, cari omoară pe oricine se apropie de casă? Ce are aface! Oglinzi multe cari mă multiplică. Ce verde arăt la față, și ce privire dosnică! Seamăn cu un hoț, și nu cu un îndrăgostit, care înfruntă omenirea ca să vadă pe Marina. În mijlocul camerii, patul Marinei. Toată lumina lunii răspândită pe așternut. Sunt așteptat... Uite un loc și pentru mine în pat. O pernă mare, ca să încapă și capul meu. Nu, tăcere! Marina doarme...

S'o privesc... Nu știe prezența mea, pot să-i aflu toate secretele. Fruntea puțin bombată și fină, nici un rid. Chip nevinovat. Nici un gând rău nu poate să aibe acum. Genele lungi îi umbresc ochii. Nasul tremură ușurel sub respirația liniștită. Gura doarme și ea. O stăpânesc perfect cu privirea. Aproape de buzele mele. O sărut în aer, trecându-mi buzele pe fața ei, dar la un milimetru ca să n'o deștept. Totuși destul de aproape, ca să-i simt căldura, palpitul, catifeaua pielii. Așa de ușor pot să-i fur sărutarea de care sunt flămând, și n'o fac. Dacă s'ar trezi, poate că m'ar accepta. Sau s'ar împotrivi. Sau s'ar mira. Care ar fi, în prima secundă, dacă s'ar trezi la sărutarea mea, înaintea oricărei voinți, înaintea de a pricepe ceva, gestul ei? Și urechile cari se odihnesc pe perna albă, ca două păsări, adormite și totuși tremurătoare? Plapuma o acopere până la bărbie, nu mai știu nimic despre podoabele ei,

parcă ar fi mobile de preț, acoperite cu pânză ca să fie apărate de aer. Aerul este mai inofensiv decât privirea mea.

Să descopăr. Gâtul Marinei, subțire și transparent, o floare. Cămașa. Astfel este cămașa ei? Aflu un secret atât de mare, cine poate fi mai mândru ca mine? Mă bucuram de fiecare secret ce-l descoperisem despre Marina, și nu știam secretul ei cel mai însemnat. Cămașa de noapte ce o cuprindea întreagă, cum niciodată nu voi fi eu în stare. Sâni... Adică, numai unul. Pot să-i văd pe fiecare în parte dar nu pe amândoi deodată, ca și cum ai fi în fața unui peisagiu marin, și nu ești în stare să privești tot cuprinsul, fără să întorci puțin capul. Căci pot să desfac cămașa, dar nu prea mult, ca să nu trezesc pe Marina.

Și locul unde se nasc ei, păenjeniș de linii calde. Și forma lor rotundă și tare și mijlocul lor fierbinte. Aș vrea să pun gura drept în mijloc, și să apăs, să mușc. Să extrag din parfumul lor subtil. Să-mi odihnesc capul în ei, să ameteșc, să nu mai am nici un gând. Ce să fac cu această bogăție desfășurată înaintea ochilor mei? De ce am gânduri păgâne, de devastare, de profanare, a unei opere alcătuită atât de armonios?

Cămașa acoperă strâns corpul, nu mai pot privi. Acolo se petrec secrete mari, n'are nimeni dreptul să aibe vreo curiozitate. Rămân un strein pentru misterul esențial al Marinei. Nu sunt primit în nici un fel, cel mai mic gest de proprietate înseam-

nă un sacrilegiu. Cum să rog: „Să-mi dai, Marina, mie totul“? Dar un genunchi a rămas desgolit. Genunchiul Marinei. De câte ori m'am gândit la el? Ridicându-se tremurător, roz, imaculat. Și picioarele, crini, călcâiul, talpa puțin arcuită. Ce să fur din aceste podoabe? Cum să aleg? Ce să iau, când minunea mă depășește? O alegere nu presupune o renunțare pentru rest? Unde să-mi apropii buzele, profitând de secunda cât are nevoie Marina să se trezească și să mă alunge poate? Pe gură, pe sâni, pe genunchi... Pe umeri... Sau pe ochi... Pe rând, amant și frate...

N'am curajul să fac gestul. Mi-e frică de Marina. Poate m'ar alunga... Făcându-i impresia că sunt perfect cuminte, nu va avea energia să mă lase prea departe. Inconjur patul de mai multe ori, ca să-mi privesc iubita în toate chipurile. Bate miezul nopții, ora tuturor strigoilor, mi-e frică. Sunt singur pe lume, căci între mine și Marina adormită, prăpastia este fără fund. Trebuie să plec cu mâinile goale. În aerul liber mă voi găsi tot așa de bicisnic ca la început. Dar nu... Aproape de fereastră, pantofii ei... Pantofi mici, cu toc înalt, decolțați mult, făcuți din fir de argint. În sfârșit, sunt învingător. Pot lua cu mine un pantof, și el părtaș la secretele Marinei.

Am apărut, exultant, în vârful scării de mătase, agitând un pantof. Epurele, greerile și păsările mă așteptau tot acolo, înțepeniți de înfrigurare. Când mi-au văzut încântarea, a fost o clipă de stupeoare

generală. Și apoi, au dispărut cu toții printre umbre, parcă eu n'aș mai fi existat.

Singur. Adică am un tovarăș pe care îl țin strâns: pantoful. Aici începe piciorul iubitei mele? Să refac forma piciorului. Aici își are loc degetul cel mic, celălalt, toate pe rând. Puțin cald, și agil. Tot ce hotărăște ea își are un reflex aici. Nu pot să socotesc cât îi este de dor de mine? Și cât se grăbește când trebuie să vie la întâlnire? Dar să îmi închipui, aici, pe iarbă, sub lună, cum se înfățișează pantoful la fiecare din hotărârile ei. Uite, așa, pantoful fuge spre mine. Așa, rămâne fără mișcare, căci a sosit o veste proastă. Așa, Marina este indiferentă. Așa, mă acceptă, dar ca de obicei, nu de tot, căci își mai păstrează planuri numai pentru dânsa.

Și așa, pantoful este asvârlit, uitat, batjocorit, ca și cum Marina l-ar fi aruncat la întâmplare, prea grăbită, ca să fie cu piciorul gol lângă piciorul iubitului.

Luna luminează jucăriile mele. Copacii asistă, spectatori tăcuți.

— „Kent!”

M'a strigat cineva în noapte. Marina la fe-reastră.

— „Marina!”

— „Cine ești tu, acela care protejat de noapte, vii să surprinzi secretetele sufletului meu? Cum ai venit aici, și pentru ce? Zidurile grădinii sunt în-

nalte și greu de sărit. Locul este periculos pentru tine, dacă te găsește cineva”.

— „Am venit aici cu aripele ușoare ale dragostei. Ce pericole pot însemna pentru mine păzitorii tăi ?

— „Dacă te găsesc, te omoară...”.

— „Vai ! Sunt mai multe primejdii în ochii tăi decât în spadele lor. Uită-te la mine un moment, și nu-mi va mai fi teamă de nimic”.

— „Totuși, n'aș vrea să te vadă cineva”.

— Aș prefera să mă știe toată lumea și să mă alunge definitiv, decât să am impresia că mă ascunzi”.

— „Ai dreptate. Dar vreau să știu dacă mă iubești. Mi-e frică să fac mărturisiri, nu de alții, ci de mine însumi, ca să nu roșesc mai târziu. Mă iubești ? Știu că ai putea spune „da”, și totuși să fii mincinos, fără s'o știi nici chiar tu. Cu toate acestea, e bine, să-mi repeți că mă iubești. Sunt așa de nebună, că m'aș mulțumi cu vorba aceasta”.

— „Jur pe luna încântătoare, care pune un punct pe vârfurile copacilor cu fructe”.

— „Nu jura pe lună, lună inconstantă care își schimbă în fiecare zi forma. Mai bine să nu juri de loc, și eu totuși te voi crede. Ce frumoasă noapte ! Dragostea noastră în mugure ! Poate o vom găsi floare deplină, când ne vom întâlni din nou. Noapte bună ! Să coboare pacea în sufletul

tău chinuit, și să ai certitudinea că te iubesc, orice s'ar întâmpla cu noi de acum înnainte“.

— „Te duci? vrei să mă lași așa de singur?“

— „Ce aș putea să-ți dau?“

— „Jurământul tău de credință“.

— „Ți l-am dat înnainte de a mi-l cere, și-mi pare rău că nu-l mai am ca să ți-l mai dau încãodată“.

— „Marina, de ce nu cobori la mine?“

— „Sunt goală, mi-e rușine“.

— „Să îndrăsnesc să-ți spun gândul meu intim, fără să dai nici un sens rău vorbelor mele. Ce rost ar avea îmbrăcămîntea convențională, față de dragostea ta? Pânza nu ți s'ar părea o podoabă fără rost? După cum sunt ridicole hainele cu care îl acoperi pe un mort, când îl cobori, pentru eternitate, în țărână.

Tu întreagă, numai tu, cu gura ta, sânii, genunchii și fiecare tresărire a cãrnii tale care mă amețește. Și pântecul cald, de catifea, neprihănit și conținând totuși în el, patimile viitoare și copiii ce vor veni. Coboară și calcă pe iarba moale, immaculată, de aceeași esență cu tine. Numai tu lipsești dela această sărbătoare pregătită pentru miezul nopții. Acceptă să fii a mea. Marina, să hotărâm nunta. Toată lumea să vie la jurământul dintre noi, pe care îl facem pe viață și pe moarte. Adică, lumea copacilor, a păsărilor și a florilor. Oamenii cari te păzesc complică și îți socotesc fiecare bucurie. Coboară o treaptă, și încă o treap-

tă, până la mine. În spațiu, și nu într'o cameră, căci ne trebuie spațiu ca să încapă eternitatea emoțiilor noastre. Să te îmbrac cu hainele de mireasă. Din razele lunii îți voi face beteală și cea mai frumoasă îmbrăcăminte, cu care să prezint pe iubita mea la altar. La brațul meu, fiecare pas, până la capătul drumului care ne-a rămas de făcut. Păsărelele sunt oaspeții, ele vor cânta leturghia. Liliacul albastru împodobește cu parfumul și culoarea lui tot cuprinsul, până la bolta cerului. Luna s'a atârnat de părul tău. Brazii întovărășesc alaiul nostru. Parcă duc lumânări lungi și subțiri, aprinse pentru marea sărbătoare, și flăcările lor sunt stelele...

MELANCOLII DE SFT. DUMITRU

Mă mut. Insfârșit, m'am hotărît. Nici nu știu de ce am ezitat atâta. Din părere de rău de a-mi părăsi camera, sau din panica de a încerca o schimbare. Cu proprietarul nu m'am putut înțelege, fără să știu bine pricina. El pare omul cel mai pașnic, mai binevoitor, puteam parcă să mă sprijin pe el oricând. Mi-a spus de mai multe ori : „In definitiv, nu mă interesează câștigul. De-aceia prefer să am niște chiriași cu care să mă înțeleg“. Și păreau vorbele perfect adevărate. Deodată, după plecarea rușilor de alături, am constatat că voia să-i plătesc mai mult decât trebuia. Nici acum nu știu dacă n'a fost la mijloc o neînțelegere, căci tot îmi păstrez încrederea în proprietar. Intr'atât vorba lui te asigură. Încă cele câteva zile, în cari puteam să întârzii în casă, el n'a mai dat nici un semn de viață. Mă așteptam ca totul să nu fie decât o glumă, o încercare ca să accept prețul lui. Plecarea mea se face

fără să fie nimeni de față, fără să am impresia că mă gonește cineva.

Au sosit hamalii la oră exactă, și acum trebuie să-mi coboare lucrurile. De fapt, așa de puțin mă pricep la o astfel de situație, încât eu numai încurc. Dar e necesar să fac impresia că numai de mine depinde totul, că sunt atent la orice, după cum, când vrei să-ți repari un ceas, ești atent la prima examinare a ceasornicului, cu un aer de cunoscător, cu toate că nu pricepi nimic, și pentru negustorul, obicinuit cu atâți clienți procedând la fel, trebuie să fii ridicol.

Iau loc pe un scăunel, drept în mijlocul camerei, (covorul l-au strâns), scăunel care de obicei nu avea întrebuințare, nu mi-aduc aminte să mă fi folosit de el vreodată și devenit brusc, mobila cea mai însemnată, centrul de operații, căci de pe el voi asista la transformarea locuinței mele, și va fi ultimul obiect la care voi renunța. Fijija, superba mea pisică, având cea mai mătăsoasă blană gris pe care am văzut-o vreodată, s'a urcat în brațe la mine, și acum privește și ea la streinii cari își permit să intre cum vor în casa noastră, și înțelege poate că se petrece ceva anormal și neplăcut. Dulapul! Imens își face loc anevoios, ca un perclus, pe ușa prea strâmtă pentru el. Acum este gol înăuntru. Fuseseră hainele mele, și deschiderea lui, zilnic de mai multe ori, îmi sună în ureche. Hainele cenușii. Poate mulți se întreabă de ce mai port a-

ceste vechituri, dar deabia le-am purtat de câteva ori, cu toate că au oarecare timp. Mi-aduc aminte când le-a adus croitorul. Eram foarte mândru cum îmi stăteau. Mă examinam în toate chipurile, și eram ireproșabil, după ultima modă. Mă gândeam la surpriza pe care trebuia să o fac Elei. Un singur detaliu mă făcea să întârzii; dacă baptista de mătase trebuia să se vadă în buzunarul de sus, puțin de tot, sau mai mult. Tot atunci portarul mi-a adus o scrisoare dela Ela. Am fost așa de nenorocit, că am plecat imediat, și am mers tot înainte pe stradă, inconștient, fără să-mi dau seama că ploua. Ploae mărunță de toamnă, din nori egali, părând că n'o să se mai termine niciodată. M'am întors noaptea târziu, și stofa era amestecată cu apă. De atunci, oricât s'ar fi căzuit croitorul cu fierul de călcat, hainele acestea au pierdut orice prospețime, parcă ar aparține unui bătrân. Și hainele beije, de primăvară! Odată cu prima rază mai puternică! Ce bucuros eram! Am cumpărat toate buchetele de violete de la o țigancă, și cu mâinele încărcate de flori, m'am întors acasă.. Acum, prin ușa pe care o lasă hamalii mereu deschisă, pătrunde un curent aspru, și sunt nevoit să țin pardesiul pe umeri. Si hainele de tenis. Eu făceam acele salturi amuzante, ca să ajung mingea cu racheta? Parteneră, Regina. Tovarășă perfectă. Impărțeam cu ea toată ziua. Acum e în America, nu știu unde, măritată acolo.

Dormi, Fijija, dormi, de ce ți-e așa de frică?

Și acum, iau divanul. Ce minunat dormea Ela alături de mine câteodată. Mă dădeam la o parte ca să privesc miracolul somnului ei. Toată făptura perfect împăcată, și încă din vis, întinzând mâna spre mine. Deci au fost timpuri când în capul ei nu se găsea nici un gând strein. Se învelea bine, și simțea că în cuverturile trase până la bărbie, era bucuria de a simți așa de apropiat, un lucru care îmi aparținea. Imi treceam mâna pe carnea ei caldă de somn, și se înfoia de voluptate. Pe sâni, pe pântec, pe coapse, până la talpa piciorului. Atâtea bogății la îndemână. Și dacă o ceream, fără nici o împotrivire, din mijlocul somnului, cu ochii închiși, trecea în stăpânirea mea. Când a doua zi dam la o parte perdeaua, ziua de multă vreme lumina toată strada. Și apoi, Ela își căuta mici ocupații, ca să treacă mai repede ziua. Totul nu era decât o pregătire pentru noapte. Lampa dela căpătâi, își mărea sau micșora lumina, după momente, ca pentru un efect de scenă. Acum în mâinele unui om vulgar, mirosind a vin și a tutun prost.

Mira n'a dormit decât o singură dată aici. Ce emoționată era! Așa de mică, se mai micșora încă, pentru a apăsa și mai puțin așternutul meu. Fiecare gest îl făcea cu spaimă, ca o fecioară. Nu se împotriva, dar simțea că ochii ei îmi urmă-

resc toate mișcările. Prima ei vorbă, după act, a fost: „N'o să mă părăsești niciodată, nu e așa?” Dar de a doua zi am ocolit-o, cu toate că savurasem emoția ei de noapte. Poate că era fecioară. Aveam prea multe turmente, ca să cercetez mai adânc. Este o istorie așa de veche...

Și Riria a venit aici. Nu avea vizita ei nici un farmec.. Mă incomoda la somn. Multe aventuri s'au petrecut pe acest divan, și totuși fiecare și-a păstrat înțelesul, nu le-am suprapus, căci de multe ori eram sincer emoționat. Dar de ce n'aș mărturisi-o ? Cel mai fericit eram când mă culcam singur. Fijija adormea la picioare, și în liniște. auzeam torsul ei prietenos. Luam parte cu totul la acțiunea vreunei cărți. Vagabondam prin cine știe care ținuturi depărtate, și câteodată în altă lume, printre stele. Târziu de tot, după ce nu se mai auzea nici un sgomot din stradă, lăsam cartea, stingeam lumina, și multă vreme încă, înaintea de a adormi, călătoream prin lumea de închipiri, cu toate că păstram conștiința, că totul nu este decât o invenție. Ce orgolios eram pentru acea singurăătate !

Ce minunată mi-a apărut Loulou, când am surprins-o făcând bae ! Căci mai am încă două încăperi. Mai întâi, o ușă dă în pod, și pe câteva trepte, mă urc acolo. Numesc podul: camera Fijijei. Cum am lăsat în pod obiectele mele supliment-

tare, l'am putut mobila în glumă. Intr'un colț, am aranjat un divan, și prin prejur, câteva tablouri proaste, pe care mi-e rușine să le păstrez la mine, dar n'am curajul să le arunc, căci le am de foarte multă vreme. Mai bine, am aranjat cu ele, camera pisicii. Nu știu dacă Fijija prețuiește cum se cuvine truda mea.. Dar prin pod, ea circulă. Se roagă la ușă să-i dau drumul, urcă treptele, traversează podul, și se strecoară pe acoperiș, pe o lucarnă, pe care o închid sau o deschid, după cum socotesc că e mai folositor. O creangă a caisului, singurul copac din curtea casei, ajunge drept la acoperiș, și Fijija coboară pe ea, pe pom, în stradă, la aventuri galante. Prima hotărâre a chiriașului de jos, când s'a mutat aici, mult mai târziu decât mine, a fost să curețe pomul de crengile cari nu-i plăceau. Am avut spaimă pentru Fijija, că n'o să mai aibă pe unde pleca, dar ea s'a hotărât să facă o săritură superbă, și să pornească la fel după gusturile ei. După ce se satură de plimbare, se întoarce pe acelaș drum, îmi face semn la ușă să-i deschid; după ce intră, se instalează la picioarele mele (totdeauna într'un loc anume hotărât de mine, ca să nu-mi murdărească plapuma), și dormim fără griji până a doua zi. Dar uneori eram nevoit s'o fac să vie mai iute în casă. Era epoca ei de dragoste, și urla în apropiere. Auzeam semne de neliniște la chiriașul de jos, (a amenințat într'o zi că o s'o otrăvească) și mă grăbeam s'o chem pe lucarna podului.. Aveam

un mijloc infailibil, ca s'o chem. Foşneam nişte hârtii, cu acelaş sgomot ca atunci când desfăceam pachetul, ca să-i dau de mâncare. (Întotdeauna, la restaurant, chelnerul care îmi cunoştea obiceiul, împacheta resturi de carne). Cu toate că am întrebuinţat de atâtea ori această stratagemă, şiretenia prindea. Li auzeam mersul pe pom în fugă, apoi apărea ea însăşi. („Ce proastă eşti” îi spuneam). Alteori, când nu era nici un pericol, o lăsam afară, la aer. O găseam în poartă, aşteptându-mă ca un om.

Dar mai am şi camera de baie. Multă vreme nu i-am dat nici o valoare deosebită. Incăpere dreptunghiulară, albă, cam goală, cu toate robinetele trebuitoare. Operaţii necesare, din care orice emoţie părea exclusă. Şi odată am descoperit-o pe Loulou făcând baie. (Eu o invitaseam, dar uitasem de ea, astfel că scena la care am asistat a răsărit pe neaşteptate). Loulou sub duşul puternic. Loulou, pe care o văzusem de atâtea ori goală, şi totuşi, acum cu totul alta. Toată fiinţa ei tremurând de bucurie, ca o plantă pe care o uzi, după ce se uscaseră aproape din lipsă de ploaie. Carnea proaspătă, roză, strălucitoare. Şi sgomotul vioi al apei. Părul desfăcut în neştire. Ferircire imensă, şi totuşi o crispare, pe care o presupune senzaţia de rece. Şi pe deasupra emoţia lui Loulou se făcea şi mai intensă: cu toate că nu se mai jena de multă vreme de mine, văzându-mă pe neprevăzute, o sfială o cuprinsese în ace-

laș timp. Dar nu se mai putea împotrivi fiorilor cari o invadau, din pricina avalanșelor de apă ce n'ar mai fi putut fi oprite parcă.

Am stat în fața lui Loulou cu admirație, ca în fața naturii. Și cu aceiaș desnădejde: Că orce aș face, spectacolul va rămâne în afară de mine, că în nici un caz n'aș putea să mă amestec în vreun fel în minunea de alături. De atunci, de multe ori, în camera de baie, ca să desmorțesc puțin atmosfera, am căutat să închipui imaginea lui Loulou, goală, tresărind sub apa rece. La fel, pe Loulou, când era chiar în patul meu, în voia gusturilor mele, încercam s'o animez odată cu arhitectura patului, și presupuneam împrejurul ei, decorul camerii de baie, cu aerul ușor aburit. Loulou, fermecătoarea Loulou, unde o fi acum ?

Ce minunată pisică am! Prietena mea de fiecare clipă. Atâtea întâmplări trec numai prin viața mea și oricât ar părea de importante, numai pisica rămâne fidelă, privind impasibil la tot ce se petrece împrejur. Este atât de inteligentă, — de pildă acum, privind din brațele mele tot ce se întâmplă cu încăperea noastră, — că mă mir că totuși, nu mă recunoaște. Cel puțin, la fel se poartă cu orice vizitator, și nu m'aș mira ca în curând, să încerce să mângâie pe unul dintre hamali. Iar când iarna arde focul, e sigur că orce ar surveni, (afară de ora de mâncare), nu-și va părâsi colțul dela gura sobii. (Odată am plâns,

iar ea continua să doarmă alături...), Pisică du-
când o viață singuratecă, fără de nici o tragedie...

Chiriașul dela parter va fi încântat. Un bătrân
însurat cu o fată tânără. Căci e bătrân, cu părul
alb cu amestec de tutun în el, cu fața mototolită,
cu gesturile cumpănite îndelung. Se culcă de
vreme, și protestează contra celui mai mic sgo-
mot, pe un ton tărăgănat, căutând să fie politicos
dar cu atât mai enervant. Scara, ca să mă urc
la etaj, trece pe lângă dormitorul lui, (nu doar-
me cu nevastă-sa într'o cameră, căci ea trebuie să
aibe un copil, și dânsul și-a luat precauțiile din
vreme, ca să nu fie turburat), iar când merg prin
camera mea, așezată drept pe dormitorul lui îmi
aude fiecare pas. Suportă un timp, și apoi urcă
la mine în pantofi de pâslă, rugându-mă să-l me-
najez. Clipa când aud pașii lui urcând spre mine!

Nu poate suferi muzica bună, sau orce muzică,
deoarece îl întrerupe dela somn. El are un radio
excelent, dar nu-i dă drumul decât Duminica.
Spune: „N'are rost muzica în timpul dormitului!“
Dar mirosul de mâncare dela bucătăria lui, care
se urcă tot până la mine! Intrucât un sgomot ar
fi mai desagrabil decât un miros ? Pe mine el
m'a impresionat mai puțin, dar rușii de alături
i-au știut de frică. Nu rusul, căci el își face nu-
mai scurte apariții, mereu cu treabă prin nu știu
care bar. Nu l-am auzit spunând nici o vorbă,
parcă n'ar avea nimic de vorbit cu nevastă-sa.

Dar Nina (ce greu și ce târziu i-am aflat numele !) care era deseori pe acasă... Delicata Nina, îmbătrânind în deplin pustiu. A trecut de 30 de ani, are trăsăturile feței fine și armonioase, dar degajează impresia de obosită. De câte ori n'am pus patefonul numai pentru dânsa ! Câte plăci n'am schimbat, tot încercându-i gustul ! Mai ales bucăți rusești. Inutil, n'am avut impresia că ajungeau sunetele până la dânsa, cu tot peretele subțire.

De câte ori n'am adus la mine câte o fată, numai ca s'o văd reacționând în vreun fel, măcar iritându-se..

Mereu cu treabă, dar făcând totul fără nici un sgomot. Ea se temea real de chiriașul de jos. De sosea mai târziu, își scotea pantofii, și urca treptele în ciorapi. Ce umiliță pentru o femeie ! Iar la bae, între robinet și fundul cuvetel, punea o pânză lungă, pe care să curgă apa, ca să nu se audă nici un sgomot. .Nina, fricoasa ! Poate că nu aveau hârtii în regulă, și se temeau de vreun control ? Căci atât am auzit: au fost până acum doi ani la Constantinopol...

Intr'o seară, pe la zece jumătate, când a urcat iarăși domnul cu pantofi de pâslă ca să protesteze împotriva zgomotului, Nina a deschis încet ușa ei, și mi-a spus în semn de prietenie, în franțuzește: „Am stat zece ani la Constantinopol, și n'am pățit așa”. Și apoi, iar, cu tot culoarul comun, n'am mai dat unul de celălalt..

Proprietarul e om de viață și de acord cu mine că cel de jos e un maniac. Totuși, așa au evoluat lucrurile, încât noi plecăm și el rămâne. Până la alți chiriași, o să aibe cel de jos, câteva nopți de somn admirabil, și pantofii de pâslă o să rămână neîntrebuințați.

Voiu mai vedea vreodată pe Nina ?

Acum hamalii iau lucrurile mai ușoare. Dulapul mic în care îmi țin amintirile: nimicuri, flori presate, panglici, cruciulițe, scrisori mai ales. Nicio dată n'am avut răbdare să fac ordine. Stau la un loc, amintiri dela persoane diferite, ca în mine însumi. Le-am lăsat înăuntru, să le ducă odată cu dulapul. Uite, au căzut două cărți poștale.. Una e dela Ela. Scrie cu creionul: „Te mai îndoești că e pentru totdeauna ?” Și iscălește: „Ela, a ta toată”. Alta este o ilustrață cumpărată de mine. O imagine a catedralei din Quimper. Am fost acolo, acum câțiva ani. Mă revăd urcând treptele, până în vârful turlei. Eram tânăr de tot. Desigur, atunci n'aș fi prevăzut imaginea de acum, pe un scaun în mijlocul unei camere mereu mai pustie, cu o pisică în brațe.

Și oglinda. În câte feluri m'a arătat? Uneori surâzător, acceptând în întregime viața, și alteori întunecat, fără de nici o iluzie. Sau ezitând, neștiind pe ce cale s'o apuc, sau măcar dacă există vreo cale la îndemână. Atunci arătam uscat, fără culoare, fără nici o caracteristică.

Și perna imensă de lângă sobă, pe care se odihnește Fijija toată ziua. În fizionomia pisicii, nici o părere de rău.

Acum patefonul cu plăcile. Trebuie foarte multă băgare de seamă. Căci toate plăcile, asemenea unor ființe, aeriene și totuși prezente, mi-au legănat spaimele. Venite din diferite lumi. Quartetul lui Debussy, dar al Elei. Ela transformată în placă de patefon, tot ce a mai rămas dela iubita mea. Și Petrușca lui Strawinsky, adusă cu neînchipuită greutate dela Paris. Sau Seguidilla, adusă de Regina chiar dela Barcelona. Și sonata op. V pentru piano, de Brahms, cumpărată dela desfacerea plăcilor unui sinucigaș. De multe ori mortul s'a strecurat printre obiectele mele, ca să-și audă muzica poate.

S'a terminat toată truda. Camionul din stradă e gata de plecare. Și tablourile ! Un peisaj mereu transfigurat de razele soarelui, niște mere domnești pline de sevă. Și portretul mamei. Pe când eram copil mic, și mama mă îndemna la somn și la calm.....

Trebuie să dau și scaunul pe care ședeam. Un servitor se îngrijește de pisică. Să mergem, Fijija, bună tovarășe... „Duceți-vă, voi veni și eu imediat“... O ultimă privire în odaia în care am trăit câțiva ani. Ce urâtă e, așa goală ! Niciodată n'aș

fi bănuît că aceasta este înfățișarea adevărată a odăii mele. Cadavru, care odinioară, în timpul vieții, ți-era scump, luai parte la toate momentele lui, și acum te apropii cu sfială de el, și cu jenă că nu te mai simți emoționat, oricât ai încerca să te minți. Praful, locurile mai colorate cari au fost acoperite de obiecte, și gândacii, acum în voia lor.....

Ies în stradă, calc pe frunzele galbene cari acoperă asfaltul. E dimineață de tot, abia ora nouă. Nu mă grăbesc să mă îndrept spre noua locuință, vor aranja oamenii după gustul lor, căci nu mă pricep să iau vre-o inițiativă. Trebuie să-mi iau mai întâi cameră la hotel. Cunosc Bucureștii foarte bine, de foarte multă vreme, totuși n'am avut niciodată ocazia să intru într'un hotel. Am impresia că hotelierul se amuză văzându-mă cerând o cameră, disdediminează, fără bagaje, fără să fac impresia că aș sosi de undeva. O aventură poate... Dar curând ies iarăși în stradă, căci nu am răbdare pentru nimic. Un cinematograf, care începe spectacolul. Intru, și sunt singurul în sală. Reprezentatia începe totuși exact. Și am impresia că sunt Ludovic II al Bavariei, la vreo reprezentație wagneriană...

CHINURI

Noaptea târziu, în camera cu pânze negre, cu lumina slabă și tremurândă a câtorva lumânări, în liniștea profundă, alături de cadavrul Paulei împresurat de flori și de frunze, Sandu reflecta :

— Veghez pe Paula, nevasta mea, moartă... De ea, legate toate amintirile tinereții mele, și toate planurile pentru viața întreagă, și totuși, chiar în clipele acestea, când corpul, căruia îi cunosc toate misterele, putrezește sub ochii mei, lucid îi pot reconstitui ființa neînsemnată, greșelile mele și greșelile ei, fără remușcări și fără scuze, numai din diabolicul gust de a ști adevărul exact.

Sunt perfect lucid. Pot spune câți metri pătrați are camera în care stau, ce obiecte sunt, de unde am cumpărat fiecare obiect și cât m'a costat fiecare. Alături moartea, misterul cel mai important, în umbra căruia ar trebui să ne orânduim toate gândurile, moartea desăvârșindu-se în tovărășia mea, și totuși pe mine mă obsedează, acum discuțiile recente cu Paula, când am constatat că

plouă în podul casei și că trebuie reparat neîntârziat. Oare peste cât timp, ținând seama de do-
liul meu neașteptat, voi putea să hotărâsc re-
parațiile, fără să mă simt vinovat față de mine, că
am astfel de preocupări în clipe așa de grave, și
să-mi indispen rudele, cari își pun toată atenția,
să descopere temeinicia suferinții mele? Va tre-
bui să mă folosesc de o stratagemă. O să spun :
„fac reparații numai ca să satisfac una din ultime-
le ei dorinți”. De voi isbuti să spun asta cu ton
impresionant, atunci ceilalți vor admite hotărârea
mea chiar cu simpatie. Alături Paula moartă. Ce
aș da să nu fi murit? O sută de mii? Desigur!
Două? Da... Un milion. Nu pot, căci n'am! Co-
mod, și astfel scap de remușcări. N'am! Dacă
aș fi milionar, ar fi penibil căutând, ca să găsesc
suma exactă pe care aș da-o. Cu toate că și
acum, aș putea totuși încerca să cer, să explic, să
mă îndatorez, să fur, indiferent dacă isbânda
n'ar fi probabilă. Cum aș face ca să salvez moar-
tea mea, de pildă, sau, mai ales, torturi prelungite?
Sau, mai bine, ca să salvez pe Paula, dacă Dum-
nezeu sau diavolul ar face un pact cu mine, cât
timp aș suporta o durere de dinți? Gradul tăriei,
acelei dureri ar putea, dacă experiența s'ar gene-
raliza, să măsoare forța de caracter a fiecăruia.
Și cu toții ar renunța, fie sinucigându-se, fie, dacă
n'ar fi posibil, renunțând la pact, spunând filozo-
fic: „Cu toții murim doar. Ce importanță au câțiva
ani mai mult sau mai puțin, față de eternitate”.

Dar e, nu numai o profanare, dar și pueril, că în clipa aceasta să mă gândesc la atâtea lucruri neinsemnate. Aș putea să profit și să meditez asupra morții, gând care mă turmentă de atâtea ori, în clipe când, fiind prea sănătos și fără griji, sunt fatal artificial. Sau cel puțin să retrăesc pentru o ultimă oară, prima mea dragoste, primele emoții și nesiguranțe. O epocă de sentimente nuanțate... Cu toate că retrăirea e grea. Dacă ar fi fost clipele acele întrerupte brusc, atunci memoria le-ar putea reface în prospețimea lor, și nostalgiile trecutului le-ar poetiza încă, dar la noi, după nuntă, totul a devenit obicei, îmbrățișările s'au dat distrat și la ore fixe, nici o emoție, nici o sfială, nici o așteptare, nici o surpriză în gesturile noastre cele mai intime. Ceia ce-mi păruse odinioară o mutră delicioasă de zăpăcită micuță, mai pe urmă mi s'a părut un defect de logică enervant. Și ochii șireți, și gura rotundă, și mâinile mici în vecinică agitație.... Caraghioasă scumpă ! O botezasem cu numele caraghios de Kiki. Kiki ! Nume plasat acum pe moarta de alături, care, cine știe, cu mintea ei zăpăcită, rezolvă problemele esențiale ale **Existenței**.

Nunta i-a priit. Paula a început de îndată să se îngrașe. Întâi faptul trecu neobservat. Apoi luă precauții. Mânca puțin, alegea hrana. Credeam că exagerează, dar observai curând că are dreptate. Obosea la plimbare, transpira ușor, — și ce

nepoetic este o iubită transpirată ! — o strâneau mereu pantofii. Carnea îi eșia peste baretă, plină, umfiată, abea se strânea la glesne, și apoi urca tot mai bucălat. Odinioară, la îmbrățișări, era un arc frenetic încordat asupra mea, sau aplecat pe spate și totuși ținându-și echilibrul, inventa formele cele mai felurite, repede schimbate și înlocuite prin noi și minunate improvizații. Acum sărutul mereu identic, și posesiile aceleași, cu o plăcere egală, fără pregătiri și fără stridență, cu aceiaș oboseală la urmă, de femei grasă și obișnuită.

Paula moartă alături, așa de neschimbată că-i greu să-i dau o interpretare nouă și să am priiej de vre-o nouă desnădejde sau sadică desfătare. Și conturez formele, sânii umflați și ultimele secrete. Știu tot, cunosc tot, privesc acum acolo, ea moartă, și eu, peste rochie, privesc acolo ! Toți împrejurul meu își zic: „sărmanul Sandu !” Iar eu sunt cu privirea ațintită asupra sexului Paulei, gust monstruos pe care nu pot să-l alung din mine, și nici măcar, gust, căci, de fapt, lucrul nici nu mă interesează ! Port în toată ființa mea banalitatea vieții cotidiene, vorbele obligatorii, faptele umile, apropierile identice. Sunt incapabil să înțeleg că în existența noastră s'a întâmplat ceva neobicinuit. Poate că de oarece îmi ațintesc prea mult atenția, mă torturează demonul analizei și disecând, distrug. Dealtfel, nici nu știu întrucât această analiză e corespunzătoare adevărului, măcar pe fațete.

Poate, în definitiv, pornește tot dela temperament, și culege, fără voe, numai anume exemple. Căci, într'adevăr, toate concluziile sunt : suntem cu toții meschini. Imi dau apoi precis seama de prezența acestei lucidități, deci ea trebuie să suporte încă, în mersul ei, influența vanităților mele...

Acum mi-e foame. Am refuzat, bineînțeles, insistențele amicilor de-aseară. Era necesar. Așa se face totdeauna. Prima mâncare se refuză, din a doua numai se gustă după multe intervenții, la a treia mănânci, după obicei (la început mai mult mâncările cari îi plăceau ei).. Dacă aș fi primit de îndată să mănânc, s'ar fi reflectat neprietenos, alții mi-ar fi luat apărarea pervers sau stângaci aș fi pus în mișcare o mulțime de scene caraghioase. Dealtfel și ceilalți insistau tot după formele obicinuite la astfel de ocazii, căci știau că așa le e datoria, cu toate că eu, după datoria mea, nu voi lua. O scenă amuzantă, căci și unii și alții știau dinainte ce vom face și totuși continuau cu „te rog” și „nu, merci” în preajma morții. Am diferite scuze. Toți suntem la fel.

Cea mai însemnată ocupație a mea a fost să examinez gesturile celorlalți cu ocazia unor evenimente mari. Diferența dintre noi este că ei, prin complezențe, escamotează adevărul, îl interpretează binevoitor, în timp ce eu am curajul să-l suport. Falsitatea cu care mi s'au transmis toate

adevărurile naționale, familiare sau sufletești, au pricinuit cea mai adâncă suferință a adolescenței mele. Să mi se fi spus răspicat: „Oamenilor le este foame în momentul când le moare cea mai apropiată ființă. Nu trebuie să se sfiască să mănânce”.

Am găsit în buzunar o bucățică de șocolată. Trebuie să desfac încet foia de cositor care fosnește. În liniștea profundă, pâlپاitul de lumânare și foșnetul unei foite de cositor. Și acum, în fața moartei, eu topind în gură șocolata ! Căci ar fi fost ridicol să nu mănânc, când gândul mi-ar fi venit, — numai pentru că nu se cade. Mărturisesc, moartea Paulei n'a produs nici un sbucium în mine neașteptat. Doar acest potop de reflexii, mult mai abundent decât de obicei, și care nu-mi demonstrează decât că nu-mi pot pierde controlul asupra mea. Nu m'a impresionat nimic, cu toate că nu sunt medic deprins cu astfel de lucruri, și nici n'am avut ocazia să le privesc din așa apropiere. Nici draperiile negre, nici popii, nici consolările cunoștințelor. Cunoștințele numai m'au plictisit. Cari de cari mai imbecili, cu vorbele lor ocazionale. Se repeta „Curaj”, „Așa e viața”, „Ce rău ne-a părut”, „Cine ar fi crezut”. În cel mai bun caz, au fost sincer impresionați timp de câteva ore. Și-au dăruit câteva ore de tristețe (de așa de proastă calitate de-altfel) din zecile de mii de ore pe cari le au de trăit. N'o să le port recunoștință pentru atâta lucru. Cu atât

mai mult cu cât acestea sunt de fapt, tot nevoi personale și mascate sub formă de daruri, de-a se văeta de moartea proprie care-i așteaptă curând.

Mi-e sete. Șocolata mi-a produs o sete intolerabilă, care o să mă frământa cu atât mai mult, cu cât mi-am dat seama de ea, și în același timp de imposibilitatea în care sunt acum ca să mi-o potolesc. De-acum voi repeta la infinit: mi-e sete! Paula a murit, mi-e sete; Paula putrezește lângă mine, mi-e sete; pe Paula o vor acoperi mâine cu pământ pentru veșnicie, mi-e sete! Aș putea cere un pahar cu apă. E obiceiul să te prefaci că nu poți mânca în aceste momente dar nu știu ce e cu băutul. Mi s'ar întinde apoi, de cei cari mă invitau aseară, să mănânc, și pe figura lor aș ceti nedumerirea dacă cererea mea este sau nu o impietate.

De ce nu mă impresionează moartea Pauiei? Poate pentru că mă așteptam la ea. Doctorul îmi spusese că pe inima ei nu se putea conta nicio dată. Înțelesesem bine... într'o zi, repede, Paula mă va părăsi... Se întorsese eri dimineață din piață, mai ostenită decât de obicei, transpirată, cu părul prost pieptănat; își aruncase pantofii, își scoșese pardesiul, și se trântise pe patul din camera noastră de culcare. Tocmai îmi căutam un nasture de manșetă. Am trecut pe lângă ea și mi-au displăcut ciorapii ei cu cârpitura lor lungă. În spatele meu, Paula reflectă: „Știi, Sandule, că

mazărea s'a scumpit din nou!" M'am plimbat prin cameră, am întrebat-o dacă nu a văzut butonul de mânșetă, dar cum nu mi-a răspuns, am crezut că a adormit. Am eșit, și peste o jumătate de oră, a venit o slujnică și mi-a spus: „Conița e moartă!"

O găsisse în cameră cu gura deschisă, cu ochii ficși, și când o atinsese, simțise că e rece. Și aici un detaliu interesant. Slujnica era nouă, abia de două zile. Nu se pricepea cu ce voce trebuie să mă anunțe. Iși dădea seama că ar fi fost caraghios să înceapă să țipe. Știu că în primele secunde am analizat timbrul vocii subreței, și numai apoi am trimis după doctorul casei de peste drum de noi.

Doctorul a văzut pe Paula, apoi a venit cu vorba: „Intocmai cum prevăzusem!" Această mi-a făcut mult bine, căci mă scutea de multe nedumeriri. Ca și slujnica mai înainte, eram încurcat de scena pe care trebuiam s'o joc. Așa subliniind înțelegerea noastră veche, doctorul îmi arătase că pot să fiu calm. Tot el simplifică noile mele ezitări. „E inutil să te duci deocamdată la ea. Ingrijesc eu de tot. Ești mai bine la aer". Am eșit și am colindat străzile. Mi-am cumpărat și noi butoni de mânșetă. Când m'am întors totul devenise oficial, altă casă parcă, alte obiceiuri, alte sgomote, iar în mijlocul salonului, Paula cu totul alta. De-aceia n'am priceput nimic, nu mi-am întrerupt o clipă reflexiile asupra mea și asupra celorlalți. N'am reținut din toate aceste neobicinuite eveni-

mente, decât ultimele vorbe ale Paulei, pe cari le transmit colecționarilor de ultime vorbe, înainte de moarte, a diferiților oameni: — „Știi, Sandule, că mazărea s'a scumpit din nou".. Vorbe cari nu-i sunt caracteristice, dar cari spuse din întâmplare la un moment grav, o vor reprezenta de-acum înainte.

Ce simplu s'a petrecut totul ! Și ce simplă încheiere a unei vieți banale, dar în care am fost, din toată inima, fidel, prietenos, atent, și asta de multă vreme și pentru totdeauna... Mi-e sete, de ce să complic, și să nu repet identic, un gest familiar: un pahar și puțină apă.

Sandu se ridică, apoi merse ușurel și calm în sufragerie, de unde luă un pahar. Trecu în camera de culcare, și aici, neașteptat: Drept în drumul lui, așa cum au fost aruncați cu o zi mai înainte, pantofii Paulei. Puțin umflați, cu o baretă strâmbă, cu tocurile tocite, cu stropi de noroi, la vârfuri.

Și în fața lor, brusc, Sandu a priceput totul, și a început să urle.

PRELUDIU SENTIMENTAL

Dragostea cu chinurile ei... Gelozia, așteptările, dezastrele... Discuțiile interminabile din cari n'ai lăsa la o parte nici o replică, așa par de esențiale în întregime... Razele de lună, sau plescăitul vislelor pe ape, apusurile printre norii trandafirii... Vorbele abia auzite, înțelegerile perfecte numai ținându-se de mână, și altădată, apropierile frenetice în locuri neștiute. Și la urmă, pentru unul totul s'a sfârșit și-l părăsește pe celălalt, și-l lasă pustiu și pe neașteptate bătrân. Sau Moartea!

Ca să transcrii aceste stări și să-ți faci pricepute vibrațiile, nu e poate prea greu. Dacă te chinui cu intensitate, cuvintele se împreună dela sine. Lectorul te va înțelege ușor, căci își va aduce aminte de experiențe similare, sau va avea în fața lui căldura ta, izbucnirile pline de culoare, neliniștile. De oarece tot ce frământă are relief...

Sunt însă momente, la începutul dragostei, mult mai nuanțate, mai estompate, al căror con-

tur este mai greu de prins. Vorbe neînsemnate care vibrează cu aceeași intensitate ca și o amenințare de moarte pentru o ureche mai rafinată, căci dacă ești atent, găsești în ele de pe acum, în miniatură toate cataclismele viitoare. Poți scoate din ele interpretări inverse după cum vei face-o din scenele cele mai puternice, și mai ales, desprinzi din toată atmosfera, odată cu impresia unei arhitecturi extrem de complicate, care se înfăptuește totuși spre stupefacția ta, și nesiguranța melancolică, ușor dureroasă, că poate totul nu e decât o părere, o iluzie, o glumă a naturii, și că o singură vorbă nelalocul ei sau gest greșit va destrăma totul. Și dacă vrei să păstrezi ceva din prospețimea acestor clipe, așa de rare în viața ta necăjită sau prea stearpă sau prea complicată, trebuie să le înregistrezi imediat, cum voi încerca eu în aceste pagini, căci altfel sau frământările de mai târziu vor înăbuși ondulațiile prime, sau indiferența te va face să nu te mai apropii cu nici o emoție de acele umile evenimente.

Dificultățile pe cari le voi întâmpina mi se par mai mari ca oricând, și îmi dau tot felul de neliniști. Va trebui să întrebuițez cuvinte impalpabile, să insist pe întrebări cari pot părea fără semnificații pentru lectorul grăbit, să nu țin seama de evenimente căci nu există încă nici un eveniment, și să las la o parte dialogurile chiar când se întâmplă să fie mai lungi, căci la început

nu îndrăsnești, și nici nu-ți vine în minte probabil, să spui nimic important... Doar degajezi dintr'o atmosferă generală pe care n'o poți defini, așa este de imaterială, și care a evoluat tot timpul astfel încât ai avut impresia uneori că între tine și tovarășa ta se leagă fire de paianjen (indiferent de vorbe) și alteori că spațiul este perfect gol, câte un cuvânt căruia la început nici nu i-ai dat mare importanță căci părea prea plăpând, sau numai întâmplător l-ai observat și reținut, pentru că semăna cu altul de odinioară, sau că te-a impresionat într'o carte, sau dintr'un capriciu al ființei tale profunde, sau ca o fatalitate. Voi înșira câteva gesturi și vorbe, înconjurându-le pe fiecare de sugerările ce mi le-au transmis, dar nu voi face aceasta cu prețul unui mare sacrificiu ?

Voi detalia unele stări cari nu-și au farmecul decât în întregimea lor, cum ai face cu o floare căreia i-ai rupe pe rând petalele ca să le examinezi. Vei strica minunea făcută să fie privită în întregime și mirosită dintr'odată, și nu vei putea reface niciodată întregul. Vei falsifica chiar, căci ea nu este creată pentru a fi desfăcută atunci când este în plină frăgezime, ci trebuie s'o lași să-și scuture în voe petalele, odată cu trecerea vremii și cu supărările: o ploae prea vijelioasă sau înțepătura unui bondar.. Deci aplicând luciditatea mea unor emoții deabia începute, falsific, complic inutil, n'ajung la nici o convingere de

altfel, cum nu pricepi nimic uitându-te prea de-a aproape la un tablou. Din pricina unei fatalități căreia trebuie să mă supun, interpretez multiplu orice nuanță, și voi face așa, tot mai profund, mereu, dacă dragostea se va înfiripa, voi chinui și mă voi chinui, voi fărâmița un sentiment ce ar trebui lăsat nealterat, ca o forță a naturii. La fel, la cinematograful admirabil al minunaților alergând cu infinită grație și făcând sărituri uimitoare, și apoi cu încetinitorul se văd detaliile ce-ți par caraghioase, imposibile, și nu mai recunoști nimic din alergătorii sprinteni de mai înainte. Analiza neobosită... Abia au început vagi emoții, așa de vagi că uneori mă întreb dacă nu cumva totul nu-i decât o părere, și am decis detalierea lor, în toate chipurile posibile. Oare nu este acesta semnul cel mai sigur al dezastrelor viitoare ?

Am văzut anunțată în ziare o excursie spre munți, și m'am înscris fără să cunosc pe nimeni. Într'un automobil mare de curse ne-am înghesuit vreo treizeci de persoane, și s'au amestecat, la întâmplare, fetele și băieții, pachetele, fumul de țigare și glumele. La urechea mea un anume Biță perora neobosit. Anunța pe toată lumea că îi e foame, și a început curând să mănânce, întovărășindu-și fiecare imbucătură cu exclamări stridente. Sătul, a comis, inepuisabil, calambururi. M'am convins atunci că acei cari vor să fie neapărat spirituali și utilizează calamburul, sunt cei

mai torturanți dintre oameni. Unii făceau haz de el, și astfel îl încurajau. D-l avocat Const. Popescu sublinia chiar: „Cum ai zis, mă?”

Râsete, chiote, interjecții, întrebări și răspunsuri cari nu corespundeau. Am lipit fruntea de geamul mașinii și am început să prind siluetele pomilor, din fugă. Deodată, într'un colț, lângă un tovarăș mai în vârstă, am văzut pe Fetița. Prima impresie: mititică și amuzantă, cu toate că serioasă. Apariție ciudată, dar n'ași fi putut spune din ce cauză. Poate pentru că părea foarte tânără, și în acelaș timp avea câteva riduri pe gât și pe frunte. Gâtul părea cam scurt.

Am pus din nou capul la geam și-am uitat-o complet. Și mai târziu, când ne-am cunoscut mai bine, i-am spus mângâind-o:

— „Ce-mi place mai ales la tine, e că ești o caraghioasă mică!”

Cuvântul „caraghioasă” trebuia să corespundă impresiei pe care o avusesem la început, îl îndulcisem însă, adăugându-i pe „mică”. Ceiace mi se păruse la început, numai amuzant, devenia acum un motiv de afecție, dar nu voiam să-mi neg prima impresie, căci știam că aceia ar fi subsistat alături de una nouă, și mi-ar fi sugerat tot timpul bănueli. Incercam numai să transform ușor prima imagine în sensul în care mă mulțumea pe mine, deci să mă mint singur, să trișez. Mi-a rămas în minte că are gâtul prea scurt, și când am privit-o mai de aproape, am văzut că nu era adevărat, ori-

cum aş fi făcut măsurătoarea. Şi totuşi, mereu îmi reîncepeam examinarea, căci impresia primă îmi iscase bănueli, pe cari nu puteam să le alung, oricât mă convingeam că eram nedrept, şi apoi poate voiam să mă asigur că, deoarece mă înşelasem pe jumătate la început, mă înşelasem şi pentru rest, când mi se păruse că are o înfăţişare uşor comică. Adăugasem lui „caraghioasă“ pe „mică“, ultimul cuvânt ştiind că este pe gustul meu, şi deci, cel mai în măsură să-mi atenueze nemulţumirile. În adevăr sintetizează perfect tot ce simt pentru dânsa. E nespus de mititică (40 de kg.!), subţire, delicată, şi când o vezi în pijamaua băeţască încercând să doarmă, cu picioarele cât un pumn în papucii cu moţ, şi cu mâinile cari parcă s'ar topi dacă le-ai strânge mai tare, îmi vine s'o iau în braţe ca pe un copil şi s'o legăn pentru veşnicie.

La un popas, am coborît cu toţii şi am putut-o vedea mai bine. Purta un costum cafeniu, băeţesc, ce i se potrivea de minune, în cap o caschetă, şi în picioare ghete fără toc, probabil împrumutate dela vreun copil. Se strecura printre camarazi uşor strânsă asupra ei, ca şi cum ar fi fost înfrigurată. Mâinile şi le îndesase în buzunarele pantalonilor. Am auzit-o spunând lui Mitru, vecinul ei din automobil: — „Sunt aşă de încântată că ţin mâinile în buzunar! Nu-mi mai vine să le scot!“

Am reflectat: „I se pare „interesant“ să spue

astfel de fleacuri, și faptul că ținea mâinile în buzunar, nu era o simplă întâmplare, ci o mică poză!". Și cum trecea tot atunci o nuntă pe drum, Fetița a mai spus: „Se mai însoară oamenii! Eu am făcut-o odată, și m'am lecuit pentru toată viața!". Ce-o fi vrut să spue? Această copilă a fost măritată? S'a despărțit? I-a murit? Poartă odată cu hainele băețești, cascheta, ghetetele fără tocuri, și o tragedie pe umeri?... Poate a fost o glumă, sau n'am înțeles bine...

Și apoi în creierul munților. Părăsisem pădurile de fag, și apoi de brad, cari se întindeau în vale ca valurile, cu toate culorile, cu toate freamătele. Lângă noi, numai stânca dură, cu câteva fire de iarbă uneori. Și pete de zăpadă. Ne-am așezat cu toții spre odihnă și ne-am scos mâncarea din sacuri. Am uitat mizeriile din oraș. Fetița mânca lângă mine cu Mitru, amândoi având un singur sac.. Ce-o fi între ei? Poate că... Iși spun pe nume (dar toți fac la fel) glumesc ca și cum s'ar fi cunoscut mai de mult. Iată o farsă a lui Mitru, de pildă: — Mămica, Fetițo, altfel te părăsc acasă". Inseamnă că Mitru e deprins la casa ei. Din faptul că o spune așa de lămurit, trebuie să trag concluzia că asta nu dovedește nimic (sunt rude de pildă) sau că totul e așa de normal între ei, încât nu mai au nici un motiv ca să se ascundă? Ceiace mă face să mă gândesc la rău e că numai mai târziu a început Mitru să vorbească așa de

familiar cu Fetița, parcă o bucată de vreme ar fi ezitat și numai apoi s'ar fi decis, din pricina atmosferii prielnice din grup. Sau poate că eu nu observasem decât mai târziu familiaritatea lui Mitru. Remarcele mele pot fi exacte fără să fie nimic între ei : voise Mitru să nu lase pe cineva să creadă lucruri rele, din pricina cunoștinții lor întâmplătoare. Mai târziu o mică scenă avea să-mi dea noi îndoeli. Mitru i-a spus lui Const. Popescu la o întrebare indiscretă : — „Nu e nimic între noi, zău așa ! Ne cunoaștem de multă vreme căci suntem vecini”. Asigurarea lui Mitru nu putea să ne dea o certitudine și Const. Popescu a continuat să suradă neîncrezător.

Acolo, pe o culme înzăpezită, mi-a plăcut vocea Fetiței, dând replicile lui Mitru. Desigur, nu pentru conținut, conversația mergând mai ales asupra mâncării. Dar accentul era armonios, și îmi plăcea mai ales că frazele erau scurte, grăbite, cu întreruperi dese între ele, și totul normal, fără nimic artificial, fără nici o impresie de răsfățare. Întâmplător, cu nu știu ce ocazie, a spus că a făcut școala în orașul G.. Fusesem mai mult timp profesor acolo, și am căutat să reconstituim amintiri comune, chiar dacă nu ne cunoscusem. Ea părăsise școala cu mult înainte de a veni eu în oraș, vrea să zică nu era așa de copilă precum părea. De altfel, a spus anul când a terminat, fără nici o cochetărie feminină de a ascunde ceva. Deci avea

vreo 28 de ani! Uimitor! N'ar fi părut. Necazurile ei matrimoniale avuseseră timpul să fie adevărate! Și cum îmi era imposibil să vorbesc despre G. fără să vorbesc și de admirabila Olga Dimitriu, m'a anunțat că a avut o profesoară, cea mai extraordinară profesoară. Și acolo, în vârful munților, cu zăpada alături și cu pădurile în vale, desfăcând coaja unui ou și picurând pe albuș sare, Fetița afla dela mine că Olga Dimitriu murise cu un an înainte.....

O mică surpriză, un „ce rău îmi pare” și apoi discuția s'a schimbat. (Sau, mi se pare, a fost întreruptă de Mitru: „Mănâncă, Fetițo, slănină!”). Am gândit: Ce repede rezolvă Fetița o moarte așa de prețioasă! Dar poate că munții erau de vină, căci în clipa aceea, în fața lor, orce preocupare omenească părea minimă. Dealtfel și eu n'o utilizez pe Olga Dimitriu ca un mijloc de împrietenire? E drept că eu mă deprinsesem cu ideea aceasta de mult, pe când ea o aflase chiar atunci. Dar părerea de rău, pentru oamenii veritabil profunzi nu trebuie să fie la fel în decursul vremurilor, ca o apăsare constantă, fără explozii și uimiri în fața surprizei?

La întoarcere, ne-am odihnit pentru câteva minute unul lângă altul, la un râu ce curgea în spume. Și apoi iar ne-am despărțit și iar ne-am întâlnit, alături de automobil. Fetița îmi spuse din întâmplare, cu nu știu ce ocazie :

— „Am mult de muncă la birou“.
— „Da? Așa de mult ?”
— „De obicei câte zece ore pe zi”.
— „Și probabil nu te interesează deloc ceiace muncești”.

— „Absolut deloc !”
— „Trebue să fii nenorocită !”
— „Foarte nenorocită !”

O ! Tonul cu care a spus pe acest „foarte nenorocită !” Vibrația s'a desprins din ea și mi-a tulburat toată ființa ! o lume întreagă de dezastre a plutit pentru clipa aceea, lângă noi ! Deodată, o întrebare întâmplătoare puse în mișcare atâtea vijelii ! Am primit descoperirea neașteptată cu imensă savoare (ca și cum ai auzi marșul funebru din simfonia a treia a lui Beethoven) și spaimă.

Am căutat s'o consolez cu vorbe pe care mi le adresez adeseori:

— „Oamenii se împart în două, cei fericiți și cei nenorociți ! Cei nenorociți sunt singurii cari au o viață interioară, au intuiții, nu trec prin lume fără să nu fi priceput nimic. Cei fericiți însă mi se par intolerabili !”

Fetița asculta atent, simțiam că o interesează orice vorbă pe care i-o spuneam și era de acord cu mine (chiar dacă ar fi voit din tot sufletul să se termine chinurile ei) că nimic nu e mai dulce decât să vorbești fără întrerupere, despre noroc și nenoroc.

Const. Popescu a venit între noi, și a crezut că trebuie să aprobe și el. Nu-l ascultam, dar vorba lui oprea discuția noastră. Ne-a spus : „Și mie mi-a murit mama acum o lună!” Rece, cu un ton indiferent. Cum nu se cutremură Fetița ? Cum n'o crispează calmul camaradului ?

I-am mai spus Fetiței: „Imi pare rău că n'o să te mai văd poate niciodată !

— „Nu exagera! Nu se știe niciodată nimic !”
Ce ușor s'a consolat ! Deci n'a fost decât o mică discuție fără importanță. Și nu este numai o umilință personală, părerea mea de rău căreia i se răspunde așa de simplu, dar și o cugetare asupra superficialității omenești : Vrasăzică această duduie ce poartă cu dânsa atâtea tristeți, primește totuși așa de simplu despărțirile de munți, și de vorbele grave pe care nu are ocazia să le schimbe prea des. Eu mă separ de cel mai mic lucru cu nenumărate regrete.

La întoarcere, în automobil, Fetița și-a rezimat capul de unul din grup (cine era ? nici nu-l observasem) și în întunericul din colțul lor, bănuiam tot felul de înțelegeri misterioase. La sosire, nu știam dacă trebuie sau nu să-mi iau rămas bun.

Fetița e foarte familiară cu toată lumea. Spune pe nume și i se spune la fel, râde cu toți din toată inima, tutuește, se reazimă, fără nici o sfială de câte cineva și uneori chiar se așează în brațe. Semn de ușurință? Căci poți ușor să-ți închipui că

e la dispoziția orcuia vrea, și dau probă de naivitate complicând asupra ei. Dar poate iarăși că sunt semnele unei tragedii definitive. E familiară cu toată lumea, tocmai pentru că n'o interesează nimeni. Deci, din orice gest poți scoate interpretări opuse, atunci când chestiunea te interesează cu adevărat. „Și a-ți spune astfel de întrebări, nu e primul avertisment al geloziilor viitoare?”

Peste două săptămâni am plecat iarăși în munți. De data aceasta eram numai câteva persoane. O mică recreație cu ocazia concediului de vară. Am primit imediat să mă asociez celorlalți, la prima invitație făcută. Nici nu știam bine unde mergem. Și după ce trenul ne-a adus în munți, am început să urcăm ceasuri întregi, spre o casă de odihnă renumită. Drum printre copacii parfumați și mereu perspectivele superbe. Și în acelaș timp, odată cu noi, oboseală, căci picioarele mergeau la intâmplare, fără control. Cu întreruperi, Fetița mi-a povestit scene răslețe din viața ei tristă.

— „M'am măritat din dragoste !”

Dragostea, această furtună în făptura micuță a Fetiței, transformându-i toată nevinovăția copilărească, și revărsându-i în suflet dintr'odată gravitate în fața vieții. Cu ce frenezie trebuie să-și fi dat gura noului venit, convinsă că n'o va mai da niciodată altuia ! Cu ce grabă și-a descoperit toate misterele, și a admis toate profanările ! Când a învățat toate sensualitățile ! Cu ce bucurie ! Cu ce

goană începea din nou ! In preajmă oamenii se nășteau și mureau, înmormântări și botezuri, și între timp se chinuiau, cerșeau o bucată de pâine, puneau la cale soarta Europei, făceau răsboaie și pace, descoperiri și planuri, sau înbinau cuvintele, sunetele și culorile cu măiestrie, iar Fetița avea o singură preocupare; să-și scoată hainele, goală să se încolăcească frenetic de iubit, și amețită să-și dea, în întregime, tot corpul, tot sufletul. E greu de închipuit corpul ei fragil în momentul patimii. Picioarele delicate, trupul subțire, mutra de șoricel, și totuși, cu celălalt, femeie. Nici un sentiment în miniatură cum ar face impresia privind-o, ci totul deslănțuit cu intensitate. Și acum dacă se așează cuminte lângă mine și vorbește cu înțelepciune, păstrează totuși în ea amintirile bețiilor de odinioară, le ține acoperite, dar se descopăr la orice întrebare mai apăsată, și de altfel, sunt trădate mereu, dacă ascuți cu atenție, prin câte o vorbă cu aspectul cel mai inofensiv. Pare un doctor care nu se mai jenează să numească anumite lucruri, insistă chiar asupra lor ca să demonstreze că le cunoaște bine, și dacă ar fi cât de puțin pudic, ar arăta că nu e doctor bun. Sau poate că faptul i se pare normal, și numai eu îi dau importanță pentru că nu sunt deprins cu el, iar vorbele Fetiței nu sunt spuse cu nici un fel de ostentație. Cred că travaliul interior ar fi acesta; (din puținele exemple pe cari le am la dispoziție). Intrebă de pildă: „Și X n'a vrut să aibă

copii ?" Acest „n'a vrut" îmi sugerează tot ceiace Fetița știe din practicile amorului. Dar aceste cuvinte le mai spune Fetița, o simt după timbrul vocii ca să mai retrăiască, oricât de vag, vreo scenă sau vreo conversație de altădată, fără însă să și-o mărturisească precis, căci n'ar admite-o, fiindcă și-a impus cu toată tăria să nu se mai gândească la trecut.

— „Apoi a început să mă înșele..."

Gelozia Fetiței... Chinurile ei mereu reîncepute, motivul cel mai sigur ca freneziile amoroase să fie mereu întelețite chiar dacă tot el aduce, prin straturi succesive de cenușe, hotărârea dela urmă de a desface totul. Intr'un menaj fericit, obiceiurile se fac cu precizie, și perechia se îndreaptă molcom spre bătrânețe și moarte, fără evenimente prea importante. Decât doar, ca inovație, uneori partenerii se îngrașă, apoi fac cură de slăbire, și la urmă se îngrașă din nou. Dar gelozia aduce cu ea certurile, discuțiile fără oprire, urile și gustul de distrugere, și apoi împăcările tot așa de aprinse, și iertarea dela urmă, deci posibilitatea ca tovarășul tău să se impregneze în tine definitiv să nu poți să mai păstrezi nimic întreg. Nu mai rămâne nici o pudoare în vorbă sau nici un gând ascuns pe care în mânie să nu ți-l destăinuiești.

— „Mă înșela cu toate prietenele mele..."

Acest termen general nu arată că poate gelozia ei a fost chiar mai mare decât greșelile lui ?

Căci e imposibil ca toate prietenele să fi fost subjugate de el, și nu prea cred în existența lui Don Juan (chiar dacă Fetița îl socoate încă „foarte frumos” și „foarte inteligent”). Și apoi mă întreb cu surprindere, ce fel de prietene avea, de se pretau așa de ușor la astfel de practici? Mereu a suportat, fără mult discernământ, tot soiul de indivizi în preajma ei, chiar în clipa când își orânduise o viață intimă cu omul pe care-l iubea, după cum făcuse în excursie, unde dădusem vina pe seama desamăgirilor. O înșela mereu, și după certuri, se reîmpăcau, nicio mândrie așa dar în ea. Iși făcuse de pe atunci instincte de funcționară care admite orice capriciu al șefului, și nu protestează deloc, pentruca să nu fie isgonită. Mi-ar place o iubită înnebunită de dragoste, dar în acelaș timp mândră, neadmițând nici o umilință, cu orice preț, cu prețul despărțirii definitive chiar.

Nu confund poate literatura cu viața? Cum să fii mândră, și să te desparți de omul pe care de-atâtea ori l-ai privit cu nețărmurită afecție, cum doarme, cum mănâncă?

— „Li plăceau chefurile. Avea totdeauna invitați. Fumau, beau, râdeau.. Imi devenia atmosfera intolerabilă și plecam singură pe străzi. Când era vremea frumoasă, și luna pe cerul senin, îmi strecuram tristețile printre îndrăgostiți. Mă întorceam la miezul nopții. Și după un timp după plecarea

mea (cât? m'am întrebat deseori) băgau de seamă că lipseam. La întoarcere, mă iscodea de ceiace făcusem. Găseam o minciună oarecare și se mulțumeau cu ea, și ei cari erau niște proști, și el care era inteligent. Cum va fi admis așa de simplu minciuna mea, căci nu-mi puneă nici o întrebare mai lămurită, nici când rămâneam singuri? El putea discerne chestiunile cele mai subtile. Nu-l mai interesam, probabil. Luam în plimbările mele de noctambulă, întotdeauna cu mine o cartel. De ce, nu știu, căci la întuneric n'aș fi putut citi, și nici nu eram în stare s'o fac. Dar o luam cu mine, ca pe un prieten, cași cum scoarțele ei m'ar fi mângâiat".

Ce triste, plimbările Fetiței prin noapte, cu o carte în mână ! Poate însă, că nu trebuie să omit, din cine știe ce gusturi romanțioase, artificiuil acestei idei. Cum! Purta în suflet atâtea mizerii, și în acelaș timp se consola cu o carte pe care nici măcar n'o citea ! Și probă că găsea interesant gestul ei, e că l-a reținut, și acum îmi vorbește de el ca să mă înduioșeze și mai mult. Dar poate că aceste artificii sunt esențiale naturii omenești, deci trebuie să le admitem fără nici un comentariu. La fel nu trebuie să ironizăm pe acel care-și face o bucurie punând câteva flori pe un mormânt, sau care își orânduiește câteva preparative grațioase (asvârle amintiri, scrie scrisori) înainte de a se sinucide.

— „Lucram de dimineața până noaptea la un birou ca să ne ținem. El lenevea toată ziua prin

cameră. Seara nici măcar nu venia să mă ia delă birou.. Găseam camera murdară. Avusese musafiri“.

Vedeam măsuța cu ceștile de cafea neagră, murdare pe fund și stropite pe farfurioare, fărmiturile pe fața de masă, și cuvertura patului conjugal mototolită.

— „Eram obosită. După moartea mamei, sîngura ființă scumpă de pe lume, n'am mai fost bună de nimic vreun an de zile. Ce gust mai putea avea el de mine !“

Monologul ei a fost întrerupt de unul din tovarăși, care mereu ne îmbia să facem un popas pentru mîncare. Ne-am supus, și în acelaș timp ne-am odihnit, căci urcasem poteca fără întrerupere. Desfăceam pachetele, aruncam la vale cojile de ou, oasele de pui sau tinichiaua cutiei de sardele și mi se părea că cern țărână peste dezastrele Fetiței. Am reînceput drumul, și Fetița a reînceput povestea.

— „Câte scene dureroase ! Odată l-am trimis la mare, căci era bolnav. Cu ocazia unui mic concediu de două zile, m'am dus să-l văd. Era cu o femeie. Am început să-l cert însă mi-a răs-puns că eu nu pot să-l înțeleg. Apoi m'a condus în aceiaș zi înapoi la gară, sub pretext că el proiecta tocmai atunci o excursie, la care nu putea să renunțe“.

— „N'avea de loc inimă !“

— „Da..... N'avea deloc inimă !“

Tăcere lungă între noi, dar plină de vaete interioare.

— „Curând mi-a scris : cerea divorțul pentru motive, pe care eu sunt prea burgheză să le înțeleg. Coincidență: Tocmai atunci am primit și o telegramă anunțându-mă de moartea tatei. Nu știam la ce să mă gândesc mai întâi și ce să fac. Am rezolvat dificultatea. Am pornit, ca de obicei, la birou.

Și iar împăcări, și iar despărțiri. Intr'o zi, deodată, fără să fi avut vreun motiv mai puternic decât cele obicinuite, am simțit că s'a umplut paharul și m'am hotărât să divorțez. Și apoi ezitățile, și întâlnirile la tribunal, și plânsetele lui, și jurămintele, și amenințările. Și argumentele prin care se încerca să mai reție puțin din mine ca să-l doară mai puțin, pentru clipa aceea (căci era ușuratic și trebuia să se consoleze iute).

Spunea: în schimb vom fi prieteni buni ! Prietenia între doi oameni cari s'au iubit este posibilă?

Și apoi Fetița a tăcut, în timp ce urcam mereu pe drumul ce făcea impresia că n'o să se mai termine niciodată.

„...Ce rău îmi pare de tot chinul pe care ți l-a făcut celălalt ! Și ce aproape ești de mine, tocmai din cauza asta !

Am ajuns la o casă de adăpost pentru turiști, unde am fost aranjați după posibilitate. Mie mi s'a

dat o cameră mică, pe care trebuia s'o împart cu Fetița. Paturi alăturate, ca în cel mai perfect menaj. Așteptam ora culcatului cu jenă, dar Fetița a rezolvat imediat orice dificultate. S'a îmbrăcat într'o pijama băețiască dungată ce-o făcea și mai mititică, și când am intrat, întorsese capul și era cuminte, cașicum ar fi adormit. Sculatul s'a petrecut tot așa de simplu.. A doua seară eram învățați. Uneori, înainte de a dormi, citiam la lumânare după obiceiul meu. Parcă ne cunoaștem de o veșnicie.

Am cules flori împreună (aproprierea care se face culegând împreună flori !) și ne-am împodobit camera. Am căutat și tablouri, și am găsit, într'un pod, un portret vechi al reginei. Am spus, fără nici o intenție, proprietarului, arătând portretul: „Mi-am adus o femeie frumoasă în cameră!“ Proprietarul mi-a zâmbit șiret, cașicum ar fi mărturisit că Fetița e destul de urâțică. Și într'adevăr, bărbaților nu le place genul acesta. Lor la plac femeile mari, pline, cu sâni voluminoși. Dar am lăsat în pace surâsul proprietarului, cașicum aș fi fost complice cu el. Nu e aceasta o lașitate, pe care voi repeta-o mai târziu umilind pe Fetița, și care în acelaș timp, îmi va pune bănueli asupra fizicului ei, cu toate că se potrivește atât de bine cu gusturile mele ? Surâsul șiret, ca și alte vorbe, îmi mai demonstrează că sunt considerat mai mult decât simplu prieten al Fetiței.

Fetița nu se sinchisește de asta, nici nu bravează

nici nu ascunde, nici nu explică. (De ce ? m'am întrebat în toate felurile), dar dacă mă neliniștea indiferența Fetiței față de bănuelile lor, bănuiala însăși mă mulțumea. Mi se părea că suntem mai apropiați, și ne deprindea cu ideea că între noi doi dragostea nu poate fi complet exclusă.

Uneori Fetița era cu mine caldă, prietenoasă, dar alteori rece, distantă, și nici măcar absentă. Vorbea cu toți (și cu mine de eram în grup) cu aceeași vioiciune, părea că o interesează conversația neînsemnată, râdea, glumea, parcă n'avea nici o bănuială de artificiu care se petrecea alături. Atunci credeam imposibilă o afecție deosebită între noi, și ca să capăt totuș o oarecare încredere, utilizam, în loc de vreo amintire convenabilă, un vis ce avusesem cu mult înainte de a o cunoaște, căruia nu-i dasem mare importanță, și pe care mi-l amintii deodată, destul de neprecis. Eram și în vis, după obicei, foarte nenorocit, nu știam cum să mă descurc dintr'atâtea complicații unde intrasem din cine știe ce gust al distrugerii, și o fată cu silueta Fetiței a venit, s'a apropiat mângâioasă, și m'a salvat. Visul era ciudat, căci nu corespondea nici unei întâmplări, de aceea nici nu-i dasem mare importanță. Și acum mă sprijin pe el, când văd răceala Fetiței, și chiar îl aleg într'o chestiune așa de importantă, cu toate că aș putea avea rezime mai solide, probă că temperamentul meu este destul de fantastic. Dar poate nu trebuie să cred, că

gândurile ei corespundeau perfect aparențelor. Deseori m'am convins că e bună observatoare a oamenilor, cu toate că-i suportă, îi ascultă atent, și nu protestează de loc împotriva superficialității lor.

Odată mi-a spus: „Ai văzut pe Const. Popescu? vorbea de moartea mamei lui cașicum i-ar fi murit o găină“. Mie mi se păruse că nu observase nimic. Altădată a reflectat: „Caracteristica ta (mă tutuia, dar nici o bucurie, căci așa făcea cu toată lumea) este să complici inutil orice senzație!“ Ajungea deci la concluzii după câteva zile de cunoștință, la care ajunsese și eu după îndelungi îndoeli. I-am răspuns: „E imposibil să nu complici ceia ce te interesează!“ Intr'o zi coboram pe munți, oboșiți. Tăcea toată lumea, și deci nu se observa tristețea tăcerii mele, care veniam la urma celorlalți. (Fetița îmi spusese: „Tu ești sau ultimul sau primul“). Gândiam: „Iată, acum pot fi sigur că habar n'are de mine!“ Fetița mergea înaintea mea, cu hainele ei de băețel, cu casceta pe o ureche, cu ghetetele fără toc, cu genunchii goi, și cu mâinile înfundate în buzunare. Deodată, și-a încetinit ușor mersul. Mi-am zis: „Dacă aș fi încrezut, aș crede că este o încercare de a se apropia de mine“. Dar știam că e numai o părere în care mă complac, cum ți-ai închipui că ești bogat, râzând tu singur de tine în acelaș timp. Nu eram obicinuit nici odată să trag vreo concluzie fericită pentru mine.

Aspectul Fetiței nu denota decât oboseala, și

apoi la un moment dat, și-a aranjat ceva la o ghiată, ceiace explica întârzierea ei. Dar neașteptat, s'a întors spre mine, și a întins mâna ei de copil și apoi am continuat să mergem de mână o bucată de vreme, în timp ce o mare bucurie îmi invada sufletul.

Jenat, mi-am retras eu mâna, ca din întâmplare, și lăsând astfel să se creadă că și gestul ei l-am considerat ca o întâmplare (deci renunțam eu la prima posibilitate de apropiere între noi la care râvneam atâta). Din timiditate poate, dar mai ales dintr'o spaimă : ca să nu-și retragă ea mâna (și ar fi trebuit să termine fatal prin a face asta), căci ar fi anihilat toată bucuria pe care mi-o făcuse.

Fetița deseori îmi făcea observații asupra unor neglijențe la îmbrăcăminte, și le primiam trist și vesel în acelaș timp: mă bucuram că se îngrijește de mine, dar știam că dela celălalt a învățat să observe. Și dacă observarea prafului pe haine aparține numai ei, nu acelaș lucru e și când te ceartă pentrucă ți-ai făcut prost cravata. Și apoi aceste mici pretenții nu sunt dovada — poate — a unui spirit de dominație excesiv, și care din pricină că-i sunt încă un străin, nu apare decât în miniatură? Aceiaș bănuială, că gelozia ei a fost mai mare decât greșalele lui. Mi-a spus cu ironie o frază cu care o gratulau prietenele în timpul divorțului: „Nu ar trebui să divorțezi, așa sunt bărbații infideli, dar în fond sunt buni“. Aceasta demonstra

gândul obicinuit al fetelor, ca să fie cu orice chip măritate. Dar poate că vorba demonstrează numai că prietenele cunoșteau temperamentul exclusiv al Fetiței. Imi făcea imensă plăcere văzând-o dispunând de mine și mi se părea că suntem mai apropiați. Imi plăcea să fiu ascultător, și mă bucuram chiar când alții ironizau ascultarea mea, pentru că era la început, și poate eram amuzat jucând un rol neobicinuit pentru mine. Imi cunosc gustul de independență: la cea mai mică încercare de dominație evidentă, fug.

— „Sunt chinuit, Fetițo, după fiecare clipă care se duce... și se termină povestea“...

— „Iarăși complicații zadarnice. Bucură-te de moment, vom vedea ce va mai fi mâine“.

Și înainte de a pleca, mi-a spus melancolică:

— „Deabia acum îmi dau seama că pleci. Credeam că o să dureze mereu“.

Am gândit: „Mi-am dat seama chiar din ziua sosirii, și m'a durut chiar deatunci.“

Deseori constat la Fetița, ce perfect observă tot ce se petrece în jurul ei, ceiace e rar la o femeie și ceiace prețuiesc în deosebi, cu toate că aceasta strică oarecum prospețimii, spontaneității, și în același timp, îmi aduce aminte că acest spirit de observație l-a căpătat, sau în orice caz și l-a dezvoltat din pricina experiențelor cu altul. E uimitor ce judecată exactă are asupra oamenilor, și atunci cu atât e

mai mare mâhnirea mea că-i suportă, și e chiar familiară cu ei. Totdeauna știa precis ce are de făcut, deprinsă multă vreme, singură sau cu un om, care n' o ajuta de loc, să-și orânduiască precis planurile. Am văzut-o cu ce repeziciune și-a făcut un itinerar pentru tren pe când va pleca (trebuia să schimbe câteva trenuri) ceia ce e rar la o femeie care de obicei are panica drumurilor. Știe precis să-și îngrijească sănătatea după cum a spus doctorul la care s' a dus tot după hotărâre proprie, fără să fie bolnavă, să-și ție ora de mâncare, de culcare, doctoriile. Privind-o, câteodată mă cuprinde o milă cumplită de dânsa, atât e de fragilă, atât trebuie ocrotită, și așa nu are nici deprinderea, nici încrederea că ar putea face aceasta cineva pentru dânsa. Câine bătut care fuge, când o mână vrea să-l mângâie. Aceiaș precizie va pune-o ca să mă examineze și pe mine și va mai fi în stare să aibă mici nebunii, periculoase dar fermecătoare, oricari le-ar fi pericolele ?

Educația intelectuală a Fetei lasă de dorit... A citit puțin, n' a avut timpul să mai citească după zece ore de lucru, și nici n' a fost nimeni s' o îndrumeze. Astfel m' a întreat pe neprevăzute, când discutam despre cărți : ce crezi despre Rachilde ? Desigur, la începutul conversațiilor noastre literare, nu despre Rachilde e nimerit să vorbim, de care de altfel nici n' aș putea spune mare lucru. Dar pricepe orice îi explici, și dacă rămâne de altă părere,

chiar te contrazice, însă fără nici un pic de prostie. I-am dat, pentru început, „Le Bal du comte d'Orgel” al lui Radiguet, carte subtilă, scrisă probabil sub obsesia lui Dominique. Mi-a vorbit mai pe urmă Fetița despre ea fără să o ajut de loc, cu uimitor simț de observație și bun gust. Va fi această carte, începutul lecturilor nenumărate la cari o voi obliga mai târziu ?

În muzică are anumite preferințe : îi place mai cu seamă muzica italienească (bărbatul ei a fost italian și a influențat-o așa). Muzica germană i se pare complicată și confuză, dar când pune la patfon câte o romanță italienească, vibrează. Este fermecător când doi amatori de muzică vibrează unul lângă altul la vreo melodie, fără exclamații, fără vorbe. Lângă Fetița am uitat că sunt pretențios, că fericirea complectă n'am simțit-o decât la vreun quartet al lui Beethoven, de pildă la andantele din op. 127, și m'am emoționat din toată inima la vreo arie de Verdi sau Puccini.

Delfel, lipsurile literare sau gusturile muzicale dubioase ale Fetiței le constat nu numai fără păreri de rău, dar chiar cu un fel de savoare, mai ales că-mi dau seama că poate fi educată ușor. Când eram adolescent, mă înfuria orice lipsă în felul acesta a cuiva, ironizam și mă plictisea fata cea mai încântătoare, pe care o taxam imediat de proastă. Și acum nu numai că admit aceste lipsuri, dar le și savurez. Voi fi făcut o așa de mare evoluție în părerea mea despre oameni. și experiența și

dezastrele mă vor fi învățat la indulgență ? Iar dragostea mea pentru Fetița (fără nici o legătură cu judecățile ei literaro-artistice) mă îndeamnă să fiu așa ? Acum mă amuz când spune vreo enormitate, și constatând că mă amuz sunt încântat ca și cum aș da dovada de o mare înțelepciune, sau aș constata la mine o trăsătură neașteptată, glumeață, care totuși mă complică.

În fața Fetiței fac impresia unui om făcând haz, văzându-și copilașul schilodind unele cuvinte.

Mi-a spus: „N'am nici o încredere în nimeni !”
Rezultatul experiențelor ei.....

Dar poate și o întrebare către mine. Experiența ei dă felurite neliniști. Mă consolează, aducându-mi o dovadă de profunzimea ei sufletească (ce evoluție am făcut, ce mult am îmbătrânit că am astfel de consolări, eu care n'am visat decât *jeunes filles en fleurs*). Dar, în acelaș timp, aceiaș experiență a învățat-o să nu mai iubească desinteresat, căci viața e prea gravă ca să nu socotești totul din vreme, cu înțelepciune. „Am spus:

— „În mine nu trebuie să ai nici o încredere, sunt o victimă a capriciilor interioare. Sunt un perpetuu nenorocit, șovăelnic, mă complac în toate dezastrele și nu pot fi de nici un folos unei fetițe, ce are nevoie de sprijin și conducător...”

Aceste vorbe niciodată nu vor îndepărta pe o femeie, orcât ar vedea că ești sincer. Dimpotrivă apropie, cașicum grozăvia n'ar fi prea mare. De-

altfel, știind perfect aceasta, le-am spus. Reprezentau adevărul, dar întrebuițând starea mea de singurătate necăjită pentru alte scopuri, nu am fost farseur? Chinuiții sunt mai șireți. Trag profit din aceste chinuri, și de fapt n'ar renunța la ele, cu toate că suferința este autentică.

S'a așezat pe marginea unui râu spumos, într'odupă amiază caldă. Am văzut-o că doarme, și am vagabondat prin pădure, sau am privit apa alergând neobosită pe pietricele. Deabia târziu m'am întors, și atunci s'a trezit și ea. Mi-a spus: „Ce bine mi-a fost!” Vorba ei căzând peste singurătatea mea, mi-a iscat pentru câteva clipe o suferință intolerabilă.

Uneori mă întreb: suferințe de pe acum? Trebuie să le consider numai mici emoții, când eu mă văd chinuit cu tot dinadinsul? Ce lipsește acestor chinuri ca să se numească veritabile? Doar evenimentele pe cari să mi le brodez, căci din moment ce între mine și Fetița n'a fost nimic alt decât vreo vorbă întâmplătoare, au creiat numai o atmosferă, și nu un subiect. Trăim însă prin carne, și numai carnea te face să te doară deplin. O sărutare îți angajează toată ființa, cum nu o poate face o simplă conversație amicală. Am impresia că sentimentul meu de acum ar fi o jucărie de copil ce vrea să imite un lucru mare. Un tren delicat, mititel, având în el însă toate aparatele

trenurilor veritabile... Sau o păpușe grațioasă, cu zâmbetul totuși pervers. Sau o hartă cu reliefuri, reducându-ți perfect imaginea apelor și a munților. Căci în gândurile mele pentru Fetița, găsesc de pe acum de toate, chiar dacă numai în miniatură: și gelozie, și dragoste, și milă, ciudă, gust de a pedepsi, a supăra și a împăca, toate neliniștile...

Poate că emoțiile mele vor crește, vor deveni cataclisme, vor curge în șivoae, vor coborî în cataracte, vor inunda totul în cale, asemeni unui firicel de apă care crește, se transformă, devine fluviu; sau poate că firicelul de apă se va sbate grațios pe pietricele, va pâlpâi chinuit ca o lumină care se stinge, sau ca o pasăre înainte de a fi tăiată, și va dispărea în pământ lăsând în urma lui doar amintirea poetică a unui tremur de viață de scurtă durată spre care îmi voi purta uneori nostalgiiile privind luna în călătoriile ei misterioase.

Dar din purtarea ei față de mine, pot să trag vreo concluzie pentru ea ? Orcă vorbă sau gest al ei sunt așa de firave, încât se pretează de pe acum la interpretări duble, fără ca ea să fie de vină pentru aceasta. Poate că dragostea abia începută este încă fără contururi precise, sau fiindcă firea mea nu poate admite concluziile definitive, când se interesează în mod special de ceva. Din acest joc interior, care și-a și început mișcarea neobosit cu ocazia Fetiței, aș putea trage concluzii că țin la ea mai mult decât cred, cu toate că

logic, făcând socoteala timpului de când ne cunoaştem, cred că nu e posibil. Multele întrebări inverse pe cari mi le pun nu au o valoare a lor intelectuală, pornită din curiozitate psihologică, ci fiecare aduce cu ea o bucurie, sau mai cu seamă o suferinţă. Joc delicat, dar de va continua, va lua proporţii uriaşe. Preludiu de scurtă durată conţinând toate temele ce vor fi dezvoltate în opera care urmează imediat. Uneori, preludiul se cântă de sine stătător.

Intr'o noapte din cele şapte ce aveam de stat împreună, am găsit-o pe Fetiţa încă neadormită.

— „Ştii la ce gândeam? Să-mi fac o pijama la fel cu asta care-ţi place, dar de mătase!“.

E un cuvânt dulce pentru mine? Dar în acelaş timp, şi o mică vorbă de femeie veritabilă. Cu toate că privindu-i mutra mititică, făcea impresia unei pretenţii de copil. Au trecut atâtea vijelii peste ea, şi-a rămas încă aşa de tânără !

— „Dormi ! E târziu şi aici ai venit să te repauzezi !“

— „Da, da, ai dreptate, bunăseara...“

Şi acum, ultima seară dintre noi. „Luna inunda apa şi pădurile.. Mi-a spus din vreme: „Mergem amândoi la plimbare, vrei ?“ Şi apoi, fără să se lase rugată, şi fără să trebuiască să-i mai aduc aminte, a intrat în cameră şi-a îmbrăcat costumul băeţesc, şi m'a luat de braţ. Trecând pe lângă

ceilalți, s'a scuzat curagios, cu toate că deobicei nu făcea nimic ce ar fi putut să-i supere : „Mergem să facem serenade la lună, nu vă neliniștiți !”

Și am pornit-o pe marginea apei, prin petele de întuneric și lumină, atenți la foșnetul copacilor, emoționați și spintecând aerul cu câte o vorbă fără sens, dar plină de vibrații. Și într'un colț, sub un brad, cuminte și duios, se odihnea un vițel mițitel, uitat cine știe cum. Apariție neașteptată de o nespusă prospețime și delicatețe. Acolo, uitând toate ezitările și întrebările asupra mea și asupra ei, am strâns-o în brațe pe Fetița, și i-am sărutat gura. S'a lipit caldă, cu toată ființa ei fragilă... Ne-am întors înlănțuiți. A fost numai mirajul lunii fermecate ?

A intrat înainte în camera noastră și am găsit-o întinsă pe patul ei, în pijama. Am sărutat iarăși gura caldă, și iarăși, și iarăși. Și vorbe fără mare înțeles, căci nu ne mai puneam întrebări, și nu ne mai interesau răspunsurile. Eram fericiți de mângâierea noastră caldă, și fără nici o intenție jonică în ea. Căci deocamdată eram bucuros că pot să mângâi în voe un copil minunat. Trebuia să plec neapărat a doua zi, când veniau noi vizitatori cunoscuți de-ai noștri, care aveau să facă spirite, să se agite, să mă distanțeze de Fetița, și voiam să duc cu mine impresia nopții fermecate. Drumul de făcut era lung de tot, vreo șapte ore de mers pe jos; dealtfel nici nu-l știam destul de bine și mă temeam să nu mă rătăcesc. Plecam poate și

din instinctul bolnav de a fugi de fericire, din spaîma de a nu o distrâma, detailând-o prea de aproape. Sau poate că eu nu pot rămâne, decât nenorocit, și imediat ce sunt mulțumit, mă cuprind de dor de ducă și gustul de noi dezastre.. (Ceiace Fetița a remarcat). Trebuia să mă culc pentru a putea rezista a doua zi, căci nu eram prea deprins cu călătoriile lungi pe jos. Ș'am spus Fetiței bunăseara, dar ea m'a întrerupt cu fermecătorul: „Vrei să pleci fără să mă mai săruți pentru ultima dată?” așa spunea, decâte ori făceam vreo tentativă de a mă depărta. Și brusc, după un capriciu al firii mele, o neliniște mi-a cotropit sufletul cu o violență insuportabilă, înainte chiar de a fi avut vreun gând rău, și cuvintele mi-au venit pe neașteptate, fără să reflectez la ele, sguduind-o pe Fetița aciuată dulce lângă mine:

— „Și i-ai fost fidelă?”

— „Da !”

— „Și mai pe urmă ?”

— „Taci ! Ce ai nevoie să întrebî ! Acum sunt lângă tine întregă, asta trebuie să-ți ajungă !”

M'am încercat să uit replicile, și s'o sărut cu aceeași frenezie. Răspunsese cum trebuia, fără să-și facă multe socoteli. Nu-și înșelase bărbatul nici odată, faptul trebuia să fie iămurit, toată vina despărțirii fusese numai a lui. Fusese cinstită atît timp cît dăduse o promisiune, dar mai târziu avusese toate drepturile, căci era desnădăjduită. Nu pusese nici un suflet, așa cum punea lângă mine, asta era

esențialul. Trebuia să reîncepem viața cu dânsa așa cum o găseam, altfel tortura nu s'ar mai fi terminat, oricât de cuminte ar fi fost. Se măritase din dragoste, deci nu mai puteam avea nici o pretenție de puritate. Și apoi, presupunând chiar că nu mai avusese nici o aventură, cum mă putea asigura un „nu“ al ei în clipa aceea? Și dacă ar fi răspuns „da“, fie că mai avusese aventuri dintr'o mie de motive, fie numai din dorința de a distruge în mine orice speranță să salvez ceva pur în trecutul ei și a mă sili, cum trebuia, să începem dragostea de la capăt, n'ar fi venit alte întrebări, și altele, o sută, o mie, la infinit? Toate aceste presupuneri sunt exacte, dar mă vor opri oare, ca la cine știe ce ocazie, s'o întreb mereu, cu noi variații?

În definitiv, cu ce drept? I-aduc eu o viață mai lipsită de aventuri? N'ar putea să scoată, dacă ar fi bănuitoare ca mine, tot atâtea motive de neîncredere, examinându-mă? Știe ea tot ce s'a petrecut cu mine, până ce m'a cunoscut? Nu i-am făcut nici o mărturisire și nu i-am arătat loial exact, cu cine are de aface, ca și cum ai primi un post de încredere, tăcând că ai fost condamnat pentru furt, chiar dacă acum pui cele mai sincere intenții de a fi om cinstit; dar te temi că vei fi refuzat, neținându-se seama de frumusețea mărturisirii tale, după cum mă tem, că povestindu-i viața mea, să n'o pierd pe Fetifa. Acum s'ar sustrage cu siguranță, și vreau să mă destăinuiesc în clipa când fiind desul de îndrăgostită, mă va accepta oricum. Dealtfel,

nu se pot face așa de ușor spovedaniile. Ele conțin o mie de suferinți și numai în clipe anumite le poți enumera. Sunt secrete pe cari nu le-ai spus nimănui, și pe cari te jenezi să ți le spui ție însuși. Să utilizez și eu măcar pentru seara aceasta vorbele ei și să spun: „Ce-ți pasă ! Nu întreba ! Acum sunt cu tot sufletul la tine !” Dar oricum, sunt îmbrățișați doi oameni veniți din două lumi diferite, și păstrând în ei tot ce au experimentat acolo. Distanțe imense, și totuși îmbrățișarea e nespus de consolatoare și deopotrivă parcă.

Intr'un târziu, m'am decis brusc, și am trecut la patul meu. In noaptea presărată cu lumina lunii, am mai auzit-o scâncind:

— „S'a putut să pleci, fără să mă mai săruți, pentru ultima dată ?”.

M'am făcut că n'aud.

A doua zi m'am îmbrăcat încet ca să n'o trezesc, și am eșit să mă prepar de drum. Am coborât apoi până la isvor pentru câteva clipe ca să-mi iau rămas bun dela el. Când m'am întors, am găsit ușa și fereastra camerei noastre deschise pentru aerisire, iar pe Fetița îmbrăcată și ocupată cu nu știu ce, în ceardac. Căldura dintre noi de noaptea trecută dispăruse. Am bănuțt chiar că s'a sculat și a eșit între oameni ca să nu-mi dea prilejul s'o sărut înainte de plecare. Va fi fost supărată că am părăsit-o seara ca să mă culc, și va fi avut revelația

tristețelor viitoare, asemănătoare cu cele trecute. Sau o supărase plecarea mea ce se înfăptuia totuși, cu toate mărturisirile ei, dar prea mândră, nu încerca s'o împiedice cu pretenții răspicate..

Mi-am luat rămas bun, și am început să urc muntele, întorcându-mă deseori să fac semne de prietenie tovarășilor ce-și fluturau batistele. Fetița agita chiar un prosop, semn de glumă voind să ascundă poate puțină melancolie. Dela o vreme nu se mai vedea nimic deslușit, izvorul scăpărând la soare apărea ca un șirag de briliante, iar casa între copacii, mișcători, vapor îndepărtat plutind pe valuri. Când am ajuns pe o culme de pe care puteam vedea pentru ultima oară locurile unde mă chinuisem și sperasem, m'am oprit mai mult, căutând să iau cu mine ceva din imaginea lor. Cu infinită tristețe; dar puțin din sufletul meu murise căci orce ar avea să urmeze mai departe, nu va mai avea să semene cu aceste începuturi pline de mister.

Fetițo, ce se va mai întâmpla cu noi ?

SCATIUL ȘI STAPANUL SAU

Aș vrea să prind aici silueta unui scatiu, și să-mi liniștesc părerile de rău de a mă fi despărțit de el. Il botezasem, în glumă, Boris, dar aspectul lui nu avea nimic comic, cu penele moi și mărunte, colorate atât de delicat, și mai ales, cu căldura, mereu vibrantă, ce se degaja din trupul mic. L-am cumpărat dela unul din negustorii din piața de flori, numai pentru douăzeci de lei, și mi s'a părut ciudat, după ce l-am cunoscut bine, ce ieftin poate să coste minunea aceasta. Căci în lungile seri de iarnă, de singurătate, m'am învățat să-l examinez deaproape, să-mi mângâi cu el desnădejdie, și mai ales, să-i cercetez resorturile interioare, resorturi nuanțate, subtile, abia perceptibile pentru un nerăbdător lipsit de finețe, dar pentru mine certe, cauzându-mi mereu surprize turburătoare și părerea de rău că nu e mai mare, sau că mâna mea nu e mai mică, să-l pot alina cu toată afecția de care eram invadat, ca

pe o pisică, fără să-i fac impresia unui uriaș înspăimântător.

I-am luat o colivie spațioasă, cu plafonul rotund ca să nu se lovească la cap și să-și jupoae penele, într'o străchinuță i-am pus semințe de cânepă după ce i le-am sfărâmat cu o piatră. Într'un ulcior, nu prea mare ca să nu se înece, i-am turnat apă proaspătă, i-am trecut printre gratii, la diferite distanțe și înălțimi, bețigașe, înțepenite solid și legate cu sfoară chiar, pentru plimbare, și l-am cocoțat pe o etajeră, înaltă ca să n'ajungă la el Emil motanul, celălalt prieten al meu, în fața divanului pe care stau toată ziua, citind, scriind, sau vagabondând cu mintea printre stele, pentru a-l avea mereu în observație. Imi plăcea capul lui mititel mereu agitat, cu ochii ca două gămălii, mereu privind cu curiozitate și cu atenție ca să nu i se întâmple ceva, și era fermecător când se apleca grăbit să ciugulească semințele, sau când se lăsa pe spate după ce prindea o picătură de apă. Și corpul minuscul cu pene galbene pe piept, de o nesfârșită duioșie, cu penele cenușii pe spate, — ce minunată îmbinare de cenușiu și galben! — iar când îl țineam în mână, fie că voiam să-i curăț colivia, fie că nu puteam rezista dragostei pe care i-o purtam și mi-l apropiam cu toate că gestul meu îl speria, îl simțeam cald, mai cald decât un om, tremurător, moale, și inima lui se sbătea în mâna mea, asigurându-mă că jucăria fusese făcută de un meșter divin.

Ce bicisnici suntem de fapt! Eu care-mi admir unele curajuri! Care am atâtea remuşcări pentru umile răutăţi! Sau, mai degrabă, ce plini de contradicţii suntem! Căci, în timp ce sunt în stare să chinui, să spun vorbe rele sau să distrug un suflet şi să-l prefac în cenuşă, aş fi incapabil, pentru toate averile din lume, să strâng pumnul, cu toate că aşa de simplu ar fi, şi să sfarm în el scatiul! Dar picioarele lui mă minunau mai mult ca orice, mai mult chiar ca bătaia inimii. Aşa de subţiri, de fragile, şi totuşi aşa de nervoase, trecând prin ele curenţe de spaţiu, şi agăţându-se desperat de vreun beţişor de încercam să-l desprind. Ce obiect de artă, şi cu ce rafinament şi migală au fost lucrate! În comparaţie, mâinile cele mai fine, mai elegante, mai nervoase, ce rudimentare par!

Cu vremea, am reuşit să ne înţelegem. Ştiam perfect când am uitat să-i schimb mâncarea sau apa, căci se pricepea să mă înştiinţeze prin tot felul de sunete stridente, când îi era dor de tovarăş căci atunci sunetele lui păreau strigăte de chemare. După fiecare ciripit aştepta parcă un răspuns din afară, şi într'adevăr, nu trecea mult şi auzeam ecoul de după fereastră. Atunci conversaţia începea în voie, şi mi se părea chiar că disting după accente, întrebări şi răspunsuri.

Uneori Boris era perfect împăcat cu soarta lui

de întemnițat fără speranțe de salvare, căci cânta fără grijă, câte un cântec de fiecare rază de soare, până ce se făcea întuneric. Cântecul lui, ce farmec, și cum să-l transcriu aici, căci nici memoria muzicală celebră a lui Mozart nu l-ar fi putut reține, așa era de felurit, de mereu cu noi arabescuri, curgând fără istovire ca o apă, improvizând, în fiecare clipă și schimbând mereu tăria și lungimea trilului. Și uneori, sunetul după ce se întorcea molcom împrejurul lui însuși și se rostogolea în note egale, brusc se înălța, încerca parcă să treacă peste acoperiș și peste aer, până la Dumnezeu. Dar uneori Boris era supărat, cine știe ce supărare fără motiv, căci eu avusesem grija lui, nu știam ce se mistue în el și nu isbuteam să-l fac să-și părăsească preocupările, orice stratagemă aș fi încercat, dacă l-aș fi speriat sau dacă i-aș fi cântat, sau chiar dacă i-aș fi prins de gratii o smochină, mâncarea lui favorită. Atunci își alegea dintre bețigașe, două din multele pe cari i le-am pus și sărea de pe unul pe altul la nesfârșit, în sărituri grele, făcând un sgomot ciudat parcă ar fi fost balansul unei pendule. Il înțeleg, văzându-l așa, tot mai puțin, dar îl simt cel mai asemuitor mie, frate...

Una din marile mele bucurii era să-l văd dormind. Și-a cumițit agitațiile, și-a închis ochii, și-a pus capul pe umeri, și-a acoperit capul cu pene, și acum doarme cuminte. Și dacă îl tulbur

prin cine știe ce sgomot neașteptat, sau prin a-prinderea becului electric, se trezește necăjit, se uită să vadă ce s'a întâmplat, încearcă din nou să doarmă acoperindu-și ciocul, dar e zădarnic, căci îl supără lumina, și iarăși se uită, și iarăși închide ochii. Și atunci, orcâtă insomnie aș avea, orcât m'ar pasiona o carte, sau aș vrea să transcriu vreun gând, sting, și-l las să se potolească. Mai târziu i-am făcut chiar o învelitoare specială, cu care îl acopeream de îndată ce apărea luna, și așa de bine se simțea la întuneric, încât dimineața, de întârziem să-i scot învelitoarea, dormea mai departe, chiar de aș fi făcut sgomot, sau l-ar fi chinuit vreo păsărică din copacul de peste drum, care-l anunța că mâncarea e bună, apa limpede și roua în care sclipesc razele, minunată.

Il făceam să ia parte la frământările mele, și nu odată am vorbit cu el, i-am spus necazurile sau speranțele. De Anul Nou am adus în cameră un mic brad, de care am legat lumânările, câteva bomboane învelite în hârtie poleită, și un Moș-Crăciun. La colivia lui Boris am agățat niște flori, și i-am pus smochine. I-am cumpărat ca dar deosebit, și o piuliță în care se sparg ușor semințele. Numai noi amândoi am ascultat cele douăsprezece bătăi ale ceasului cari vesteau un alt an. Și nu mă simțeam complet singur.

Dar n'aș vrea, din cauza vibrației pe care o

pun fără să vreau vorbind de păsărica mea dulce, să se creadă că n'am observat-o cu obiectivitate, și n'am extras din ea concluzii precise. Astfel îi dam drumul prin cameră ca să-și desmorțească aripile și să-și facă iluzia unei libertăți, să vadă mai ales bine iarna de afară care ar fi omorît-o, și că este, totuși, o privilegiată, dar după câteva rotiri prin aer, după jocuri pe tablouri și pe oglindă, pe șnurul dela lampă, se întorcea la colivie, și după ce săria pe gratii, reîntra docilă pe porțiță. Semn de inteligență, căci își regăsea locuința, sau semn de prostie, deoarece se deprinsese cu închi-soarea, și-o prefera chiar înainte de a-i fi foame și a fi obligată să se întoarcă la semințe? Am fost în stare să fac și o nouă experiență. Am mai avut o colivie în cameră (locuită un timp de un sticlete, Roza, pe care însă l-am dat, căci făcea un scandal insuportabil și îmi bătea scatiul), dar Boris se întorcea numai la colivia lui, indiferent dacă le-aș fi schimbat locul obicinuit, și le-aș fi înlocuit între ele. Deci avea obiceiuri bine stabilite, și fidelități.

Cu ocazia patefonului se porni cea mai mare prietenie între noi. În clipele de singurătate deplină, — când nu sunt ele, — mă consolez cu muzica, sau mai bine zis, mă chinui odată cu fiecare notă.

Pe masa din mijlocul camerei, instrumentul care pentru mine are viață ca o adevărată ființă, și eu învărtindu-mă în prejurul lui ca un năuc, ore

întregi. Boris acompania tot timpul, ceea ce nu mă supăra deloc, Dimpotrivă, îl ascultam cu duioşie, şi cu o savoare nouă, cu toate că de obicei, când ascult muzică, nu-mi place să fiu întrerupt de nici un sgomot. Cânta neîntrerupt, şi eu am observat bine, avea predilecţie. De pildă, în varmacul lui Wagner nu putea să se descurce, şi cântecul lui firav i s'o fi părut şi lui ridicol, de şi-l întrerupea la fiecare moment, înainte de a fi încercat o întrecere mai prelungită. Din Stravinsky, iar nu putea înţelege mare lucru, căci dacă admitea toate improvizaţiile cele mai neaşteptate, nu-i plăcea decât lucrătura miniaturală, capriciul care să nu-i depăşească fiinţa mică. La o placă unde cântau păsările, cumpărată anume pentru el, a rămas chiar, oricât de ciudat ar părea, complet insensibil. Alegea îndeosebi un singur instrument, vioara, pe care aveau impresia că vrea s'o imite în toate melodiile. Şi dacă aş alege din cele o sută de plăci pe cea care producea cel mai sigur efect asupra lui, aş numi Poema lui Chausson, așa de perfect înregistrată, în execuţia vibrantă a lui Enescu.

Cel care cunoaşte această poemă, ştie ce rafinată este, ce subtilitate şi se cere ca să-i urmăreşti meandrele, şi ce voluptate nostalgică se desprinde din ea. Boris începea imediat să cânte şi să se întreacă în vibraţii cotropitoare, oricât de ocupat ar fi fost în altă parte, în timp ce motanul Emil rămânea surd şi adormit. Şi

dacă Boris nu mai cânta mai multă vreme, preocupat de semințele din față, artist odinioară și acum burghez care se îngrașă, Poema lui Chausson trebuia să-i aducă aminte că alta a fost menirea lui, și dacă la primele fraze totuși voia să facă pe indiferentul, niciodată nu putea să reziste ultimelor triluri.

Intr'o noapte, pe la ora trei, am fost trezit de un sgomot ciudat în colivie. Am ridicat învelitoarea, și am găsit scatiul căzut de pe bețișor, buimăcit ca cineva care a fost trezit din somn pe neașteptate, înfoiat cum nu era de obicei, cu ceva misterios în uitătură. L-am crezut bolnav (cum poți îngriji, Doamne, o păsărică bolnavă?) și numai cu greu m'am decis să-l acoper din nou și să-l părăsesc. A doua zi dimineață m'am grăbit să mă duc la el, dar l-am găsit tea-făr ca totdeauna. Un ziar mi-a adus explicația. Scria acolo: Astănoapte la ora trei a fost un cutremur de pământ. Oamenii nu l-au putut simți, dar a fost înregistrat de Institutul Meteorologic.

Și de Boris al meu! Și noi oamenii cari suntem așa de încrezuți, și facem atâta caz de sensibilitatea noastră!

Am surprins la Boris o gamă întreagă de sentimente, care-l făceau, cu toate că în miniatură, semenul meu: ciudă, elan liric, deprimare, gust de a fi antipatic fără motiv, interes, gelozie! Dar

sentimentul care covârșea și care nu-l părăsea nici o clipă, era: spaima. Se temeă de oameni, de muște, de umbre.

Era deajuns nu numai ca să mă apropii, și să pun mâna pe colivie sau pe el, dar numai să-l privesc neașteptat din cealaltă parte a camerei, ca el să-și înceteze orice cântec, să se oprească din joacă, să tremure și să mă privească fricos. Și atunci reflectam, ca Alfred de Vigny în fața lupului :

Hélas! ai-je pensé, malgré ce grand nom
d'Hommes,

Que j'ai honte de nous, débiles que nous sommes !

Boris, umilă pasăre, nu știe de haosul de unde am pornit, și de haosul care ne așteaptă. De morțile cari ne înconjoară și fac, din ființe, fantome. De succesiunea celor mari și celor mici, cari se împing mereu, ca să se înlocuiască. Și tu, omule, știi toate acestea. Vezi alături, pe cine ai iubit mai mult, dispărând ca și când n'ar fi existat niciodată. Te uiți în oglindă, și constăți zilnic transformarea și distrugerea. Și ții iubita în brațe, încordată de patimă, tremurând toată, fierbinte, și deodată se întepenește, nu mai are nici o vibrație la apropierea ta, poți să-i frămânți carnea în voie și locurile ascunse, ceea ce o ameția odinioară, acum rămâne insensibilă, iar după câteva zile miroase așa de rău, că trebuie s'o asvârli sub țărână. Și totuși rămâi calm, te consolezi cu

prima idee ce-ți iese în cale, ai curajul să emiți teorii și să crezi în ele, iar sufletul tău, sănătos clădit parcă pe veșnicie, n'are nici o spaimă...

Când a venit primăvara și am văzut afară frunzele și păsările atât de vesele, m'am hotărît, cu infinită părere de rău, să dau drumul lui Boris. Să se bucure și el cu ceilalți toți, să-și croiască o casă, să-și facă familie. Despărțirea a fost tragică. L-am obligat la mai multe încercări de sbor prin cameră, și apoi l-am luat cu mine la Cernica, în păduricea de lângă mănăstire, unde nu mai sunt pisici aprige. (O! Uitătura pe care i-o îndrepta uneori motanul Emil și care mă îngheța și pe mine!) În fața unui copac cu frunze bogate, am început să desfac pe Boris din cutioara unde fusese pitit și unde tremura de groază. Pe lângă mine, împrejurul pomului, se adunaseră o mulțime de călugări, apariție stranie, în hainele lor lungi, cu bărbile de toate formele și culorile, și cu toții păream că oficiem cine știe ce slujbă bizară.

Adio, Boris, frate... Am simțit în mână pentru ultima oară căldura lui, și s'a dus pe prima cracă. Apoi, în timp ce noi îl priveam ținându-ne răsuflarea, a început să sară printre crengi, pe frunze, tot mai sus, cu sărituri mici, crezându-se poate încă în colivia mică. Și deodată a pornit-o într'un sbor falnic, spre mândria și tristețea mea, peste pădure, departe, dispărând în zare.

Adio, Boris frate... Ce se va mai întâmpla cu tine? Poate că vei începe o dragoste aprinsă cu o păsărică tot așa de dulce... Sau, nedepins cu spațiul, vei căuta zădarnic colivia, nu vei ști să-ți găsești mâncarea și vei muri de foame, nu vei ști să te aperi de păsările rele și te va strivi una din ele... Sau, vei pleca, odată cu tovarășii tăi, când frunzele vor începe să îngâlbească, spre soare, spre țările fermecate...

Iar eu, disprețuitor pentru ființa ta mică, nu încerc o dragoste nouă, căci port în mine cataclismele experiențelor vechi. Nu mă hotărăsc să mă duc spre moarte, ca spre o definitivă potolire, ci numai imaginez povești cu fantome. Nu plec spre zările spre cari jeluesc nostalgic ziua și noaptea, căci fac socoteli, și nu pot pleca, suprem ridicol, fără bani de întors. Boris, în tine, așa de mititel, pun toate veleitățile, pe cari mă simt prea bicisnic să le înfăptuesc singur.

ODETTE

Voi destăinui o întâmplare mică, trecătoare, dar n'aş putea spune neînsemnată. Asupra mea a avut o mare şi îndelungată putere de obsesie, chiar dacă în realitate faptele se pot reduce la foarte puţin şi, totodată, n'ar fi prea importante pentru un străin.

Vreau să vorbesc despre Odette. Iar oamenii cari s'au perindat prin preajma noastră, cu toate că mai puţin hotărîtori pentru sufletul meu, au rămas cu mai mult relief, îi cunosc cu mai multă precizie, poate pentru că pe un indiferent poţi să-l examinezi mai bine căci eşti calm faţă de dânsul, pe când faţă de cineva de care ai fost emoţionat, n'ai fost în stare să te lămureşti şi chiar farmecul acestei întâmplări constă în vagul, atât de poetic, în care s'a petrecut povestea. (Invers, iubita cu care ai avut o cunoaştere apropiată, rămâne tot atât de vagă, din pricina prea multor lumini pe care le-ai îndreptat înspre ea. La orice examinare amănunţită a unui om, descoperi contradicţii).

Am cunoscut-o pe Odette la o serbare dela o școală de fete din orașul G. Odette era fiica unui francez de acolo, venit de foarte multă vreme. Evoluam printre domnișoare, încântat de toate, dar fără să rețin nici un chip. Și printre musafiri, Odette. Subțire, grațioasă, genul cel mai exact de franțuzoaică. Se potrivea celor mai intime aspirații sentimentale ale mele. Cred că după imaginea ei, îmi construise până atunci, toate eroinele din romanele cari îmi plăcuseră. Am rămas cu ochii după dânsa, tot ce mă înconjura dispăruse. Adică, îi urmăream fiecare mișcare fără s'o privesc, atât eram de emoționat. Chiar căutam să n'o întâlnesc, cașicum mi-aș fi pregătit imense bucurii pentru mai târziu. Era posibilă această apariție? Nu îndrăzneam să cercetez de aproape descoperirea mea, după cum, după ce ai văzut că numărul tău de loterie corespunde cu numărul câștigător, nu ai curajul să-l privești bine, ca nu cumva el totuși să difere, și astfel, să trebuiască să-ți spulberi speranța nebună. Trebuise această ocazie rară ca s'o văd. Aveam înaintea noastră atâția ani în care fuseserăm străini, și poate tot restul vieții, în care vom fi la fel despărțiți. Și acum ezitam să întâlnesc această cunoștință miraculoasă. Ne găseam alături numai întâmplător, în camera mică în care eram cu toții. Eram prea intimidat ca să încerc o apropiere.

Totuși, am avut încântarea să constat că și ea mă observase. Mă privea cu curiozitate. Cu ace-

iași emoție? Din pricina asta avea puțină febră în obraz? Ni s'a făcut cunoștința. Și scurta noastră conversație a avut acelaș sens, a spațiului dintre noi. În franțuzește, desigur :

— „Ești franceză”.

— „Da !”

— „Nu poți să-ți închipui ce melancolii mă leagă de Paris, în care am locuit atâția ani. La vară mă duc iarăși acolo !”

— „Și eu”.

— „Da ? Atunci să ne întâlnim”. (O întâlnire care mi se părea atât de posibilă în Parisul de departe, și pe care n'aș fi avut curajul s'o cer în orașelul în care ne aflam).

— „Să ne întâlnim”.

— „În ce lună vei fi la Paris ? Eu în Iulie”.

— „Și eu tot în Iulie”.

— „La 16 Iulie îți convine ?”

— „Primesc. La 16 Iulie”.

— „Ora 4, după amiază ?”.

— „Exact !”

— „În piața Operei, la treptele pe cari cobori spre metropolitan ?”

— „Voi fi acolo”.

Promisiunea părea fantastică. La fel, și propunerea mea. Dar de ce aș fi fost sceptic ? Și întâlnirea noastră din ziua aceea era, pentru emoția mea cel puțin, tot atât de fantastică. Și apoi, Odette era franțuzoaică, o călătorie la Paris pentru dânsa nu putea fi ceva excepțional. Cât despre mine, îmi voi ține cuvântul cu orice risc !

La eşire, am mai întâlnit-o pe Odette pentru câteva secunde.

— „N'ai uitat?”

— „16 Iulie, ora 4, în fața Operei”.

Cunoștința cu Odette se făcuse prin mijlocul lui Februarie, deci cu cinci luni înainte de întâlnirea proiectată. De a doua zi după serbarea dela școala de fete, îmi reluasem vechile ocupații, cașicum nimic n'ar fi survenit în viața mea. Nici nu mi-aș fi închipuit că aș putea foarte ușor s'o întâlnesc pe Odette, sau să aflu vești despre dânsa. Apăruse dintr'o întâmplare, era natural să rămână și mai departe învăluită în acelaș mister. Și nici o dată nu m'aș fi uitat mai atent la trecătoarele din preajmă, cu gândul că Odette ar putea fi una dintre ele. Fără febrilitate, așteptam ziua de 16 Iulie. Numai pentru data aceasta trăiam. Toate celelalte obiceiuri nu mai aveau nici o importanță. Se putea ca totul să nu aibe nici o realitate, că fata luase drept o glumă propunerea mea.

Făcusem un plan nebun, și acum îl urmam. Era prea frumos ca să renunț la el. Căutam să-mi fie așteptarea cât mai simplă, și să-mi pot spune și eu la urmă că totul n'a fost decât o glumă. N'avesesem încredere în norocul meu. Dar acum, nu era înaintea mea o alegere. Oricât de puțin probabil, putea totuși să se înfăptuiască visul meu. Fiecare zi trecută mă apropia de țel. În fiecare zi îmi demonstram că sunt mai indiferent. Dar ple-

careea mea s'a petrecut exact cum promisesem, cu câteva zile înainte de 16 Iulie. La 14 Iulie eram la Nürnberg, o veche dorință de a mea. Nürnbergul a corespuns cu totul închipuirilor mele, cu casele lui, parcă jucării de carton vechi. Cu nesățiu am rătăcit pe străzile înguste.

Seara, într'o cârciumă, mă simțeam perfect fericit. Dar a doua zi am plecat mai departe, spre Paris, oricât aş fi regretat că a trebuit să văd Nürnbergul atât de puțin; totodată știam că o venire pe aici, pe un drum pe care e necesar să-l alegi special, va fi foarte rară pentru mine, imposibilă chiar.

La 16 Iulie dimineața eram la Paris. Am avut timp să-mi găsesc hotel, să-mi curăț hainele, să fac baie, să mă bărbieresc. Pe la ora 4 eram postat în fața Operei. Cu cinci minute înainte și cu un sfert după aceia. Nimeni.

Se terminase întreaga poveste. Nu pot spune că m'a durut peste măsură. Prea de multe ori prevăzusem că trebuie să se întâmple așa, mă obicuisem cu ideia aceasta.

Știam că planul meu e neverosimil, prea complicat să se realizeze. Fiind exact la întâlnire, demonstrez numai că eu am o psihologie specială, nu era obligat nimeni să se încreadă în ea. Poate că totul fusese luat drept o joară; Odette nu și-ar fi putut imagina că trebuie să ia vorba mea în serios. A unui om cănuia îi făcuse chiar atunci cunoștința.

Am cumpărat o carte postală ilustrată, cu fotografia Operei, și i-am trimis-o, datând-o, 16 Iulie, 4 după amiază. (A primit-o oare?) Și cu aceasta, am încheiat capitolul idilei. Nici o obsesie n'a mai venit din partea Odettei.

Am mai văzut-o pe Odette, neașteptat. Despre dânsa mai aflasem noutăți. Din moment ce nu mai putea fi nimic grav între noi, mă puteam interesa fără sfială. Se măritase, și locuia acum cu bărbatul său departe, în Italia. Prin România nu mai venea decât rar, la tatăl ei. Dar acum, ca să povestesc întâlnirea nouă, și ca să refac atmosfera, voi vorbi despre prietena comună, Baby. Pe Baby am cunoscut-o la G. Nu pot să mă laud că a fost cel mai mic lucru tulbure între mine și Baby. Am fost prieteni buni din prima clipă, n'am avut timpul să ne gândim la rău. Baby devenise unul dintre acei oameni atât de familiari, despre cari nu poți spune dacă sunt buni sau răi, frumoși sau urâți. Întâmplarea a făcut poate să nu ne putem privi altfel. A fost totuși o clipă în care mi-am dat seama că ar fi fost posibil între noi anumite înțelegeri. Ii murise tatăl pe care-l adorase și acum era parastasul de un an de zile. Lipsisem din G. în momentul morții, astfel că nu asistasem deloc la tristețile lui Baby. Dar la parastas m'am dus. Era o atmosferă lugubră și am găsit-o pe Baby foarte impresionată. Eram în biserică departe de dânsa, aproape de intrare, dar ea nu m'a mai pă-

răsit din ochi. Iși îndreapta întreaga desnădejde către mine, prin spațiul care ne separa, indiferent de rudele apropiate, fatal mai îndurerate decât mine, și mai pricepute ca s'o consoleze. În clipa aceea am înțeles că aș fi putut să joc un rol în viața lui Baby.

Niciodată nu fuseseră destăinuiri între noi; când ne întâlneam glumeam ca și cum nu ne-am pricepe să fim decât veseli, și acum Baby îmi cerea ajutorul. Nici nu se cuvenea să mă apropii să-i vorbesc. Nici un cuvânt nu i-ar fi fost de folos și dealtfel, i-ar fi demonstrat că mi-a exagerat importanța, și că nu pot să-i aduc nici o consolare. Dar în clipa când preoții slujeau pentru tatăl ei mort, ea îmi căuta cu insistență privirea. Nu putea fi nici o farsă; n'ar fi putut fi Baby niciodată mai profundă decât atunci. Eram covârșit de rolul pe care îl jucam fără nici o umbră de îndoială. Niciodată nu m'am simțit mai umilit, căci nu mă pricepeam ce trebuie să fac. Mă simțeam examinându-mă și nu era momentul să mă examinez, în timp ce aproape, prietena mea Baby, era atât de nefericită.

La plecare, am descoperit pe Odette lângă mine.. Ne-am văzut și ne-am surâs, ușor, căci nici un surâs întreg nu era permis în clipa aceea.

Asta e întreaga mea poveste cu Odette...

CU TANTI, LA MUMCIL.

Perorez în grădină, în timp ce menajul S., Ion și Tanți, pictează fiecare în câte un colț.

— „In definitiv, stați tot timpul la Balcic, și cunoașteți foarte puțin din el. Urcați mereu aceleași dâmburi, vizitați aceleași morminte. Dar am totuși impresia că mai sunt o mie de locuri pe cari nu le cunoașteți. De fapt, ocoliți, din frică de oboseală. V'ați construit câteva satisfacții, nu vă mai trebuesc altele. Oameni comozi. Pictura vă înțepenește și ea. Puteți sta fără mișcare, în fața aceluiaș peisagiu. Cu ochi cunoscători, priviți marea, fără să vă gândiți să schimbați locul, spunând că apa are mereu altă culoare, și se schimbă singură”.

Tanți mă ascultă, cu sufletul ei. E atentă la ceiace spun, cu toate că își întregește mereu tabloul, desăvârșind câte un detaliu. Mă crede. Sau mai bine zis, e sprintenă și gata să plece orcât de departe. Ion rămâne după obiceiul lui, cuminte,

potolit, neînteressându-se de nici o distracție. Nici nu-mi dau seama dacă mă ascultă. Desigur că este indignat că-i turbur combinațiile artistice. Dar nu face nici o reflecție, ca să nu mă supere pe mine, musafirul. Totuși el vorbește, căci Tanți nu are curajul să-și lase tabloul abia început.

— „Du-te undeva”...

— „Aș descoperi minuni pe cari nu le cunoști, orcât de multe ori ai fi venit la Balcic”.

— „Să vedem”.

— „Uite, mă voi duce la Mumcil, de exemplu”.

Tanți explodează :

— „La Mumcil aș vrea să merg și eu. Am auzit că e superb. Vii Ion ?”

— „Am de lucru... Dar dacă vrei...”

Tanți nu mai are răbdare să examineze bine, dacă îngăduința lui Ion e dată cu toată inima.

Și așa am plecat cu Tanți la Mumcil...

Fideli ai Balcicului! N'ați descoperit încă Mumcilul ? Ce incompletă este cunoașterea voastră ! E de neînchipuit ce multe bucurii ne aducea drumul nostru, pe care eram singurii viligiaturisti. Toată călătoria, vreo patru kilometri. Dar drumul părea nesfârșit din pricina prafului imens pe care pășeam. Ceiace ni se părea cu atât mai pitoresc. Iar natura magnifică se desfășura împrejur. Cu Tanți, mai întâi stânjeniți de a ne găsi numai noi doi. Incercam să glumim, ca să nu se simtă această stânjenire. Spusei:

— „Să fim calmi, Tanți, trecem pe lângă cimitir. Nu putem glumi. Morți pretutindeni, sub copaci, pe dâmburi. Uneori, marea. Poetic, un somn neîntrerupt la marginea mării. Uite plopul care plânge. Și piatra pe care se joacă o rază de soare, parcă un pisic mic pe o piatră albă. Cimitirul creștin, mic, grațios, o vitrină cu jucării. Iar pietrele turcilor la întâmplare, menhiri, cu umbrele lor pe pământul galben. Pe aici copacii se vaeta, Tanți !”..

Mai departe, la o moară. De aici drumurile se despart. Urcăm mereu mai sus. Balcicul se desfășoară în urma noastră. Întâi un colț, apoi altul, mereu se ascunde între dealuri și se arată, cașicum n'ar vrea să-și desvăluie dintr'odată frumusețile. Se arată și apoi se dă la o parte, pare o joacă. O femeie culcată înaintea focului, iar pâl-pâirile se joacă pe corpul ei, câte puțin, la întâmplare, după cum femeia prin somn își schimbă poziția. Câteodată câte un spectacol minunat în întregime, și alteori numai lumina se degajează. Coasta se prelungeste, aruncată în mare rămâne constantă, are un gest de reverență.

— „Să nu ne uităm mereu înapoi, Tanți, căci nu vom putea ajunge niciodată”.

Iarăși grabă. Călătoria noastră este un amestec de fugă și de zăbovire. Grăbim câțiva pași. Și apoi ne oprim, căci descoperim o nouă culoare a priveliștei.

— „Și cum miroase a floare de pelin !”

Moara Demur. Apoi pe dealuri. Un copil turc ne iese în cale cu un pachet.

— „Ce ai acolo ? Cumpărăm tot ce ai acolo“.

— „Struguri“.

— „Bravo, cumpărăm struguri“.

Nu este un negustor, ne lasă să alegem ce voim. Dăm mai mulți bani decât trebuie, tot ce găsim rătăcit prin buzunare. Plecăm iarăși, dansând parcă, rupând cu gura din strugure. Suntem umezi împrejurul buzelor, și ne ștergem cu dosul palmei, ca țărani. Intoarcem mereu capul după Balcic, care apare și dispare surprinzător. Scânteii de pietre prețioase. Pământul pustiu sub soare, doar cu câteva fire de iarbă.

Vorbesc emoționat :

— „Ce minuni, Tanți ! Sunt atâți îndrăgostiți de Balcic cari n'au venit pe drumul acesta, sau au venit întâmplător cu automobilul, și nu i-au bănuțit splendoarea. Sunt mulți cari iubesc Balcicul. Auzi deseori mărturisiri, cașicum la înțelesul Balcicului parvin și oamenii mai puțin adânci. Nu este o frumusețe complicată. Eram indignat la început din pricina prea multor admiratori. Căci cunosc Balcicul de foarte multă vreme, de îndată după război, pe când nu venea încă nimeni, și nu găseai pe nimeni care să-ți dea relații despre acest loc. Nici o vilă pe atunci, Inconfortabil hotelul din centru. Și restaurantele incomode. Dar ce minune! Balcicul își îngăduia toate melancoliile. Noaptea era întuneric printre casele turcești,

și dacă trecea câte o umbră, te speriai. Acum trebuie să renunți la acel Balcic miraculos. Să-l mai cauți numai la începutul primăverii sau la sfârșitul toamnei, când iarăși ești singur. Dar ce mare deosebire! Căci urmele civilizației rămân și după plecarea tuturor. Vilele sunt tot atât de frumoase, chiar dacă Balcicul a rămas pustiu. Trebuie să-ți îndepărtezi plimbările, dacă vrei să mai găsești locuri neștiute. Pentru un timp, căci va veni și aici toată lumea. Deocamdată, e minunat portul Cavarnei, când ai ocazia să-l cunoști de aproape, să dormi în el, să-i împărtășești viața de fiecare minută. Sau acum, Mumcilul!"

— „Ce teorii; pentru ce teoriile acestea?"

— „E drept, Tanți, n'au rost teoriile. Mai bine am cânta, sau scoate la întâmplare sunetele. Pe vârful dealului, Mumcilul. Suntem aproape, ajungem".

Dar mai întâi o cișmea fastuoasă. Măgărușii se adapă. Ce apă proaspătă! Sorbim cu sgomotul și pofta măgărușului, lăsând să ne cadă apă pe gât, pe spate. Pentru că suntem însetați de mers și de soare, de apa limpede, și de fericire. Pe o cărare urcăm la Mumcil. Sat modest turcesc. Câteva case simple. Garduri de piatră despart ogrăzile. O casă cu un mic turn: giamia. Și cafeneaua. Iar marea împrejur. Reîncep:

— „Tanți, cum admite Ion să rămâe în același loc și să picteze? Pretinde că valurile se mișcă, iar țărmurile se schimbă odată cu lumina. De

fapt, își scuză firea lui potolită. Dar numai mergând, noi am putut avea aceste surprize. Însăși mișcarea noastră a ajutat să se schimbe peisagiul. În orice caz, Ion, îndrăgostitul de luminile Balcicului, nu cunoaște Mumcilul. La ce piatră să ne oprim ca să admirăm mai mult?"

— „Lasă-l pe Ion în pace.“

Tanți e în turnul giamiei.

— „Dacă te ceartă cineva, Tanți?"

Dar nimeni nu se vede deocamdată, numai câinii slobozi cari ne latră și ne amenință. La brațul lui Tanți, înțeleg rostul prieteniei depline, fără de nici un gând păgân.

Dar priviri curioase se arată. O vizită pentru Mumcil este un eveniment rar, chiar dacă apropierea Balcicului îi face pe locuitori să nu se simtă străini. Toți turcii pe la uși, pe la ferestre. Curând, un cerc împrejurul nostru. Și gata să ne vorbească, să răspundă la toate curiozitățile noastre. Vorbesc perfect românește, iar fesul a dispărut, cu mult înaintea pretențiilor lui Kemal.

— „Bună ziua“.

— „Bună ziua“.

— „Aici locuiți?"

— „Aici deocamdată.“

— „De ce deocamdată?"

— „Curând plecăm cu toții în Turcia.“

Ăflăm cea mai mare nenorocire a acestor ținuturi: turcii vor să le părăsească. Sunt chemați de Kemal, care le făgăduiește pământ. Turcii, buni

noștri prieteni, cari vor lua cu dâșii farmecuî Bal-
cicului.

— „Și dacă nu veți fi mulțumiți acolo ?”

— „Nu știm nimic...”

— „Cei cari au plecat, nu vă scriu ?”

— „Nu scriu.”

— „Vor să vă duceți, ca să pățiți același lucru
ca și ei.”

Râde tot grupul.

— „Și ce o să se întâmple cu casele voastre pe
cari le părăsiți ?”

— „Nu știm. Dacă om putea, le-om vinde.”

— „Or să vie bulgarii aici ?”

— „Or să vie.”

— „N'o să vă pară rău ?”

— „Ce să facem ?”

Sau o să rămână casele pustii. În Mumcil n'o
să mai iasă nimeni în întâmpinare.

— „Tanți, călătoria noastră este excepțională,
căci la anul, când nu va mai fi nimeni, n'o s'o mai
putem face.”

Pe deasupra capetelor noastre, aleargă pescă-
rușii.

— „Tanți, desigur, suntem străini unul față
de celălalt, oricât am exagera prietenia noastră.
Avem amintiri pe care fiecare le păstrează numai
pentru el. Fiecare are alte planuri... Te vei în-
toarce la Ion, iar eu îmi voi lua preocupările.
Dar în clipa aceasta suntem frați. Identici, tresă-

rim de aceeași bucurie. Nu mai există nimic să ne deosebească, amândoi suntem la fel de mândri de descoperirea acestor ținuturi. Aceste emoții nu se vor mai repeta. Altoră vom trebui să le explicăm, dacă n'au cunoscut Mumcilul, sau să ne mulțumim cu impresia lor gata făcută, dacă l-au cunoscut. Când vei merge cu Ion, îi vei pândi figura, ca să vezi dacă te aprobă. El se va arăta desamăgit, fie că e gelos, de o fericire a ta veche față de care el e un străin, sau că se aștepta la mai mult după descrierea ta febrilă, sau pentrucă în ziua aceea nu va fi în stare de frenezia noastră de acum. În orice caz, noi suntem veniți pe alte drumuri, și gata să plecăm pe altele, până la moarte. A fost o după amiază, și mai puțin chiar, în care ne-am înțeles... Amintirea va rămâne admirabilă. Și când se va găsi vreunul bătrân, pustiu, la capătul vieții, și va observa că nu mai știe nimic de celălalt, sau se va găsi înstrăinat de celălalt mai mult decât și-ar fi închipuit odinioară, străin și din pricina tuturor necazurilor pe care a trebuit să le trăiască numai el, amintirea călătoriei noastre va fi binefăcătoare..."

Turcii se împrietenesc cu noi. Pricep orice le spunem, orice glumă, orice aluzie, orice cuvânt. Sunt încântați că venirea noastră le aduce o variație. Cu unul dintre ei ne înțelegem chiar bine de tot. Il cheamă Mehmed Ali. El ne dă amănunte, ne invită în casa lui, ne explică întinderea satului.

— „Mehmed Ali, n'o să te mai vedem nici-
odată !”

— „Și mai departe ce este ?”

— „Cimitirul.”

— „Pe morți îi lăsați aici ?”

— „Cum să-i luăm ?”

După morți, o să se cunoască existența lor pe
aici.

Nici o melancolie din partea lor, oricât aș în-
cerca. Ei cred că vreau să glumesc numai, și râd
cu chef. Le va fi dor de casele acestea în cari
și-au trăit viața? Dacă nu va fi prea rău în Turcia,
se vor deprinde.

Trece timpul, soarele roșu se pregătește să dis-
pară imperial. Găsim și o cafenea. O cameră
mică, dar foarte curat întreținută. Bem cea mai
bună cafea pe care am băut-o vreodată. E cafe-
neaua plină, toată lumea este curioasă să ne vadă.
Pe un pat, trei turci bătrâni, cu fesuri și bărbi
impunătoare, notabilitățile satului, se vede. Le aflu
numele: Ahmed Meinlit, Abdagian Abdulah, Cai-
bullah Abidullah. Peste ei civilizația nu a trecut.

— „Tanți, o clipă unică în viața noastră, pe
care n'o s'o reîntâlnim.”

— „Fără îndoială. Dar e seară, nu ne întoar-
cem ?”

— „Nici acum nu l-ai putut uita pe Ion ?”

— „Ce vrei, e omul meu !”

Ieșim, ne luăm rămas bun. Ahmed Ali ne arată
drumul pe lângă mare.

— „Te las cu bine, Ahmed Ali. Și noroc !“

— „Mergeți sănătoși !“

Fugim la vale: Coborîm pe stânci impresionante. Cu greu descoperim cărarea, noaptea s'a lăsat aproape de tot. Marea se leagănă în întu-neric. Mai departe. Luminile s'au aprins în Balcic, numai ele ne orientează. Tanți aleargă înaintea mea, sprintenă. Uneori mă întrebă: „N'ai căzut încă?“ Eu o las să creadă că-i admir viteжіi-le. Dar știu de ce fugе: ca să ajungă mai repede acasă. Am terminat potecile necunoscute, suntem pe drumul mare...

— „Aici e cimitirul nostru. Tanți, să fim cuminți. Pe aici nu se glumește. Poate ne iese o umbră în cale. Au morții poate curiozitatea să ne pue vreo întrebare. Aici, de foarte multă vreme, e îngropat un verișor de al meu, de șase ani. Eram apropiați ca vârstă, dar nu ne-am mai potrivit, căci eu sunt mare iar el a rămas un copil. De câte ori am venit la Balcic, l-am vizitat, i-am îngrijit mormântul. Iar cei doi copaci pe cari îi vezi mai mari de trei ori decât noi, i-am pus eu, două ră-murele odinioară. Dacă se simte obligat verișorul meu să-mi iasă în întâmpinare?...

Iar dealurile dimprejurul nostru, sunt pline de pietrele cari veghează pe morții turci. Pe acei pe cari Mehmed Ali nu poate să-i ia cu dânsul. Ori-cât s'ar transforma Balcicul, pietrele aceste vor

rămâne tot acolo, păzind o veche grandoare. Să fim calmi, Tanți, îmi este frică !“

Acasă, Ion ne aștepta. E mulțumit de lucrul lui. Acum îi e foame, și găsește că a așteptat prea mult. Pe masa din grădină, sunt aranjați, pentru noi, pepeni verzi și galbeni. Il terorizăm pe Ion :

— „Dacă ai fi văzut cum e Mumcilul !“

Gândesc: și nu exagerăm de loc. E neînchipuit de frumos. Niciodată n'o să pot să ți-l explic, oricâte cuvinte de laudă aş găsi...

ICOANE LA MORMANTUL IRINEI

Amândoi, în mijlocul munților, într'un sat. Casa noastră țărănească mai bună decât celelalte. Pătrată, acoperită cu șindrilă, cu patru camere despărțite printr'o săliță, cu pământ pe jos. Nu-mi aduc aminte exact mobilierul camerei. Știu, în general, că avea două paturi acoperite cu perne lucrate cu pui, o ladă în care femeia, gazda noastră, își ținea zestrea, câteva oale pe pereți, și lângă ușă, rețin mai ales un lighean mare de lut. Trei ferestre mici și o ușă cu zăvor. Imprejurul casei, un cerdac. Dela casă, un drum care urca într'un alunis, cu iarba fragedă printre tufe. In altă parte, prin ruptura unui gard, intrarea în curtea bisericii minunate. Din spatele casei, începeau munții cu pădurile de brad.

Cu Irina întârziam mult în cameră. Reflectam în preajma fiecărui obiect din jur, a lămpii mici cu sticla ciuntă, sau a unicului scaun fără spe-tează Exclamam în fața fiecărui detaliu al haine-

lor noastre, — vreo neglijență ne producea delicii — și ne trimiteam versurile citite, gândurile, dorințele, fragmentele de cântec, sau vre-o exclamare fără sens.

Tolăniți unul lângă altul pe pernele moi, apropiați, în voia tuturor gusturilor, amortiți de aceiaș căldură și voluptate. Alteori rătăciam, mână în mână și parcă singuri pe lume, printre brazii parfumați, pe potecile cari urcau, descoperind fericiți o ramură mai grațioasă, sau un fir de iarbă mai verde, în timp ce privirea ne aluneca pe perspectivele multiple care se desfăceau și se reconstruiau, după fiecare cotitură, mereu în forme noi și supranaturale. Iar alteori, de pe o bancă făcută parcă anume pentru noi, urmăream zugrăvelile bisericuții. Se înșirau, adunați din toate unghiurile lumii, sfinții toți, asemănători oarecum după o așa de îndelungată băgare de seamă să fie de aceiaș opinie, ușor înțepeniți, dar îmbrăcați bogat, divers, și culorile îmbrăcămintei lor scânteiau la soare. Intregul sobor, înaintea îmbrățișerii noastre...

În cerdac ne petreceam serile mai ales. Mi-aduc aminte bine de o seară. Un eveniment excepțional (o minunată eclipsă de lună) a făcut să mi se întipărească mai exact acea noapte, să mi se pară mai deosebită decât celelalte, cu toate că, în definitiv, nu diferea prea mult, să capete relief anumite vorbe sau gesturi, cari au fost spuse de atâtea ori și înainte și după, cu puține modificări doar, unele fără nici o legătură cu transfor-

mărilor lunei (de altfel, uneori reții mici amintiri, fără să știi ce legături interioare au avut cu tine, ca să fie atât de exact reținute, când atât de vag poți reface o scenă importantă

În cerdac, apropiată, Irina fremătând pe umărul meu. Îi atârna, pe după gât, un fular verde dungat cu negru, cu ciucuri lungi. Fericită, cu lacrimi de fericire, și printre lacrimi privea conturul mereu mai îngust al lunei, și jocul umbrelor. Își povestea, ușurel, dragostea întreagă și definitivă, transformările ei prodigioase de când m'a cunoscut, vibrațiile cari i-au cuprins ființa mai înainte uscată, deliciile și dezastrele fatale cari se înlănțue neconținut.

„Eu mă jucam cu ciucurii fularului. Pentru fiecare mărturisire a Irinei, apucam câte un ciucure, numărându-i în același timp. Și cum tăcuse înainte de a fi terminat cu jocul meu, i-am pus o întrebare ca s'o fac să continue. — „Și dacă aș pleca?“ — „Aș muri!“

Rețin după atâția ani: erau 27 de ciucuri! Insensibilitate? Nu. O simplă întâmplare, un capriciu al memoriei de a reține un lucru neînsemnat. Și luna se făcea tot mai mică. La lumina ei tremurătoare, Irina își pierdeva consistența, devenea imaterială, dragostea ei se revărsa impalpabilă și vibrătoare. Când m'am desmorțit, luna iarăși întreagă, lumina frunzișurile.

După ce a plecat cu altul, n'am crezut că acele

clipe ar fi fost mai puțin sincere decât le-am trăit. Am știut că atunci, în cerdac, tot așa de definitivă îi fusese dorința ei de dragoste și de moarte. Numai am aflat că scena avusese, cu tot freamătul real al Irinei, un mic rău, necunoscut de niciunul din noi, care avea să se amplifice și să devină cataclism (ca un punct imperceptibil stricat pe un fruct admirabil, care va face însă să putrezească tot fructul). Scena dintre noi fusese, oarecum, artificială, căci fusese jucată de personajii mediocre, cari reușiseră să vibreze intens pentru o clipă, dar această vibrație nu putuse fi susținută îndelung. După o complectă beție amoroasă, alte gusturi, alte preocupări, și în memorie, numai o schemă de ceea ce a fost, ca și cum ți-ai aminti de un monument frumos, dar fără nicio legătură cu tine, și nu de o emoție făcând parte integrantă din ființa ta.

Irina, plecată, locuia în acelaș oraș cu mine. Toțuși ani de zile n'am văzut-o niciodată. La colțul de stradă atât de familiar, unde ne întâlneam zilnic, la cofetăria preferată, la sala de expoziție unde era totdeauna, de câteori se schimbau tablourile, la cinematograful de cartier, la grădina cu fiecare floare cunoscută: Irina niciodată. Intr'un timp atât de lung, într'un oraș cu limite precise (și ca să te întâlnești cu cineva nici Parisul nu este prea mare), nici o ocazie care să mi-o scoată în cale. Oricât părea de ciudat nu mai aveam nici o veste despre ea, nu mai întâlneam pe niciuna din cunoștințele ei. Dispăruse Irina cu toată lumea ei,

cum ar dispărea un oraș întreg sub lava unui vulcan.

Nu știam dacă este fericită sau nu, dacă accepta ușor noua viață sau are nostalgii după trecut, nu puteam prevedea evoluția ei în afară de mine. Nu cunoșteam pe cel cu care plecase ca să știu în ce fel trebuise să se prefacă, și apoi, chiar dacă l-aș fi cunoscut, tot n'aș fi putut fi concludent. Și dacă la început — luni de zile, — aveam o tresărire, părându-mi-se că Irina a apărut la un colț de stradă, cu timpul m'am deprins cu gândul că această apariție ar fi imposibilă. Irina devenea imaterială, prilej de reverie răspândită peste tot locul, și totuși nicăeri consistentă. Nimfă străvezie care dansează în preajma lacului trandafiriu, dar care, îndată ce te desmorțești și te uiți cu atenție, plutește, devine transparentă, se topește pe ape.

Uneori, uitându-mă după o siluetă de femeie subțire, sau la vreun profil apropiat, abia vizibil în întunericul sălii vreunui cinematograf, voiam să mă conving că ar fi Irina. Mă lăsam în voia emoției, tresăriam, evocam vreun crâmpei din viața noastră trecută, și mai ales, voiam să reconstituesc din cea mai neînsemnată mișcare a capului, a mâinii, a piciorului, tot ce se întâmplă cu ea. Voiam să-mi amețesc conștiința care îmi arăta clar că nu se poate ajunge la nici o concluzie în felul acesta. Incercam mai ales, să uit ceea ce știam precis: că de îndată ce m'aș fi apropiat, aș fi văzut confuzia și Irina ar fi dispărut, lăsând în locul ei o străină.

Intr'un ziar deschis întâmplător: Irina a murit. Și între despărțirea noastră și moartea ei, în atâția ani, doar o singură veste, o singură clipă în care am putut bănuî ce se petrece cu dânsa. O nouă eclipsă de lună, tot așa de excepțională ca și cea la care asistasem împreună din cerdacul casei de țară. Pe cerul complect senin, luna se micșora vrăjind lumea cu lumina ei tremurătoare și, sub vrajă, mi-o închipuiam pe Irina tulburată de amintirea dragostei ei prime, și prin spațiu, prin lumea care ne despărțea iremediabil, simțiam parcă gândul ei ațintit spre mine, lovindu-mă. Astfel, amândoi în acelaș oraș, în apropiere cu oameni cunoscuți cari s'ar fi grăbit să facă pe intermediarii, cu posibilități de informație oricând la îndemână, ca să pot ști puțin din ceia ce se petrece cu Irina (și fără certitudine) a trebuit să utilizez o eclipsă de lună ! Fenomen grandios, suport al măruntelor mele neliniști.

M'a torturat prima ei noapte cu celălalt. Și de sigur, dintre noi trei, eu, care n'am fost acolo, știu cel mai bine, clipă cu clipă, ce s'a petrecut. Ei erau înlănțuiți de emoții diferite, prea stângaci ca să se observe; eu, dela distanță, cu imaginația mea lucrând frenetic, reconstituiam.

Aș putea spune și vorbele dintre ei. Au avut o seară minunată și au profitat de lumina lunii diafană strecurându-se printre perdele ca să nu vadă destul pentru a le fi rușine, ca să vadă destul

spre a putea manevra, și în sfârșit, ca să transforme o serie de preparative scabroase (și mai scabroase, căci stângăcia și ocazia rară îi făcea să le detaileze), în poezie. Iată-i: el sfios, emoționat, făcându-i noi declarații și înșirând planuri de viitor; ea, cu o ureche ascultând și cu cealaltă distrată de vaetul lăuntric. La ea situația e mai complicată din pricina rolului dublu (sau din pricină că nu pare complicat decât ceia ce te interesează. Dacă faci ușor silueta avarului de peste drum, ești incapabil să ajungi la concluzii asupra iubitei tale. Nu poți creia decât oameni îndepărtați de tine căci numai atunci admiți psihologia lor bine definită, singurul lucru ce-i poate face viabili. Cu îndoeli nu poți creia nimic).

Când au rămas singuri, după ce familia binevoitoare a închis ușa după ei, n'au mai știut ce să facă. Apoi unul a reflectat, ca să spună ceva: „E așa de frumos afară ! Să deschidem fereastra !” Irina s'a sprijinit de pervaz, și vântul îi bătea ușurel fața și părul.

— „Ce minunat e !” Privea și el, rămas puțin mai în urmă, dar tot apropiindu-se. Mai târziu s'a rezimat ușor de umărul ei. — „Și mai frumos ar fi cu lumina stinsă !” Ea a șoptit: „Dacă zici !” El s'a depărtat, a întors butonul electric, apoi și-a reluat locul. Voia să înceapă vorba, dar tot amâna stângaci.

A început un ceas să bată miezul nopții, și el s'a decis brusc, odată cu ultima bătaie:

— „Irina...”

Ea nu-l întrerupse, nu încercă să turbure atmosfera, acceptă litania.

— „Irina, voi încerca să te fac fericită. Bănuiesc sbuciumul din sufletul tău. Detaliile nu mă interesează și nu ți le voi cere niciodată. Nu-ți voi face nici un reproș, nici nu voi încerca să mă accepți cu deasila, și nici măcar nu-ți pretind să-l alungi din mintea ta pe celălalt, căci nici n'ar fi posibil. Să lăsăm timpul să treacă. Tu nu ești vinovată, ești victima fatalității. Eu voi încerca să te fac fericită...”.

Irina e în voia frământărilor diferite. E fericită, căci vede ce ușor se aranjează lucrurile. Cuvântul „fatalitate” o impresionează. Are remușcări, dar clar n'ar putea explica pentru care motiv. Vorbele „nu te voi obliga să-l alungi din minte” îi atenuează parcă vina față de mine. Și își promite, în timp ce brațul lui o ține și mai strâns, din depărtare să vegheze asupra mea. Și el observă că pe fața ei curg lacrimi. Ii e milă, și vocea lui se face mai caldă și mai puțin stângace. Iși apropie capul de capul ei, cu un gest de frate. Ea îi strânge o clipă mâna cu recunoștință. Ceasul bate două. El observă prevenitor: „S'a făcut răcoare, să închid fereastra”. Și după ce o închide, constată că lumina lunii a invadat camera.

— „E așa de frumos...”.

— „Nu e mai bine să nu mai aprindem?”.

— „Dacă zici”.

Acum urmează toate peripețiile desbrăcatului,

scenă lungă, cu îndelungi întreruperi, jumătăți de vorbe, întâzieri la vreun nasture. El nu cunoaște încă îmbrăcămintea Irinei, dar eu o cunosc perfect. Știu ce fel de cămașă are, cum își scoate bluza, cum își desface ciorapii. Astfel, obicinuește, când se culcă, să-și puie ciorapii în pantofi. Desigur ea la fel va face și în seara aceasta, cu toate clipele turburate prin care trece. În pat, când el o va căuta, ea va spune hotărât: „Nu !” Și el va renunța, ca un om care înțelege. Ea se va preface obosită, ca să fie lăsată în pace. Comedie, căci din moment ce e aici, înseamnă că va accepta totul. Adorm târziu, pe pleoape cu razele lunii, care le-a îmbrăcat camera cu fantome cenușii, apariții plutitoare. Și dimineța vor deschide ochii pe realitate: aerul nu va mai fi așa de proaspăt, așternutul mototolit, hainele și lenjurile aruncate pe scaune, florile din glesă tră ofilite. Și Irina va observa cum călcâiul ei gol atinge glesna lui... Va avea senzația de aspru, dar nu-și va schimba poziția...

Și mai departe... Această istorie, invenție mai torturantă decât cea mai atroce realitate, nici pentru mine însumi nu e certă. Decâteori reiau povestirea, am alte închipuiri, văd alte detalii, aud alte vorbe.

Dar de fiecare dată mă chinui, ca și cum n'as avea nici o bănuială asupra creației mele. Scaunele din camera lor au mereu alte plușuri.. Masa e ovală, dreptunghiulară și pătrată. Tablourile au mereu alte înfățișări. În cadre, se sbate marea, se întunecă munții, sau râde perpetuu Gioconda. Is-

torie de o mie de ori închipuită în altfel și de o mie de ori părând adevărată, pentru temperamentul meu, care n'am crezut niciodată în nimic, în nici o abstracție și nici măcar în ceva concret, și nu m'aș fi mirat dacă sculându-mă aș fi găsit în fața casei, altă stradă, mobilele să se miște și pereții să danseze.

Și groaza ca vreunul din apropiere, fidel până atunci, să-ți spună brusc: „Știi, m'am săturat, plec.. pentru totdeauna.“ Cuvinte pe care niciodată nu le-am înțeles, pentru că eu nu m'am putut despărți pentru totdeauna, fără complicații și ezitări, nici măcar de un obiect umil.

Și apoi îi va place... Actul, care, mai presus de scrupulele tale, te împacă, te apropie, accepți. Chiar de nu va mărturisi-o, Irinei îi va place și mai mult ca odinioară. Cu mine — amant — îmbrățișările erau întrerupte, chinuite, nesigure, frenetice dar scurte.

Puteau fi pe gustul unui om neliniștit, capricios, dar nu a unei ființe sănătoase. Să ai un lucru așa de bun la dispoziție ! Ce chilipir ! Părând pentru Irina ceva fantastic, o sursă de ineputabile beții, căci ea își amintește așteptările îndelungi pentru împlinirea lui, dorințele ascuțite prin somn, când, căutându-mă, nu mă găsea lângă dânsa; sau plecarea mea bruscă, iar ea ar fi vrut să mai rămâe goală, caldă, mângâioasă... Și acum atât de confortabil ! Până ce obicinuința îi va da o siguranță,

o liniște, și convingerea că totul era destul de neînsemnat. Și gândindu-se la mine, și amintindu-și de vechile ei freamăte, va poetiza, și va face diferența între dragoste și viața conjugală.

Mici pretexte de visare, de mândrie de a fi avut un trecut mai puțin prozaic ca viața actuală, de cuvinte bune, ca astfel să i se pară că a fost totuși, întru câtva, fidelă; dar n'ar mai schimba și n'ar mai reîncepe. Așa cum am visat-o astănoapte : parcă eu eram altul, și acelaia i-a spus tainic: „Să-ți mărturisesc, dar să nu spui la nimeni. Am suferit mult la început, dar la urmă m'am deprins!”

O! Noaptea acelea grozave, și, mai ales, noaptea lor primă! Când, cu toate că singur în odaie, învârtindu-mă neobosit împrejurul mesei, aruncat din perete în perete ca de rachete, asistam la sindrofia lor, clipă cu clipă! Toate invențiile cele mai uimitoare, fotografia de la mii de kilometri sau telefonul cel mai perfect, nu vor izbuti să dea un rezultat așa de subtil, așa de detaliat, ca mecanismul minții mele chinuite! Alături de mine, patul desordonat, cărțile preferate aruncate, deschise din când în când inutil, căci nu înțelegeam nimic, cadavre, căci pentru mine viața lor se stinsese, în fața căroră zadarnic pui întrebări și ceri sfaturi; gramofonul cu plăcile, toate quatorurile lui Beethoven, fără sens, căci de încercam să pun o placă, melodia atât de scumpă și cunoscută devenia insuportabilă; liniște cumplită, ca și cum univer-

sul întreg s'ar fi oprit în loc, ca și cum vorba ome-
nească n'ar exista pe lume și mă speriam de cel
mai mic sgomot al meu. Și tot alături de mine, tot
așa de aproape, substituindu-se realității, dar nu
complect ca să mă facă să uit singurătatea acelei
realități, altă cameră, gătită și bine curățită, cu
un vas cu flori și cu o cutie cu bomboane, toate
făcute să ascundă aspectul pe care-l dă ligheanul
conjugal, cu patul amplu, unde, de sub plapuma
de mătase, ies alături, piciorul subțire și piciorul
masiv; și peste tot, cu dărnicie luna magnifică
aruncând buchete de lumină.

Și eri, neașteptat, într'un ziar, sub o cruce nea-
gră, în mijlocul unui lung șirag de „îndurerați”.
Irina. De fapt, era scris „Irena”, după vechiul ei
obicei de a se iscăli. Totdeauna îi arătam că este
stupidă această iscălitură, amestec caraghios de
franțuzesc și românesc. Trebuia Irina, sau, în cel
mai rău caz, Irène. Găsea că am dreptate, dar
era prea leneșă ca să-și schimbe obiceiul. Și după
cum se vede, și-a păstrat la fel iscălitura și în
lipsa mea, fie dintr'o nemărturisită dragoste pen-
tru certurile noastre amicale, fie din dorința de
a-mi face împotriva gusturilor mele, și astfel a-și
demonstra complectă eliberare, fie din nebăgare
de seamă. Rudele, fără nici o reflexie, i-au tri-
mis acum la ziar numele obicinuit. Desigur, se
petrec cu ea acum lucruri obicinuite la astfel de
ocazii. Burgheză deplină, Irina nu poate renun-
ța la nici un detaliu al ritualului.

Popii cu toate cântecile lor, draperiile negre, colivele, colacii, așezarea în biserică în sicriul descoperit, așa precum se cade. Ce mult ne băteam joc odinioară de toate formele caraghioase, plătate în clipe veritabil tragice, când romantici, pe sub teii înfloriți, ne plimbam ținându-ne de mână. M'a aprobat cu atâta febrilitate, și acum pare exact ca toată lumea. Nu e de vină? Dar la nuntă s'a comportat altminteri? S'a lipsit, cu toată tragedia ei, de beteală și voaluri, de cavaleri de onoare și de felicitări, de admirarea cadourilor de biserică plină de invitați, cu „Isaia Dănțuște“, cu buchetele de flori, cu beteala și cu bomboanele argintii aruncate din anvon? Îmi făceam eu iluzii, crezând în niște aprobări cari nu însemnau nimic, ci numai mărturiseau că Irina era fericită în apropierea mea? De fapt, ea nu tindea să devină decât „une sainte et douce femme“.

Și astfel și nunta și înmormântarea, cari se fac o singură dată, nu trebuiesc escamotate !

Ce oroare! Ea, moartă, și eu fac astfel de observații înclaudate! Imi voi lua însă apărarea: pentru mine Irina a murit în clipa când m'a înșelat. Era ruptă orice posibilitate de a continua dragostea cu grijile și deliciile ei de fiecare clipă, de a ne scrie și chiar de a ne vedea, sau de a avea vreo veste cât de vagă unul de altul. A regreta moartea Irinei este pentru mine a regreta moartea unui poet din alt secol, ale cărui versuri mă obsedează zilnic. Căci putrezirea Irinei, la care

nu asist decât dela distanță, nu poate să-mi furnizeze decât noi detalii pe decorul reveriilor mele. Dealtfel, moartea Irinei o să mă obsedeze totdeauna, căci va fi un veșnic motiv de melancolie, în care se complace temperamentul meu.

De mine, personagiu perpetuu tragic, va profita memoria Irinei mai mult, decât de ceilalți mai apropiați de dânsa, cari vor țipa la început cum eu n'ași fi în stare, dar cari se vor consola complet (căci aducerile aminte viitoare vor fi convenționale și mai ales la aniversări). E drept că de n'ar fi pretextul Irinei, melancolia mea s'ar folosi de un fapt mai umil, de o pasăre moartă, de câteva frunze galbene, sau de un stâlp de telegraf strâmb!

Când te gândești că acum Irina a dispărut pentru eternitate, că puținul timp cât mai rămâne construită, suportă exhibiții (sicriu, dric, groapă) pe care, vie, nu le-ar suporta pentru nimic în lume, și totuși, dacă ar scăpa ca prin minune de moarte, ar reflecta odată cu ai ei: „Vai, ce noroc!” Și apoi ar reîncepe gândurile neînsemnate, cașicum nimic nu s'ar fi întâmplat!

Mă frământa o mulțime de gânduri în legătură cu Irina, amestecate, de diferită importanță, și nu valoarea lor, ci numai îmbulzeala lor îmi probează că nu sunt gol sufletește. Cele mai multe dintre aceste gânduri sunt neînsemnate, artificiale, lipsite de pietate. Ea moartă, și eu gândesc: cu ce rochie va fi îmbrăcată? Va fi coafată pen-

tru solemnitate? Va fi fardată ca să nu pară prea galbenă?

Să mă duc și eu la biserică? Ar fi o dovadă de pietate sau de înfruntare? Voi fi primit cu neplăcere, sau, dimpotrivă, cu simpatie? În orice caz, cu toate lacrimile și văicărelile, voi fi observat. Ce-ar trebui să fac? Prezența mea s'ar putea discuta în două feluri perfect deosebite:

— „Nu trebuia să vie, căci știa că prezența lui era o dovadă a trecutului dubios al Irinei, și moartea trebuia scutită de orice apropiere tulbure. De suferia, putea plânge acasă la el”. Sau:

— „Orce ar fi făcut, el trebuia la o ocazie atât de gravă, s'o ierte, și să vie s'o vadă pentru ultima oară”.

Cei de părerea ultimă, sunt acei cari regretă mai ales spectacolul duios, ca la cinema. Dar aceștia spun un adevăr, chiar dacă nu se gândesc profund la el: Trebuie s'o vadă pentru ultima oară! Am poate datoria aceasta, dar am sigur dreptul acesta!

N'am dreptul acesta? Irina a fost fericită cu mine! Măcar un timp, fericită cum numai în dragoste o femeie poate fi! Am mărturie toate scrisorile ei, deslănate, nelogice, dar cari lasă să se întrezărească dorința să mă vadă mai iute. Mi-amintesc de atâtea scene dintre noi, în cari era amețită de fericire, cârpă în voia gusturilor mele. Și ochii recunoscători, și tot corpul care tresărea apropiat... Am mângâiat-o, i-am spus toate păre-

rile mele, și desigur, multă vreme după ce m'a părăsit a continuat să-mi urmeze gusturile. Toată tinerețea ei se leagă de mine. Prima dragoste, primele lacrimi, neliniști și îndepliniri. Surpriza descoperirii simțurilor.

În orice caz, toți reflectează acum, înfiorătoare reflexie, indiferent dacă au toată simpatia pentru celălalt, și toată ciuda sau indiferența pentru mine:

— „Dacă ar fi rămas cu Sandu, poate că n'ar fi murit!“ Acest „poate“ care circulă fluid în jurul cadavrului! Rudele Irinei au apropiat-o de celălalt, burghez cuminte, ce îi oferea o viață mai lungă și mai sigură, și totuși, cu mine, romanticul, boemul, personajiu incert, poate că Irina n'ar fi murit! Rudele au remușcări că au pricinuit dezastrul chiar fără voie, dar nu-l pot îndepărta pe acest „poate“ care le dă mirajul unei Irine încă în viață. În durerea lor, se sprijină de el, inutil, după cum inutil te sprijini pe marea imensă, de un fir de pai, ca să nu te îneci.

S'o văd pentru ultima oară! N'am văzut-o de atâta vreme, dar aș recunoaște-o imediat. Fiecare bucățiță. Ochii, pe cari de atâtea ori i-am sărutat, părul, prin care de atâtea ori mi-am trecut mâna (poate că are acum și câteva fire albe?), obrazul, care se apropia de al meu, gura caldă. Brusc i-aș reface perfect întreaga ființă, pe care dela

distanță o văd cam aburită. Aș vedea-o întregă, așa de cunoscută odinioară, când goală se încălzea lângă mine, cu toate că acum e acoperită de pânză și flori. Poate, pentru o clipă, măcar, văzând-o, n'as pricepe-o înțepenită, aș avea halucinația celeilalte, mâinile s'ar mișca, ochii m'ar privi, gura ar începe să vorbească. Căci orice ar fi posibil, cum a fost în stare să mă iubească, să mă înșele, să moară. Să mă duc s'o văd... La miezul nopții.. Atunci va fi puțină lume, mă voi putea simți mai singur, gândul meu la dânsa va putea fi mai consistent, căci nu va fi distrat de niciunul din artificiiile zilei.

Ce intrare impresionantă voi face! Ce baladă nemțească. Ce suflu va trece printre cei doi sau trei cari veghează! Singur, desfăcându-mă din noapte, dupăce am fost atâta vreme nevăzut, întunecat, apropiindu-mă șovăelnic de căpătâiul Irinei. Fiecare gest va căpăta o importanță istorică. Mi-ar trebui și o pelerină neagră care să mă învalue aproape complet, și în lungul faldurilor să se sbată lumina firavă a lumânărilor. Fața să-mi fie umbrită și să nu fiu recunoscut îndată. Cu o mână să-mi țin coiful și cu alta sabia vitează. Donna Clara! Donna Clara! Caraghios!

Cum, Irina? Se poate să nu știi nimic despre Isolda? Cea mai celebră dintre îndrăgostite? Era sortită să fie soția bunului rege Mark, dar băuse cu Tristan din paharul dragostei eterne. Au murit odată în cântecul mării pe țârmurile Breta-

niei. Caraghios ! Irina moartă, și eu îmi permit fantasmе ! Mă complac chiar în această stare artificială. Dar micile socoteli ale rudelor Irinei nu sunt tot așa de artificiale? Satisfacția de a o îngropa după toate obiceiurile. Incântarea dacă totul s'a desfășurat în ordine. De altfel, oricât ne-am sbate, orice gânduri am avea, în fața morții toți cei vii sunt artificiali. Și când te-am sărutat pentru prima oară, mi-ai spus din adâncurile sufletului tău : „Te iubesc pentru totdeauna !“ Am râs și am început să-ți explic ce ridicol e acest „pentru totdeauna“ ! Poți fi sigur de clipă, dar nu poți sconta viitorul. Cum poți să știi dinainte toate transformările cari se vor petrece cu noi ?

De atunci am explicat mereu, fără oboseală, orice est spontan, orice promisiune prea mare. Eu sunt acela care te-am deprins cu evoluțiile tale trădătoare de mai târziu, și chiar le-am grăbit căci ți-am sugerat scuze și gusturi. Orgoliul meu stupid, care mă împiedică să savurez clipa prin detailarea ei, care mă obligă să descopăr structura fiecărei fraze muzicale sau vers, să notez reminiscențele, banalitățile, sau armonia facilă și care a descompus pornirile tale de îndrăgostită.

Intr'o zi, ca să variem, am pornit spre munte. O excursie de o zi. Printre case până la o pădure. Ne-am lăfăit pe frunzele-grămezi, la umbra braziilor parfumați, sub ciripitul păsărilor.

Febrili, apoi obosiți. Spre seară, am pornit-o

agale înapoi, spre tren, peste câmp. Prin iarbă deasă, și înaltă, și apoi, brusc, într'un lan de margarete. Din toate părțile legănate pe tulpina subțire, cu privirile lor gălbui, curioase, înconjurată de genele albe, lungi. Ființe așa de vii, de palpitânde, parcă un stol de vrăbii. Curgând împrejurul nostru fără întrerupere, cu șopot, râu imaculat tremurând pe pietricelile de arginț, purtând în el reflexele soarelui galben. Flori înalte, de te puteai ascunde. Un copil ar fi dispărut. Vibram amândoi. O aud: „Ce fericită sunt!” Nemișcată, sub noaptea care ne învăluia. Apoi Irina a început să culeagă margarete, smulgea deodată buchete, încercând să ia cu dânsa, pentru câteva zile, extazul care o cutremurase. Margaretele înalte în amândouă brațele întinse, sprijinite de umeri, de obraz, de păr. Florile îi intrau în urechi, în ochi, în gură, și când mergea lăsa în urma ei o dâră de petale.

Așa a ajuns la gara mică. Acoperită cu flori, grădină. Dela ferestrele vagoanelor, călătorii o priveau amuzați și prietenoși.

Pe măsură ce ne apropiam de obicinuitul București, se veștejea impresia florilor, cu toate că ele erau încă proaspete.

Și acum la înmormântare, am trimis un buchet de margarete. Cu ce planuri? Ca să reconstitui o scenă din trecut? Cu niște flori fără viață, cumpărate după tocmeală, la un colț de stradă, să acopăr (pe cât vor permite celelalte flori mai pretențioase, depuse de cei cu drepturi) nu pe

Irina, iubita mea, ci pe un chip de lut care imită înfățișarea Irinei destul de bine, dar rece și indiferent...

Atâtea sbuciume și diverse intenții s'au rezolvat într'un somn agitat. Am visat-o pe Irina. Parcă mă dusesem la cimitir; încă o plecare de a mea în timpul somnului, după cum închipuisem atâtea plecări, treaz fiind. O noapte identică cu aceea pe care o lăsasem când am adormit, cu stele mari atârdate pe pânza albastră nesfârșită, și la un colț un candelabru : luna. Mormintele dormeau, la rând ca la cazarmă. Copacii legăneau umbre. M'am furișat cu spaimă, și-mi auzeam pașii. Și deodată s'a ridicat în fața mea mormântul Irinei. Am rămas înțepenit.

Și atunci a început transfigurația. Imprejurul meu totul a început să se miște. Cimitirul era un cazan în fierbere, și mormintele erau clocotele. Și pe neașteptate, mormântul Irinei se transformă într'o caleașcă. Caleașcă după vechia modă boerească, largă, cu arhitectura grațioasă. Și între perne, răzimată de spătarul oval, așa de mult, că părea aproape răsturnată, cu fața spre cer, scaldată de lumina lunii : Irina.

La crucea lungită, folosită ca oiște, se înhămaser greeri enormi, colorați, cari chiuiau și agitau zurgălăi, gata să pornească. Stelele luminau drumul. Copacii plesneau ca niște bice.

Am întrebat-o, tocmai cu aceste cuvinte, cu ne-

spusă durere de-a pierde încăodată pe iubita mea.

— „Incotro, Cocuțo ?..

Irina m'a privit cu o uitătură profundă dar care simțeam că nu mai are nici o legătură cu mine, căci gândul ei și plecase, iar ființa ei, mai rămăsese, numai din cauza unei întârzieri întâmplătoare. Și în acelaș timp și-a fluturat mâna. La fel arătase și la fel făcuse și atunci când se despărțise de mine pentru ultima oară, înainte de a se duce definitiv la celălalt. Și mi-a răspuns încet, cu liniști lungi între cuvinte :

— „La lună... și mai departe...

Apoi mirajul a dispărut..

Irina îndrăgostită, înlănțuită febril de mine... Apoi trădătoare... Și acum țeapănă, destrămându-se pe fiecare clipă, și poate pricepând cu logica ei de odinioară șubredă, adevăruri eterne, pe care zădarnic se silesc cei mai înțelepți să le rezolve. Irina întreită și totuși una... Din cele trei înfățișări diferite, legănate toate de razele lunii, cum să construiesc o singură ființă ?..

CONVERSAȚII CU O MOARTA

Și astăzi, 22 Septembrie 1934 ora 6 seara, dată mai importantă pentru mine ca data începutului războiului mondial, am ajuns la cimitir!

Mi s'a spus: pe prima alee, apoi în colțul din stânga. S'o căutăm. Domnul Căpitan V. Ionescu... D. Locotenent Patriciu... D. general Berariu. Printre ofițeri. Mereu aceiași și după moarte.

În ultimul an înainte de despărțirea noastră, când s'a dus în provincie, toată ziua și-o petrecea cu ofițerii. Pe strada principală, la deal și la vale, discutând despre nimicurile târgului. Sublocotenentul Stroia, blond și cu cotlete, tip de imbecil, era „foarte drăguț” și „dansa elegant”... Sublocotenentul Radu era amuzant, iar locotenentul Crainic avusese o desnădejde și de asta atrăgea simpatie. Și cu toții erau foarte buni. În definitiv, cât de departe o fi mers prietenia ta cu dânsii? Și acum, la fel, în acelaș mediu. Dar acum ai avan-

sat în grad, nu mai ești studenta umilă și boemă pe care am cunoscut-o odinioară. Stai la sindrofie, ca o cucoană veritabilă, cu grade superioare...

N'o găesc. În fața fiecărui mormânt nou încremenesc, ezit să mă uit la nume, reîncep căutarea. Poate mormântul cu o cruce neagră, sau acel cu o cruce mică de lemn. Imi împrăștii puțin din emoția pe care trebuie s'o am în fața mormântului Irinei, pe o sută de alte morminte indiferente (dacă se poate spune că un mort poate fi indiferent). Aici trebuie să fie, în colțul acesta, și n'o găesc.

Poate la un pas de mine... Irina!... Răspunde! Trebuie să-mi faci un semn. Am fost dragostea ta, nu se poate să rămâi fără de nici o tresărire, și să mă simt aici, cu tine alături, ca între străini. Am crezut în toate fantomele, am stat de vorbă, perfect convins că nu mă sugestionez, cu morții, m'am cățărât pe razele lunii și am călătorit printre stele. Și pe fiecare om, oricât de solid ar fi fost clădit, și oricât de convins ar fi emis teorii, l-am privit ca pe o apariție ciudată, care se poate destrăma în orice clipă. Și acum, în preajma ta, să nu primesc nici un semn!... Am avut atâtea intuiții, că ghiceam totul de la distanță, și acum n'am deloc intuiția locului unde ești. Irina, aceasta e ultima pedeapsă pe care mi-o dăruiești. Mă simt umilit ca și cum, vie, te-aș fi salutat, și nu mi-ai fi răspuns la salut !

Un om a trecut pe lângă mine și mi-a oprit monologul, întrebându-mă ce caut. Mi-a fost rușine de el ca să ezit, și i-am spus. Mi-a arătat mormântul, cu un monument de-abia terminat, pe care n'a fost scris încă numele. Vrasăzică aici ! Față în față ! Un moment așa de important, pe care-l aștept de atâta timp, de când a murit, sau și mai demult, de când m'a părăsit, pe care l-am amânat mereu cu spaime, și totuși, acum nu plâng, nu-mi sfărâm capul de zid, nu mă prăbușesc. Aici iubita mea, cu care am tresărit cinci ani de zile, în înlănțuirea cea mai frenetică, și eu reușesc să mă țin pe picioare, și nu-mi pierd deloc controlul asupra mea. Nu îndrăsnesc să mă apropii de tot, cum nu îndrăznești să te apropii de un lucru al altuia. Mi-aș face iluzia că sunt un amant venit pe fereastră, în timp ce soțul nu știe nimic, dar pentru asta ar trebui consimțământul femeii. Ce dureros ! Moartea ei e tot ce mai puteam aștepta, ca Irina să fie iarăși mai apropiată de mine.... Sau la aceeași distanță de toți... Să-mi rămână fidelă (un hoit!) și să nu mă mai chinue gelozia. Niciodată nu m'am mai gândit la o scenă de dragoste dintre noi, la o posesie, și la toate tremurările ei, căci știam că gândul acesta, trebuie să aducă după el neapărat și închipuirea exactă a infidelităților ei, cari nu au fost odată, ca să te deprinzi cu ele, ci continuau, și dacă nu venia moartea, trebuiau să continue, torturându-mă toată viața. Și acum mă complac în aceste gânduri, și înlănțuind o femeie în întuneric, în

spasm, mă mint că ar fi Irina. Ceiace poate purta o mie de nume. De pildă: sacrilegiu!

Ceiace demonstrează și incapacitatea mea de a pune limite precise între real și fantomatic. De când ne-am despărțit, m'am deprins așa de mult să am convenții cu ea prin spațiu, s'o închipui, în acelaș timp, lângă mine și departe, că moartea ei, la care n'am asistat, nu i-a putut schimba mult aspectul. Orcâte surprize aș fi imaginat, eram așa de convins că nu pot s'o mai întâlnesc, în orice caz s'o mai strâng în brațe (singura realitate care mă interesa), încât am considerat-o întotdeauna moartă. Sau poate invers, cum n'am asistat la găteala ei ultimă, la punerea în sicriu și în mormânt, nu pot crede că în fața mea, dacă aș scormoni pământul, mi-aș găsi iubita (în ce fel ?), și de asta mă mențin încă atât de calm. Aș fi incomparabil mai impresionat dacă m'aș duce la mănăstirea Humor, unde timp de trei săptămâni am făcut menaj într'o cameră țărănească, apropiați pe toate potecile și pe sub toți pomii, cari îmi vor reveni, când îi voi vedea, cu aceiaș intensitate. Numai dacă, gândindu-mă mult la Humor, nu-mi voi trăi dinainte toate surprizele, și mă voi găsi și acolo tot așa de stăpân pe mine, ca și aici. Păcatul lucidității ce te face să întrevezi dinainte toate posibilitățile, celor ce se vor întâmpla cu tine, prezentă în momentele cele mai grave, care-ți risipește orice spontaneitate sufletească. Astfel nu mai ai emoții intense decât în momente rare, când ești surprins

pe neașteptate, și pentru vreun motiv mult mai umil, (căci motivele însemnate nu le-ai uitat și le-ai frământat tot timpul în creier) descoperirea de pildă, a unei cărți poștale cu câteva rânduri neînsemnate, la care nu te mai gândiseși, sau a unei cofetării proaste unde ai mâncat împreună, prăjituri colorate.

Dar în mormântul din fața mea, nu pot recunoaște deloc pe Irina.

Nici măcar numele ei nu e scris pe zid, și-mi dau seama de importanța literelor, căci împreună constituie un nume cunoscut cum reprezintă persoana, și cum puțin din esența persoanei se revarsă pe ele. Dealtfel, mormântul nu i se potrivește, mormânt grav, mare, oficial, cu monument important la căpătâi, cu florile aranjate după un plan geometric, ca la rondurile din grădinile publice. Ceiace nu se potrivește cu Irina pe care am știut-o, dar s'o fi potrivit cu ceiace a devenit Irina în lipsa mea.

Omul de serviciu îmi vorbește de ea ca de o persoană în toată firea, o „doamnă” de care nu poți vorbi decât cu seriozitate, fără înduioșarea grațioasă pe care ai avea-o pentru un adolescent. Cum să pricep ceva, când acest mormânt grav aparține copiliței făcând mereu scene amuzante, căroră așa de des le lipsea orice logică, și admitea orice improvizații în trecerea zilei... Copilița care grăbită să vie la întâlnire, își îmbrăca hainele la întâmplare, și am ținut-o în

brațe, mică, dulce, alipită, tremurătoare, înlănțuindu-mă frenetic, și cu ochii închiși, întinzându-și gura.

Ți-au făcut mormânt după toate obiceiurile (după cum odinioară te-au grijit să ai mâncare bună, și haine călduroase iarna), s'a cheltuit cât trebuia, s'au pus flori ce se schimbă imediat ce încep să se veștejească, ți-au făcut toate slujbele, și toate vizitele de rigoare. Și or să facă la fel un an doi, trei... Dar peste cinci ani ? Și peste zece ? Și peste o sută ? Peste o sută de ani nimeni nu va mai ști de existența celor pentru cari m'ai trădat, și poate vreun îndrăgostit, citindu-mi lamentațiile, și recunoscând unele chinuri, se va oprî la mormântul tău și va depune c floare ! Din pricina mea numai ! A aceluia pe care l-ai alungat, ai făcut tot posibilul ca să ți-l înstrăinezi și nici măcar să-l mai vezi uneori, și care acum a venit la tine pe furiș ca să nu-l vadă nimeni, se uită cu îngrijorare spre poarta cimitirului ca să nu fie surprins, și dacă ar vedea pe cineva apropiindu-se, ar fugi ca un hoț !

Ce noutăți să-ți mai dau ? (Cu toate că, vai ! nu eu îți pot da, poate, noutățile ce te-ar interesa mai mult). Că la concerte, programul este aproape identic. La teatru, numai piese neînsemnate. („Toalete sunt ?” mă întrebi). Iarna se apropie, și toate străzile au fost invadate de frunze galbene, pe care le împrăștie vântul, în timp ce copacii își

îndreaptă spre cer ramurile goale. Și peste tot, în cocioabe și în palate, cu aceeași frenezie, posesia se înfăptuește !

Am mereu jena de a mă simți prea calm. Apelez la toate aducerile aminte impresionante, ca să mă simt mai vibrant. Insist asupra a tot ceiace am pierdut ca, prin mine însumi, să pot pricepe mai bine.

Repet de o sută de ori gândul că, în definitiv, în fața mea, e înmormântată, odată cu Irina, **tinerețea mea** ! Aici, concentrat între câțiva metri pătrați, tot timpul meu dintre 20 și 25 ani, tot ce-a fost în legătură cu dragostea, și la vârsta aceia, dragostea joacă un rol capital. E greu de reprezentat abstractul prin concret, căci e greu de închipuit că ceiace se desfășoară în față, să aibă vreo legătură cu mine. Poate pentru că mormântul a fost plătit de altul.

Vrasăzică, tu moartă, și eu continui să trăiesc ! Și acum câțiva ani, eram amândoi unul lângă altul îmbrățișați, vorbindu-ne fără încetare despre subiecte cari ni se păreau esențiale. Cu toate că în definitiv, nu am fi vrut să știm decât un singur lucru (singurul important pentru toți, în momentul când se contopesc din dragoste, dar cu toții îl escamotăm, îl înlocuim cu alte curiozități puerile): **care din cei doi va muri mai întâi ?** Nu se poate, în clipa unei posesii, în care amândoi își

dăruiesc toată ființa, în cea mai puternică clipă de fericire, să nu plutească această întrebare primordială.

Mărturisesc că începusem să mă deprind cu absența ta, și o întâmplare mi te-a readus iarăși alături. Am mers până la Suceava, unde fusese odinioară în drum spre Humor. Mi-am reamintit, dar fără prea mare jale, de străzile pe unde am trecut împreună, de bisericile vechi pe care le-am examinat cu atâta entusiasm; m'am urcat la Cetate și-am privit, ca și odinioară, dar acum singur, perspectiva pe Suceava, până la Prut. Nu s'a petrecut cu mine nimic excepțional. Din potrivă, mă miram de entusiasmul vechi, pentru bisericile reparate de nemți, așa de prost, așa de strident, cu acoperișul anost, și chiar cu poza lui Franz Iosef la Mirăuți. Dar la urmă de tot, la Sf. Dumitru a lui Petru Rareș, o emoție neașteptată m'a invadat: Lângă ușa de intrare e pisania deasupra căreia se află — întâmplare excepțională pentru arta românească — câteva motive italienești. Capul de zimbru e înconjurat de o coroană de frunze susținută, de o parte și de alta, de doi îngeri mititei, grațioși, goi, rotofei. M'am extaziat mult timp cu Irina în fața acestor detalii de sculptură, după cum m'am emoționat în fața multor lucruri. Dar acum, în fața îngerășilor (de ce tocmai aici?) am fost cuprins de o suferință ascuțită, care, cu toate că au trecut mai multe luni de atunci, nu mă părăsește (dar cu intermitențe) chiar dacă ia

mereu noi forme, și în fața lor, am avut intuiția (și nu o reconstituire intelectuală) culorii feții ei, sunetului vocii, căldurii corpului, vieții pe care o degaja. Și de atunci un gând nou s'a oprit în creier, care mă urmărește, chiar dacă logic s'ar putea să nu am dreptate: Scapi de obsesia unei ființe vii (o revezi mai bătrână, sau îmbrăcată fără gust, o auzi și-ți aduci aminte toate banalitățile pe care le spunea, îi vorbești, sau chiar o săruți și o posezi din nou, și te convingi că chinurile fuseseră exagerate). **Dar cum poți scăpa de obsesia unei moarte?**

Și nu capăt nici o explicație, ca să-mi opresc în întrebările. Poate că dacă aș ști tot ce s'a petrecut cu Irina m'aș calma. Dar sunt o mie de detalii pe cari sunt avid să le știu, și la cari mormântul de alături e mut.. Chiar vie, Irina nu mi-ar fi răspuns, sau n'aș fi putut fi sigur că răspunsul e adevărat, oricât de abil aș fi făcut întrebarea. În definitiv, Irina a fost o fată simplă, puteam, în voe, să-i produc orice fel de emoție aș fi voit, puteam s'o examinez timp îndelungat, și ea să nu simtă nimic. Și totuși, la atâtea întrebări n'aș putea să răspund.

Inchipuește-ți, cineva mi-a spus cu siguranță că în ultima vreme, când ne vedeam rar și ne răciam zilnic, tu mai aveai un amant! Poate chiar pe unul din ofițerii cu care-ți treceai timpul și despre care, văzându-l mediocru, aveam naivitatea să nu pre-

supun nimic periculos și să consider exactă scuza ta: „E așa de bun !” Ce-o fi adevărat din toate acestea, Irina, așa de simplă, și totuși atât de misterioasă... Amantul tău era, suprem ridicol, un elev de clasa șaptea liceală ! Când am aflat aceasta, am fost cuprins de noi gelozii. Și de desnădejdea de a fi fost odinioară mințit atât de caraghios. Și ce mă doboară: cred că e adevărat ! Reconstituesc acum o mulțime de fapte neînsemnate, și la un loc îmi pot înfățișa minciuna ta.. Acum liceanul a devenit un june căruia îi lipsește orice aspect de Don Juan. Oricâtă bunăvoință ai avea. Asta s'a întâmplat la urmă, în orașul tău de provincie.

Până atunci ai fost tot timpul lângă mine, erai îndrăgostită.

S'a despărțit plângând ca o nebună. Apoi, cu toate că ne revedeam săptămânal, simțeam că-mi aparține tot mai puțin, mereu avea multe întâmplări de povestit de viața de acolo, o serie de oameni deveniseră importanți. Prieteni noi, și când i-am văzut, mi-au părut cu toții dubioși, dar Irina îi suporta, căci avea spaima să nu rămână singură.

Odată am găsit-o cu o prietenă, Mariana. Când am cunoscut-o, mi s'a părut o persoană cam neînsemnată, cam vulgară, însă fără scandal, poate că tristă, dar mi s'a povestit de cineva în care contam, că era apatică fără profunzime.

Mariana era amatoare de conversații ne-

sfârșite, despre lucruri minime, de plimbări cu ofițeri. Irina o numea „o excelentă camaradă”, și ce laudă poate fi aceasta, când îți petreci camaraderia cu niște oameni mediocri? Probabil că era metresa unuia din ei. Un cunoscut mi-a povestit o scenă: Un locotenent era la o masă de joc, iar Mariana mereu îl chema, până ce el excedat, i-a spus: — „Dar mai lasă-mă în pace, că m'ai plictisit!” Și ea a ascultat cuminte, așteptând până ce a vrut el să se scoale. Mariana a explicat probabil Irinei că sublocotenentul X, are ochi frumoși, sublocotenentul Y dansează admirabil, iar sublocotenentul Z, este extrem de viril (ceea ce mai apoi Irina mi-a transmis, ca și cum ar fi fost observațiile ei, dar alături de mine și degajat, parcă faptul nu avea nici o importanță pentru ea).

Tot Mariana o fi învățat-o despre cerințele femeii, voluptățile subtile, și într'o bună zi o fi amuzat-o ideea că un băiat de liceu e emoționat când o vede, și aleargă cu bicicleta să-i facă mici servicii. La stadiul acesta am asistat și eu. Am vizitat-o pe atunci, și mi l-a arătat cu vorbele amuzante: — „Inchipește-ți, piciful se agită după mine!” N'am dat importanță vorbelor, cu toate că acum mi se pare ridicolă reflecția ei. Cum îi va fi trecut prin cap să observe așa ceva! Apoi va fi glumit cu el, povestind, glumind, scena Marianei.. Și apoi se va fi gândit cu sensualitate, la prospețimea unui băiat de liceu. O fi ajuns la

concluzia că în definitiv „nu contează“ ! Și când se va fi ivit prilejul, iar elevul va fi fost mai întreprinzător, se va fi dat lui. Ii va fi plăcut, și posesiile au intrat mai pe urmă în obicei. Elevul va fi început să vorbească mai serios, și nu poți răspunde decât serios, unui om căruia te dai. Se va fi scuzat față de ea: „E elev de liceu, dar e foarte matur !“ cu toate că totul rămânea o simplă aventură.

Și apoi, ca să-i explice junelui că nu era fecioară (îndată după posesie, întrebarea o pune imediat bărbatul, ca să arăte că e gelos, cu toate că mai ales în cazul acesta, era precis că nu putea fi altfel, și ca să aibe posibilitatea să reînceapă conversația pe teme scabroase, și să aștze noi sensualități). Și atunci, Irina i-a vorbit despre mine, cum sunt de vină de tot dezastrul ei sufletesc. Asta ca o scuză pentru gestul ei, căci burgheză, avea remușcări de ce făcuse, chiar dacă continua să stea goală lângă celălalt, în timp ce celălalt o strângea și-o mângâia, fără voie căci discuția avea pretenția să fie sufletească, dar de fapt din pricina sensualității noi ce se deștepta în fața femeii în lacrimi. I-o fi vorbit despre mine, și pentru că am fost dragostea ei de ani de zile (a plâns de atâtea ori înaintea celei mai mici despărțiri) și-a suferit văzând că eu rămân atât de incert, se va fi chinuit pe toate clapele anterioare văzând că eu sunt oricând gata să mă degajez de dragostea ei, și cu vârsta, când a de-

venit mai conștientă că în orice caz nu mă voiu însura cu ea, poate cu o scuză, dar și cu desnădejde pentru viața trecută, la ceiălalt în brațe, va fi plâns, fără nici o prefăcătorie.

Dar asta a fost numai la început. Mai pe urmă totul a intrat în obicei. S'a dat lui pe toate canapelele și pe podea, în toate chipurile, n'a mai avut nici o jenă să-și ascundă goliciunea și să-și ia toate precauțiile, s'a sbătut, a tremurat fără de nici o rușine. Și-a dat drumul firei (și i-a plăcut chiar să arăte că are temperament ca să-și măgulească partenerul) a lăsat să se vadă dorința care o cutremura, când corpul gol se apropia de ea. Și apoi, când e singură, reflectează, sau poate spune chiar Marianei, cu un ton amuzant, căci îi e rușine să spue adevărul că împerecherea cu un băiat de liceu poate fi luată în serios, dar de fapt cu o imensă bucurie de a fi fost satisfăcută în tot corpul. — „Așa de mic, și de pe acum strașnic bărbat!“.

Irina! Te urăsc, parcă n'ai fi murit! Aș vrea să te pedepsesc ca să mă rîzbun, și sunt disperat că n'aș putea face altfel, decât strivind câteva flori de pe mormânt! Ceace ție ți-e egal, iar eu aș vrea să te pedepsesc, în carnea care m'a înșelat!

Pământul e ridicat, parcă i-a luat forma corpului. Este uluitor gândul că dacă aș scormoni, aș da peste tine, oricât de puțin ar fi rămas din

tine. Ce bicisnici suntem! Pe vremuri, un om, pentru dragostea lui, pleca în cruciadă, și eu n'am măcar curajul să rup o floare de pe mormânt!

Atâtea flori, nimic din esența făpturii tale n'o fi ajuns până la ele? Oricât aş cerceta petalele, n'o să găsesc nimic care să te reamintească? În mirosul lor, nimic din mirosul corpului tău atât de cunoscut? Pământ mult, și la fund tu, care te transformi în pământ!... De ce pe oameni nu-i îngroapă goi, și se pune, între ei și țărână, hainele caraghioase, semn al tuturor convențiilor celor vii, cari n'au ce căuta în pregătirea pentru eternitate?

Dacă ai trăi, m'aș răsbuna. cum nimeni nu s'a priceput încă să se răsbune. Dar mai pe urmă..... Mai întâi, fără vorbe, te-aș strânge, și nicicând n'ar fi o împreunare mai fierbinte. Te-aș fărâma poate, și ai țipa de durere și de voluptate!...

A început să ploaie. Tot mai tare. Hainele îmi sunt umede, pe pantofi se strâng stropi de noroi. Simt apa cum cade pe capul aplecat, și intră sub guler. Și sunt atent, secundă cu secundă, cu o imensă bucurie, — ultima consolare de neputincios în fața neantului, — cum o picătură se prelinge pe după urechea dreaptă, pe obraz, încet, am te-roarea că se va opri și se va usca, apoi pornește din nou, târând după ea o senzație de rece, ajunge pe gură unde stă mai mult, se mărește parcă, și cade, — îi aud sgomotul cu toată ploaia dimprejur, — acolo, apăsător, drept pe mijlocul mormântului...

CU IRINA LA GURA HUMORULUI

Visam în altfel să refac vechia mea aventură dela Gura Humorului. Amânam o călătorie acolo, tocmai pentrucă nu mă simțeam destul de degajat de noi preocupări, și n'aș fi vrut să escamotez un loc unde am avut mari emoții, prin necazuri străine, sau, dinpotrivă, pentrucă mi-era frică să nu mă descopăr în acelaș peisagiu, acelaș om. Erau clipe în cari mă obseda atât de puternic Gura Humorului, că îmi veneau lacrimi în ochi. Nu se putea ca o realitate să mă impresioneze mai puțin decât o amintire. Dar călătoria la Gura Humorului s'a făcut neprevăzut, și s'a întrerupt o amânare pe care o trăiam de atâta vreme, fără de nici o socoteală. Eram în orașelul F. Vecinul meu, dentistul Ionel, (Jean Sosmer, dar m'a rugat să-i spun Ionel) mi-a propus :

— „Mâine este sărbătoare la Gura Humorului. Vrei să mergi cu mine?“

Atmosfera pură pe care nădăjduiam s'o găsesc,

s'a alterat chiar din F., încercând amândoi să târ-
guim locuri într'un automobil. Ne postasem la mij-
locul oraşului, în faţa unei cafenele. În preajmă, o
mulţime de oameni serviabili.

— „Irichem, ai două locuri până la Gura Hu-
morului?”

— „Să vedem. Mai veniţi mâine dimineaţă”.

— „De nu vrei, iau trăsură!”

— „Luaţi trăsură...”

— „Leibu, două locuri până la Gura Humor-
ului?”

A doua zi, pe drum. Ionel la fiecare moment cer-
ceta „şoseaua”. La Gura Humorului, lume multă.
Acesta e oraşul Gura Humorului! Ce stradă mare,
pe care nu trecusem niciodată! şi ce circulaţie! Că-
utam să desluşesc printre case, vechile imagini. Io-
nel insista să mă opresc în faţa fiecărei prăvălii,
ca să privesc vitrina.

— „Ce lucruri frumoase sunt aici!” exclamă.

Pălării, ghete, stofe, nasturi.

— „Cât costă?”

Am priceput secretul. Ionel a fost nevoit să-şi
lase nevasta acasă, şi ca s'o împace, cumpără
mătase pentru un capot.

— „Mergem la Strand, căci ce poţi vedea alt-
ceva?”

N'am încă îndrăzneala să-i mărturisesc lui Io-
nel, că vreau să-l părăsesc şi să mă duc până la
mânăstire, ca să văd locuri cunoscute mai de mult.

— „Fii atent! Ce damă bine!”

O doamnă grasă, într'o pijama de baie, roșie. Lume multă se odihnește sub copaci. Moldova curge cu grație. Un pod subțire peste ea, spre pădure. Un anunț la începutul podului: „20 de lei pentru acei cari trec podul mai târziu de ora 8 seara“.

— „Pentru amorezi. Cel puțin să plătească!“

Muzica militară încântă. Se dansează. Ionel cunoaște pe toți :

— „Reichmann, ce faci?“

Și către mine :

— „E un coleg“.

Dentistului Ionel i se spune „domnul doctor“. Copiii de țăran trec cu smeură. Goldstein, Geldbeutel, Hartmann. Se vorbește numai nemțește. Insfârșit luăm loc pe o bancă. Sunt așezat lângă Ionel, dar *invers*. Eu cu fața spre Moldova, și el cu fața spre muzica militară.

— „Așteaptă-mă Ionel. Vin imediat!“

Ionel vrea să meargă cu mine, dar dispar fără să țin seama de imprecategoriile lui, și de supărarea cu care mă va primi la urmă. Opt kilometri de mers pe jos, în plus întorsul, și o oră ca să rămân acolo. Cât timp îmi va trebui ?

Mă întreb ce mai rețin eu din imaginea Irinei. Cu toate că Irina mă obsedează încă aproape zilnic. N'a existat nici o uitare. Nu mă mai doare, n'aș vrea să repet ceiace s'a întâmplat, de mult o judec cu mai puțină severitate, semn că povestea a-

ceasta mi-a devenit indiferentă, dar gândul mereu se întoarce la dânsa, și oricât ar fi acel gând de rece, de stăpân pe sine prin reluarea lui, pricep că nu m'am schimbat mult de atunci, că trăesc încă, (oricâte aventuri aş mai fi avut) în acea epocă. Și când fac cercetări asupra mea și vreau să mă cunosc, mă consider acel de atunci, fie că acel de acum este prea aproape ca să fie bine individualizat și să fie judecat, sau că noile întâmplări sentimentale m'au durut mai puțin, n'au fost în mare parte decât o repetare a istoriei vechi. (Pentru că n'am putut eu pricepe altceva.) Sau că temperamentul meu e dispus să brodeze asupra trecutului, și trecutul acela, cu prima lui experiență sentimentală, mă interesează încă, deoarece experiențele mele sentimentale nu s'au risipit. Numai târziu, când voi fi bătrân, mă voi gândi la jocuri din copilărie, la ceiace s'a întâmplat, înainte de apariția ei.

Astfel, retrăesc mici scene cu dânsa desordonat, mici gesturi ne semnificative colorează amintirile, dar mă întreb dacă ceiace imaginez, pornind dela un fapt adevărat, nu e mai important decât realitatea, fără să corespundă acelei realități. Dacă se reconstitue o crimă, ce aproximativă trebuie să fie acea reconstituire. Aș avea oare curajul, punându-mi-se la dispoziție toate elementele, să refac o clipă din viața noastră comună, cu toate că mă gândesc de atâtea ori la acea clipă ?

Știu că într'un anumit colț al Grădinii Ateneului

am vorbit cu Irina despre moarte. I-am spus aproximativ: „Când te gândești că unul din noi doi va muri mai întâi!“ Dar cum eram așezați fiecare ? Și cât au ținut acele preocupări ? Prin ce au fost întrerupte ? Căci mă interesează cel mai umil detaliu, după cum nu mă importă că au fost voluptăți între noi, ci renunț la toate, ca să rețin perfect o singură voluptate. Deoarece a fost atâta vreme o viață intimă între noi, a trebuit să fie și vorbe intime. De ce n'am reținut nici una, oricât de banală mi s'ar fi părut ? Sau, chiar rețin, cu mai multă tărie, unele mișcări de împotrivire de ale ei, — rare, fie că îi plăcea apropierea mea, și din pudoare, căci o împotrivire târzie ar fi fost deplasată, și mai mult ar fi iscat clarificări ale vieții ei, sau din spirit de obicinuință pe care l-a avut totdeauna cu mine, și chiar cu alții, pentru toate faptele.

Iată de ce amintesc de Gura Humorului. Acolo, pe acolo, am stat trei săptămâni cu Irina, într'un început de menaj. Pot acum povesti exact ceea ce s'a petrecut atunci. Irina, învățată de mine, a găsit o minciună pentru acasă ca să ne întâlnim numai noi. Am scris, la întâmplare, la mici oficialități prin localitățile pe unde fusesem să întrebăm unde putem să locuim. Am primit răspuns dela fata preotului dela mănăstirea Humor — o biserică celebră pentru arta ei bizantină, — la opt kilometri dela Gura Humorului, care ne arăta cu entusiasm cum am putea locui lângă

mânăstire, încântată să aibă și ea câteva ocazii de distracție într'un sat atât de mic.

Dela Humor, unde stam, făceam mai pe urmă drumul pe jos până la Gura Humorului, — oraș care ni se părea din pricina comparației, foarte important. De multe ori. Cunoșteam fiecare casă, fiecare arbore, atât pe cât ne puteam uita la un peisagiu monoton, peste care se prăbușea lumina soarelui.

Totuși, în excursia mea pe care o încercam după 10 ani, surpriza mea a fost mai mare decât mă așteptam: uitasem aproape tot decorul. Drumul pornea dintr'o stradă, cum nu prevăzusem. Am mers multă vreme printre casele orașului, și eu îmi aduceam aminte că trebuie să ajung repede în câmp. Am fost convins că o piatră kilometrică îmi împărția drumul în două, (oițele pe care le-am privit cu Irina, strânse de ploaie lângă stâlpul kilometric !) și acum am găsit semnele kilometrice așezate pe cealaltă parte.

Uneori, recunoșteam câteva detalii : o casă sau numai o parte din casă (ușa, gardul) un pod, coline. Dar m'am mirat că uitasem un izvor limpede, al cărui murmur mă încântase desigur și odinioară. Imi fusese atât de familiar drumul acesta, mă gândisem de atâtea ori la el, și acum îmi apărea ca ceva abstract, ca o noțiune pe care am învățat-o și n'am trăit-o. Numai numărul kilometrilor, iar eu trăisem la fiecare metru.

Neașteptat, câte o apariție familiară, și ea nu în

întregime precizată. Dacă n'aş fi întâlnit-o într'un loc cunoscut, ştiut, ci mi s'ar fi arătat dintr'odată, m'aş fi întreat: „de unde această imagine”? De mi s'ar fi arătat fotografia lui, aş fi spus: „am văzut pare că așa ceva undeva”. Dar n'aş fi putut spune unde și mi-aş fi închipuit chiar că a fost decorul unui vis.

Aceste descoperiri le-am făcut cu prilejul excursiei ultime. Dinainte n'aş fi bănuit că trebuie să se întâmple așa ceva. Pot, prin asemănare, să conclud că imaginea Irinei este la fel de alterată, cu uitări pentru lucruri importante, și cu aduceri aminte pentru unele fleacuri. (Se vede că e normal să fie așa). Și gândul meu se îndreaptă către ceva abstract, oricât vanitatea mă îndeamnă să susțin că măcar atunci, Irina mi-a aparținut cu toată respirația ei.

Pe măsură ce mă apropiam de mănăstirea Humor, recunoșteam peisagiul mai bine. De la o casă, a trebuit odinioară să-mi duc valiza grea în mână. Mă simt ridicol pentru stângăcia de atunci, și de asta poate mi se limpezesc amintirile. Și apoi, se luminează perspectivele bine de tot. Drumul nostru, e la dreapta. Ce luminos drum! Într'o noapte, prin întuneric besnă, Irina a rătăcit pe acest drum, ca să-mi caute de mâncare.

Și casa preotului, roză! N'am uitat-o de loc. Și biserica grațioasă. Într'adevăr, biserica foarte grațioasă, n'am exagerat nimic. (Și casa noastră, identică, parcă n'ar fi trecut zece ani peste ea. Țărani

gătiți: e sărbătoare. Nimeni nu mă recunoaște. Aceștia sunt copii, oricât de bine ar fi clădiți. S'au născut după plecarea noastră. Sau mai mari: s'au zămislit poate în aceeași clipă în care ne îmbrățișam. Așa de mare ar fi fost un copil de-al nostru de atunci! Ce mult timp a trecut de când am fost pe aici, dacă a fost destul spațiu, ca să se facă lucruri atât de importante: un om! Pe terenul gol, pe atunci se juca, sărbătoarea, horă. Acum fiecare se joacă cu mingea: un început de football. Civilizație. Dar e uimitor cum cunosc de bine acest loc. Uite, un țăran bătrân care povestește, mucalită. Faptele mele de altădată? Căci la țară, fiecare întâmplare durează cât o viață de om, nu evoluează. Și niște țărani mai în vârstă mă privesc. Parcă mă recunosc. De ce nu m'ar recunoaște, când mă cunoșteau atât de bine odinioară? Dar nimeni nu reflectează, văzându-mă: „Câți ani sunt de atunci?”

M'am dus la biserică. Pictat tot exteriorul. Efecte admirabile. Mi-am amintit de scenele pe cari le privisem de atâtea ori în amănunt, împreună. Dar căutam ceva și mai important: o spărtură în gard, pe unde ne strecuram odinioară. Omul de serviciu mi-a explicat: s'a schimbat gardul. Chiar s'a mărit și curtea bisericii. Sunt mulți ani de atunci, nouă ani. Și părintele, fata studentă? Părintele trăiește, dar nu mai stă aici. Fata e măritată în Ardeal. Fata ne primise cu entuziasm la început, dar se temuse să nu ne incomodeze și dis-

părase după aceia. Pretexta că are tifos în familie, și trebuie să stea la o parte. Noi ne bucuram că există la îndemână un atât de bun motiv. Sunt convins că acea fată ar vrea să afle ce s'a mai întâmplat cu noi. Dar va descoperi aceste rânduri ?

Casa ! Uite, balconul de pe care am privit o eclipsă de lună. Și, colo, camera noastră. Camera aceasta o țin minte mai bine. Știu unde era masa, cele două paturi, și ligheanul. Mai exista și un sipet. (Nu știu unde era instalat. La un moment dat, femeea proprietăreasă ne-a rugat s'o lăsăm ca să umble la sipet. Din cauza aceasta, știu că exista și un sipet). Bineînțeles, știu unde erau câteva lucruri fără să știu exact cum erau ele făcute.

M'am bucurat, alături de Irina, de toate colțurile fiecărui obiect, și acum mă mulțumesc cu „a fost un pat”, ca și cum nici o emoție nu se leagă de acel pat. Irina fierbinte, și-i simțeam toată carnea, și aș fi putut să pun mâna unde aș fi vrut. Numai un fior de satisfacție și de acceptare mă aștepta. Știu unde ne spălam. Chiar dela Irina am învățat cum să-mi spăl perfect mâinile. Deatunci mi-am spălat mâinile exact ca dânsa, orce s'ar mai fi întâmplat între noi, nu dintr'un obicei nou, ci ca să-mi demonstrez că farmecul vechi nu s'a întrerupt cu desăvârșire. Atât mi-a mai rămas din viața noastră comună : un spălat pe mâini !

N'am curajul să-mi caut pe vechii noștri pro-

prietari. Mă sculam dimineața de tot, și ieșeam în cerdac, în aerul proaspăt. Irina rămânea să doarmă. Trecea numai, după plecarea mea, în patul cu așternutul aerisit, căci toată noaptea dormise strânsă de mine, alipită, amestecându-ne căldura. După câteva ore, mă întorceam și o trezeam.

Mi-aduc aminte de o zi : am reintrat în camera sănătos, încântat de vioiciunea care intrase în mine. Am găsit-o caldă, amorțită, deșteptându-se cu greu. Mi-a fost nespus de dor de dânsa, cașicum n'ași fi avut-o la îndemână oricând. Mi-am aruncat hainele. Lângă ea. Unul fierbine și altul rece. Dragostea noastră. Voluptatea ei coborând pe treptele dintre vis și realitate. Am trăit eu această poveste?

Și acum refac drumul, mereu mai rușinat de greșelile pe cari le-am făcut, și mai încrezător în viața mea viitoare. Irina a murit de mult, acum probabil nu mai există din ea decât oasele, și eu de carnea ei sunt încă avid. La mormântul ei sunt mai puțin impresionat, decât la Gura Humorului, unde s'a petrecut menajul nostru. Poate pentru că mormântul ei e în acelaș oraș cu mine, pot să ajung la el cu un tramvai, în timp ce aici a trebuit să vin special. Ea moartă, se amestecă printr'o mie de ocupații pe cari trebuie să le suport, chiar printre alte aventuri sentimentale, în timp ce casa dela Humor este păstrată numai pentru dânsa. Prima vizită dela mormânt a fost atât de chinuită, iar dacă aș avea ocazie să fac dese vizite la Humor,

m'aș deprinde cu locurile. Căci am mai fost la mormântul Irinei. Dar acum, fără emoția de prima dată, — aproape oficial. Am făcut ceiace mi s'a părut obligator. Am pus flori, căci așa se face. Invidiam acel repaos, — chiar al unor oase, — în timp ce eu mă simțeam la fel de neliniștit, venit la cimitir numai să mai rup din timp, căci n'aveam ce face în ziua aceea. Dar mai ales ea moartă, este în afară de mine, nu-mi aparține. N'am văzut-o bolnavă, n'am putut asista la înmormântare, nu eu îngrijesc de florile cari cresc pe resturile ei. Pe când la Humor, îmi apare Irina, așa cum a fost ea a mea, fără amestecul nimănui între noi.

Și am povestit escapada dela Gura Humorului, nu în toate amănunțele, căci mai sunt multe bucurii pe cari le păstrez numai pentru mine, o cutie cu obiecte neînsemnate, din cari n'ași putea să arunc totuși nici unul. Dar acum nu m'am sfiit să spun un nume propriu, (pe care l-am contrafăcut, când am mai făcut aluzie la această întâmplare). Poate pentrucă a trecut atâta vreme, că nu mai găsesc nici un motiv ca să transform adevărul. Sau pentrucă ultima mea călătorie la Humor, pe care am făcut-o supă îndelungi ezitări, nu poate să fie escamotată. Sau, mai cu seamă pentru a reconstitui trecutul și a face pe Irina, — acea ființă pe care o simt atât de în afara mea, cu toate că odinioară ni s'au amestecat plăcerile și ocupațiile, — încă să respire.....

La întoarcere m'a întrerupt Ionel din drum:

— „S'a putut să lipsești atâta ! Turbam! Dar unde ai fost? Mergem la masă. Dar stai, mai întâi să-l văd pe Leizer”.

Seara am fost la cinematograful, un film insuportabil, sentimental. M'am plictisit imediat, dar n'am avut curajul să părăsesc sala. Ionel savura, și nu voiam să-i mărturisesc, că nu sunt de aceeași părere cu el. Mi-ar fi cerut să explic ce nu-mi place, și n'ași fi fost în stare.

— „Și mâine, iar clienții !” se plânge simpaticul dentist. .

Noaptea, cu automobilul, înapoi spre orașelul nostru...

Voi mai veni pe aici vreodată ?

CERNICA

Și după ce am stat ani de zile la București fără să știu decât foarte vag de existența Cernicăi, și nimic de seminarul monahal de acolo, m'am pomenit, — pentru cât timp? — profesor mânăstiresc, și familiar cu fiecare pom și piatră cari vor face parte din ființa mea întotdeauna, oricât aş vrea să mă eliberez. În zilele când îmi am programul, aştept cu tovarășii mei, amărîți, automobilul la Obor, cumpărăm ziarele pe cari le vom citi în recreații, până la cea mai umilă reclamă, ziare cumpărate dela un țărănuș cu surâsul pe buze și cu picioarele goale înghețate de frig și în sfârșit seniorul Simion, șoferul, conducând mașina cu artă, sosește și ne încarcă. Protestăm împotriva vreunui dascăl întârziat, îl certăm numai pe jumătate, amical ne acoperim cu pături, ne strângem bine unul lângă altul, și o pornim încet, făcând cei doisprezece kilometri în trei sferturi de oră, căci drumurile sunt rele, la sfat s'au adunat toate gropile, ne împiedică la mers sutele de căruțe ale lăp-

tăreselor, sau zarele cu fân imens cari nu țin nici-o dată dreapta. Iar Simion, molipsit dela noi de veleități pedagogice, face morală delinvenților pe în-delete, uneori în termeni cari ar trebui să darne zidurile mânăstirii.

În cale, evenimente: calea ferată, bodega Ioanțescu, podul, spitalul Pantelimon, cârciuma care, după părerea Prea Cuviosului Firmilian, are țuica cea mai bună, gardul lui Alăman, fortul. Gardul lui Alăman e mai ales important: durează un kilometru, și când ninge, sprijină ninsoarea și înfundă drumul, silindu-ne să facem un ocol de câțiva kilometri pe câmp. Deacea Simion e supărat pe Alăman, ni-l descrie ca pe un om fioros, și cum Simion e rus și deci bolșevic, iar în cazul unei revoluții va fi probabil mare dregător, promite, ca prim gest de eliberare, să dea foc gardului. Simion a făcut războiul pe frontul rusesc, și într'o zi, în una din conversațiile noastre imbecile, pe care le întreținem ca să mai rupem din timp, ne-a spus că a ajuns până la Irkutsk. Vorba aceasta mi-a redeșteptat toate nostalgiile, și dorul de ducă, și revoluția că trăim într'un timp de mizerie, care te leagă de pământ, ca pe un pom, și am cerut detalii despre orașul care avea prestigiul depărtării. Dar nu mi-a spus decât: „Pe acolo pâinea e mai scumpă ca aici !”

Dar nu totdeauna sosește automobilul ca să ne ia.

Câteodată vine brețul, un fel de dric cu pânze

albe, (pentru copii) rupte, și străbătute de vânt în voe, tras de două iepe sirepe, și după noi alergând doi mânji; tot echipagiul dăruit de părintele Iunian, din averea seminarului Constanța, acum desființat. În zilele breului, clănțănim de frig, ne îndesăm unul în altul cât putem, și uneori facem câte un spirit asupra tragediei vieții. Pânăce, nemaiputând răbda, părintele Firmilian, și junele Cioran se dau jos ca să se desmorțească, și aleargă după noi, laolaltă cu mânjii. Apoi iar ne strângem cu toții în brec, rămânând ca unul din noi, mai isteț, să scoată nasul din pătură, să vadă pe unde am mai ajuns, și să ne anunțe, ceiace totdeauna e spre deprimarea noastră, căci cu ochii acoperiți suntem mai optimiști.

Și însfârșit, învesmântată în alb, într'o tăcere mormântală, cu chiliile împrejurul bisericii, cu zidurile arse în preajma grădinilor de zarzavat, cu ciorile pe acoperișuri și cu elevii-călugări așteptându-ne înșirați pe cerdacul lung, Sfânta mănăstire Cernica. Traversăm curtea sgribuliți, pe lângă pom. Va ști cineva să descrie importanța acestui pom singuratec din fața bisericii, în viața noastră necăjită? Asistăm la toate păsările cari se strecoară printre ramurile lui. Și toamna la căderea frunzelor uscate. În orice moment l-ai privi, picură frunzele, iar seara, mătură elevii covorul rotund și galben.

Pomul e mereu mai despodobit, îi vezi zilnic transformarea, constați pe el trecerea timpului,

până ce-l găsești, ca acum, gol, cu degetele resfirate, înspăimântate, spre cer.

Și, însfârșit, în cancelarie, unde soba face un miros îngrozitor, și primul gest al nostru. — înghețării — e să deschidem fereastra. Apoi timpul se scurge identic dealungul celor cinci ore de clasă cu recreațiile cari le întretae. Repetăm aceleași glume, scâncim aceleaș vaete, interpretăm aceleaș vești politice și anunțăm grozăvii cunoscute: desființarea școlii, terminarea lemnelor, și mai ales scăderea lefii. Leafa, acest scop împrejurul căruia se strâng toate aspirațiile, în fiecare lună mai nepunctuală, mai periclitată, mai redusă.

Am impresia că am mințit în tot ce am scris până acum.

M'am plâns de moartea Irinei, de trădarea ei, sau de atâtea chinuri fără sens. Totul este o minciună. Nu există decât o obsesie veritabilă: o leafă umilă pe care o întinzi ca pe un gumilastic, ezitând cu teroare de câte ori trebuie să cheltuești cât de puțin din ea. Și invidiezi, — o rușine! — pe oricine câștigă cinci sute de lei mai mult ca tine! Căci acum când ești bolnav, trebuie să faci coadă la spital, și când, odată pe an te duci să-ți vezi o rudă în provincie, iai clasa treia și totuși îți distrugi tot bugetul.

În așteptare, orele de clasă trec, și viața odată cu ele. De pe pereți surâde Patriarhul, familia regală, și d. Iorga „președinte al consiliului de miniștri”. Fotografiiile, instrumentele de fizică (nici

unul întreg, d. Popovăț le îndreaptă însă cu răbdare), și multe cărți, au fost aduse dela seminarul din Constanța unde am fost și eu profesor cu șase ani înainte. Am recunoscut (nu m'am mai gândit la ea de atunci), o călimară, la fel cu capacul desprins, și am plâns înaintea ei. Un om plângând în fața unei călimări! Spectacol caraghios! Dar motivul era important: înmuiasem de atâtea ori tocul ca să scriu în registru subiectul unei ore inutile!

Iată tovarășii mei de mizerie: Al. N. Mălin, meu ocupat cu soba, veritabilă vestală; părintele Hrisant, ineputabil în calambururi, căci e imposibil să spui cuvântul *sadea* fără să-ți risposteze *saltea*, și așa la infinit; părintele Firmilian, dascălul de botanică ce-și prepară materialul didactic: niște fasole; d. Godeanu, prim amarez visând scări de mătasă; părintele Costea cu surâsul pe buze încercând un cântec bisericesc; părintele Dimoftache (dascăl de muzică profană) preparând aria *toreadorului*; și Tache Soroceanu, marele nostru artist, a cărui expoziție de nuduri de o grație desăvârșită a avut atâta succes, imaginând acum sfinte neprihănite. Iar eu la franceză? Afară de verbe? Am renunțat de mult la îndrăgostitele lui Racine sau la vulpile viclene ale lui La Fontaine. Acum, fără încetare, Bossuet! L-am învățat cu toții pe de rost.

Și în timp ce explic cine știe ce regulă care nu mă interesează, sau citesc o bucată pe care o re-

pet de atâtea ani, înțepenesc cu ochii pe harta din perete... Sicilia caldă cu portocalii ei... Toată Rusia, unde în fiecare sat vibrează, frământând cerul, câte o balalaică.. Parisul, în lungul Senei, pe unde de atâtea ori m'am plimbat, cu atâtea gânduri... Și Erzerum... Cum o fi Erzerum?... Și India. De ce s'o fi întors Mircea Eliade de acolo?..

— Qui peut me dire l'imparfait du verbe „tenir” ?

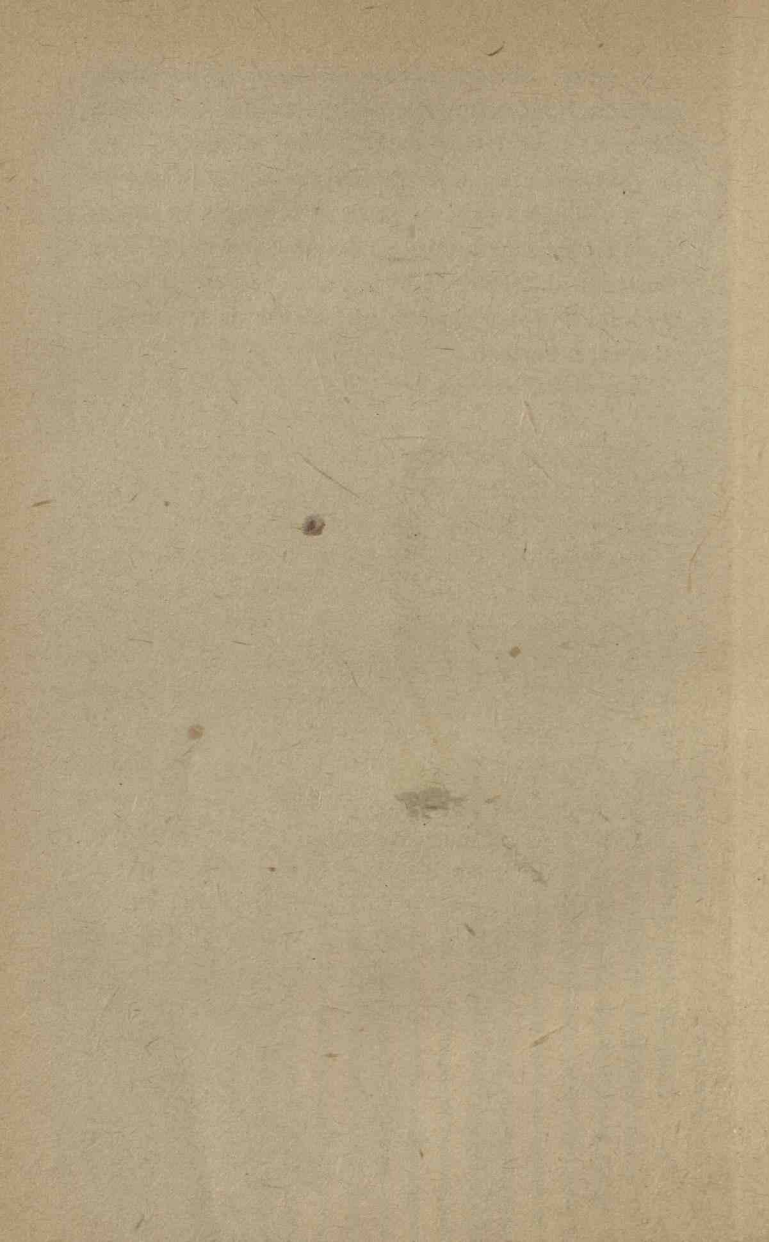
În fața mea, ochi plini de mistere. Și uneori mi se pare că văd adâncuri cari mă înspăimântă! Sărman de mine! Sărman de voi!

În cancelarie găsesc dascălii grămadă, privesc cu toții la ceva important, abia vizibil. Au descoperit o muscă înghețată și ca s'o readucă la viață, au pus-o pe sobă, și acum se uită cu atenție, seriozitate și mândrie, cași cum ar fi medici ce asistă la o naștere grea. E ultima filantropie pe care și-o mai pot permite. Dar poate că o fac și ca o distracție, căci la mănăstire nu e nici un mijloc de a schimba atmosfera. Când nu e iarnă, ai însă posibilitatea să te plimbi până la cimitirul de alături. Într'o zi caldă de primăvară am găsit chiar acolo, în plină lumină, veselie și mișcare. Impresie de plajă: se prăjiau morții la soare!

Părintele Kiril, duiosul secretar, anunță o veste mare: a sosit leafa! Leafa așteptată de atâtea zile! Răsete, spirite, agitație. Ne îngrămădim. Toți banii ni s'au adus în câte un leu și doi lei, și avem fiecare câte un sac sigilat.

Și iarăși, obosiți, fiecare cu sacul lui în față, sgribulind din nou în automobil, pornim spre Obor. Glumim, și ne facem unul pe altul miliardari. Dar de fapt avem cu toții aceeași neliniște. Dacă în sac n'o fi suma exactă? (cum se întâmplă deseori). Vom sta ceasuri întregi să facem fișicuri... Și apoi vom plăti datoriile... Chiria unicei camere, a mesei modeste. Nu mai rămâne nici o sută de lei ca să-ți cumperi o carte...

Cum o fi Erzerum ?

D É S I R É E

Să încerc să evoc pe Désirée, subțire, sprintenă, armonioasă, o veveriță. Cu ochi subțiri, șireți, cu nasul în vânt, cu gura poate cam mare, dar transfigurată de atâtea râsete, și cu un păr imens, castaniu cu nuanțe roșcate, ușor creț, încovoid capul. O numeam uneori și *șoricel*, și nu știu de ce, dar i se potrivea acest nume. Drumurile noastre au rămas tot timpul paralele, și n'am făcut nici o tentativă să le apropiem. Era o prietenie ciudată între noi, căci ne întâlneam din întâmplare, ne înțelegeam admirabil, dar ne despărțeam fără să știm pentru cât timp. Nici nu ne spuneam supărările ca să ne consolăm reciproc, și aflam unul despre celălalt secrete printr'o a treia persoană, cine știe ce indiferent. Dar tot timpul cât ne aflam împreună eram bine dispuși, și făceam *haz de necaz*. Personal, nici nu mă interesa dacă vorba noastră o mai preocupa cinci minute după despărțire, și dacă aș fi avut o supărare gravă, nu la Désirée m'aș fi dus să cer ajutor. Dar nu-i purtam nici o supărare,

după cum nu te superi dacă pisica pe care o îngrijești în fiecare clipă, și o desmierzi, se duce și toarce cu aceeași satisfacție în brațele unui nou venit. Și eu nici măcar nu puteam avea pretenția de proprietate, pe care o ai asupra unei pisici.

Ne-am cunoscut aproape copii, în timpul războiului, într'un orașel din Moldova, la o școală mixtă de preparare a examenelor de sfârșit de an. Epoca de atunci... Viața pe care o căpătaseră străzile, mai înainte și acum pustii, din pricina rușilor. Balalaicele cari fremătau melancolii în toate ungherele. Veștile senzaționale de pe front, când moartea juca rolul principal, punând în mișcare pe provincialii odinioară pașnici. Și soldații, care se scurgeau pe stradă, fără sfârșit dinspre un orizont spre altul.

Noi, cei tineri de tot, luam parte la această viață anormală, în perpetuă variație, amuzându-ne ca la un spectacol. Continuum micile noastre aventuri amoroase, urmăream cele câteva fete ale târgului — acum sosiseră și cu refugiații — le exageram farmecele, ne emoționam, ne lăudam cu succese imaginare. O școală mixtă însemna o sursă de tot felul de planuri puerile. Când mi-aduc aminte de vreo conversație de atunci, roșesc încă. Dar dacă mă gândesc la vorbele celor mari și la bârfeala lor zilnică, ei îmi apar tot atât de naivi. Pe cer avioanele se distrau, părând că sunt făcute mai mult

pentru plimbare decât pentru luptă, și dacă trecea, foarte rar, un avion strein, el nu lăsa nicio bombă ca să ne sperie cu adevărat. Pe stradă, la anumite ore, toată lumea se plimba, iar la grădina publică se alcătuiseră o muzică. Intrebuințai, ca să fii la modă, câteva cuvinte rusești, pe care le prindeai din aer, sau le învățai singur după câteva dicționare simple și idioate apărute atunci, mai mult chestionare cu traducere alăturată, pentru uzul războiului, din care rețin încă : *ești spion ?* La școala noastră eram puțini elevi, dar nici de ei nu-mi aduc aminte de toți. Unora le rețin pronumele, altora numele. Un oarecare Popescu, îmbrăcat în costum de cercetaș, unul Pleșoianu, care încerca să ne înșele că are tot soiul de succese ascunse. Și Todirel. Don-Juan-ul companiei, ocupat mai ales de îmbrăcăminte, mereu în discuție cu croitorii târgului ca să i se puie un nasture în plus. Printre fete, una Lili, amarnică și înspăimântându-ne cu vocea ei virilă (avea și mutră de câine care vrea să muște), și Désirée. Peste toți, patrona profesoara principală, Tante Mya, mică și grațioasă, amuzată de spectacolul nostru tânăr, o soră mai mare regretând că nu îndrăznește să se amestece printre noi, căci se simțea mai bine în viața noastră improvizată decât în ordinea celor mari.

O sumedenie de fapte mărunte a contribuit ca să mă emoționeze prezența lui Désirée. Tante Mya m'a anunțat înainte de începutul școlii : „Aveți

o fată foarte drăguță printre voi, Désirée..." Numele însuș avea un farmec căci nu era obișnuit și îl cunoșteam doar dintr'un roman de Alphonse Daudet. Cu tresăriri în el, anunțând toate romanțele de cari eram avizi la vârsta aceea. Pleșoianu și Popescu au fost cuceriți din primul moment. Chiar și scepticul Todirel și-a dat aprobarea. Nu mai țin minte cum am văzut-o întâi pe Désirée, probabil la școală. Avea aspectul ei sprinten, care i-a rămas totdeauna (cel puțin până la ultima dată când am văzut-o) dar bine înțeles, poate purta haine neînsemnate de copilă care nu-și poate permite toate luxurile, de mică refugiată cu destule necazuri probabil. Ii țin minte pardesiul pe care-l purta oricând, și ghețele lungi, uneori cu picături de noroi de pe străzile orașelului. Câteva începuturi de conversație, câteva scene neînsemnate, iată tot ce mai rețin. Și năivitățile de atunci. Dar nici nu se întâmpla mare lucru, căci eram cu toți timizi, și nu difeream decât prin lăudăroșie. Dece n'avem curajul să le transcriem, căci formează structura noastră dela o anumită vârstă? Timiditățile de copil, oricare ar fi motivele lor stupide, sunt foarte interesante de urmărit. Nu putem renunța la nici o parte din noi. Astfel, la un dicteu de franceză, Tante Mya a schimbat caetele între noi ca să le corijăm, și poate nu cu totul la întâmplare, al meu cu al lui Désirée. Ce impresionat eram în fața caetului ei! Nici nu îndrăzneau să-l ating. Fiecare semn avea un în-

teles adânc. Și sensul scrisului ei. Tremurând lângă mine, sufletul ei... Ce noroc deosebit îmi aranjase Tante Mya, invidiat de camarazii mei mai târziu! Chiar și Todirel, cel care avea la îndemână atâtea expediente amoroase, m'a felicitat. Odată, Désirée a rupt în bucăți foarte mici o hârtie pe care scrisese, și a pus resturile în locul călimării dela banca ei.

Pleșoianu a stat mai pe urmă jumătate de oră, cu mine, căutând să reconstituie hârtia. Și cum lucrul a fost imposibil, am avut amândoi impresia că am pierdut singura posibilitate să aflăm secretele lui Désirée. Sau Todirel, din fața grădinii publice examinând casa lui Désirée din vale, și încercând s'o deseneze. Apoi Todirel a plecat pe bicicletă pe trotuar, spre casa aceea, care nu avea un amănunt care să nu freamăte pentru noi, și Désirée eșind în veranda din față, și privindu-l prin benoclu. Sau cei câțiva pași pe care i-am făcut cu Désirée, din întâmplare tocmai lângă mine, și sugrumat de emoție, n'am avut curajul să spun aproape nimic. Intr'o zi, am întrebat-o, după multe ezitări, dacă va veni la o serbare care se pregătea la grădina publică, și a răspuns Lili de alături un „da!” așa de înghețat, încât am pierdut pentru totdeauna îndrăzneala să mai pun noi întrebări.

Nu se puteau pricepe multe din caracterul lui Désirée, dar nici nu puteam fi în stare de așa ceva la vârsta aceea. Iar timiditatea mă oprea să fac vreo descoperire. Erau mici zăpăceli în purtarea ei,

dar de asta îmi dau seama mai ales acum, analizând faptele de atunci. Și apoi, la o copilă, se puteau găsi trăsături bine definite? Numai o întâmplare nu mi-am putut-o explica. Eram mai mulți invitați la Zuzu. Zuzu era simpatia mea „en titre”. Micile veleități către Désirée, nu puteau opri combinațiile mele sentimentale cu Zuzu. Totul se reducea, desigur, la strângeri de mână calde, și la cărți poștale cu „f. f. mult”, dar eram, în fine, ocupat în altă parte, și nu aveau rost încercările cu Désirée, chiar inofensive. La Zuzu am jucat croquet până la ora mesei. Și atunci Zuzu a propus o ultimă partidă, pe care Désirée a primit-o foarte greu, numai după îndelungate stăruințe, pretinzând că este așteptată la ora fixă. După ce s'a terminat partida, Zuzu a propus una nouă, pe care Désirée, spre surprinderea tuturor, a acceptat-o imediat. Cum să-mi explic această contradicție? Ce ciudată făptură era Désirée!

Spre sfârșitul școlii noastre, s'a iscat și scandalul. E de mirare cum directorul, domnul Lazăr, om inteligent, i-a dat o așa de mare importanță, și l-a alimentat astfel, și e de mirare cum nimeni n'a identificat îndată pe autor. Iată ce a fost. Au apărut între noi mici poezii inofensive, în care se vorbea de elevii școlii; glume aproximative. Ciudat era mai ales că se găseau prin buzunarele noastre, și nimeni nu știa din partea cui vin. Domnișoarele se indignau, domnul Lazăr se înfuria și când credeai gluma sfârșită, poeziile reapăreau. Fiecare

era bănuț de a fi autor, și întrebab închizitorial.

Se spunea numele lui Todirel, dar pentrucă acesta nega, și se mira și el la fel cu ceilalți nu aveau certitudini. Și totuși, el era băiat deștept și putea să facă versuri spirituale, și în acelaș timp, se ținea tot timpul de glume, Domnul Lazăr făcea caz mare. În definitiv, putea să spue simplu : „Vinovatul e acel care raportează, deci oricine găsește o astfel de hârtie, să o distrugă fără să o mai citească“. Dar de fapt la el, mândria rănită era mai puternică, și se indigna că se poate petrece un mister în preajma lui, făcut de niște copii, și el nu era în stare să-l deslege. Iar tot acest scandal, cu amănuntele lui, amuza pe autor, și-l îmbia să continue. În aceste poezii, bine înțeles, Désirée avea rolul de căpetenie; căpăta un prestigiu nou, cu toate că, din acelaș motiv, avea supărări cu cei de acasă. Rețin câteva versuri idioate, dar miraculoase pe atunci :

Désirée cea mult dorită,

Place nouă tuturor...

Puteam să nu fiu cuprins de emoția generală ?

Unde sunt acele timpuri... Pe cei mai mulți nici nu-i țin minte, și aproape pe toți nu i-am mai văzut de atunci. Teribila Lili a murit. Târgul e iar pustiu, fără rușii târând după ei toate melancoliile. Zuzu e gospodină la casa ei. Pleșoianu și Popescu au dispărut nu știu unde. Numai Todirel continuă să-și socotească îndelung hainele pe la micii croitori, și să facă farse. Don Juan al altor generații. Dar imaginația mea nu mai reușește să-i găsească nici un prestigiu, biet rege detronat...

Am regăsit-o pe Désirée după mulți ani, printre studente. Doar cu emoția revederii, fără nici o altă tresărire. Trecuse timp, mă transformasem. Aveam alte preocupări sentimentale. La început, nu prea a-veam ce vorbi împreună. Depănam aceleași amintiri fără ecou. Cum Désiére nu cunoștea pe nimeni, îi puteam fi de oarecare folos. Intors de vacanță în orașelul de odinioară, povesteam lui Todirel că acum o vedeam foarte des pe Désirée, eram oarecum prieteni, îi vorbeam după plac și făceam de multe ori plimbări pe străzile Bucureștilor, decâteori n'aveam ceva mai bun de făcut. Todirel, rămas în târg mereu, și deci cu aceiaș mentalitate provincială, mă credea numai pe jumătate, mă socotea desigur un lăudoros. Désirée de care nu se putuse nimeni apropia... Cu Désirée la dispoziție, era ciudat cum nu mă arătam mai fericit. Nu voi ști de ce nu s'a întâmplat nimic mai însemnat între mine și Désiére, decât timiditățile de copil. Nu neapărat fapte, dar cel puțin emoții mai puternice. Nu putem spune că „am copilărit împreună”, ca mai târziu să explicăm motivul perfecte noastre prietenii, lipsite de orice intenție sentimentală. Totuși Désirée era exact *genul meu*, nu se schimbase mult din timpul războiului. La fel de sprintenă, cu mutra de șoricel, și cu un păr bogat pe cap. Și cu gust știa să se îmbrace! Totdeauna rochiile ei o prindeau de minune, i se potriveau. Cam excentrice, insuportabile pe un alt corp, dar admirabile pentru Désirée. Pălăriile

enorme, cu flori prinprejur care-i acopereau tot capul! Ce surpriză pentru ochi, apariția ei la un colț de stradă!

Nici eu nu cred că eram prea diferit de gusturile ei. Dar nu pornea în acelaș timp nevoia de a ne îndrăgosti, și întâlnirile ni se întâmplau, tocmai când unul dintre noi era ocupat în altă parte. Așa, ne-am întrebuințat unul pe altul drept confident mai mult, și nu dintr'un confident poți face un iubit. Acum Désirée se putea ușor defini, fie că fiind amândoi mari, trăsăturile noastre se formară, fie că, mai calmi, puteam avea o părere mai bună. Era foarte zăpăcită, dar de zăpăceala aceasta râdeam cu toții, și pentru silueta ei era un farmec în plus. Ca studentă, nu știa niciodată ce examene are de trecut, mergea în sălile de cursuri la întâmplare, prepara bine la o materie, și apoi brusc se înspăimânta și părăsea teza la care muncise, sau da alte teze netrebuitoare. Ii explicai greșala, părea convinsă, dar își schimba părerea la prima vorbă nou venită. Câteodată se arăta speriată de atât timp pierdut, dar orce discuție serioasă se rezolva îndată într'un zâmbet dezarmant. Și ce groaznice gafe făcea! Profesorul de română i-a dat odată ca temă „dacă opera lui Creangă este o operă poetică”, și Désirée a înțeles „dacă opera lui Creangă este o operă politică”. Scrisese teza lângă mine, dar nu m'a consultat deloc. La urmă mi-a spus triumfătoare.

— „Bineînțeles, am spus că nu!”.

Chestiunea a fost mai puțin gravă decât credeam. A luat, totuși bilă albă! Se putea taxa aceasta drept prostie? Niciodată nu m'am gândit la așa ceva. Nu din pricina unei vechi prietenii. Zăpăcelile ei îmi mai demonstau, că observația de odinioară asupra scenei cu croquetul fusese adevărată, și nu numai o întâmplare sau o interpretare greșită. În miniatură, se găseau depe atunci caracteristicile viitoare. Désirée era numai o zăpăcită fermecătoare, căci mutrei ei de șoricel i se potriveau aceste desordini, și apoi prin finețe, prin capacitatea de a plasa cuvântul franțuzesc acolo unde trebuie, prin gluma nuanțată, prin priceperea de a înțelege îndată orice aluzie, era cu mult superioară fetelor dela Universitate, pe care le cunoșteam. Franțuzoaică venită depe un bulevard parizian, și rătăcită printre țărani de la Dunăre.

Tovărășia noastră consta mai mult în a glumi incontinuu, a râde, a ne face declarații glumețe, dar nici o spovedanie serioasă nu ne împărtășisem. Nu ne gândeam că putem să ne fim de vreun ajutor sufletesc. Cred că spuneam unele secrete mai degrabă unora mai indiferenți. Astfel, am aflat cu surprindere, dela prietea mea Coca: „Désirée este foarte nenorocită. Se însoară Duminica viitoare omul pe care îl iubește!” Ce necazuri se întâmplau alături de mine, și eu continuam să glumesc! Désirée a venit tot atunci printre noi, și noi n'am înconjurat discuția. Avea surâsul pe buze, și lacrima la colțul ochilor.

— „Măcar dacă v'ați duce la biserică, să-mi spuneți și mie cum a fost!”. Am fost la biserică, și am văzut însurându-se un băiat frumușel cu o față urâtă, grozav de urâtă, cu fața roșie sub văluri albe, și te mirai de ce se exhibează la o biserică. Secretul acestei căsătorii: era bogată! „Urâtă și deșteaptă”, spun acei cari doresc neapărat o compensație. Vrasăzică băiatul acesta fusese gustul lui Désirée! Zăpăcita mică în voia unui sentiment serios! Curând Désirée a trebuit să asiste la propriile mele tragedii. Chiar am apelat la dânsa ca să mă ajute. Nu s'a priceput prea mult. Acum îmi dau seama că mi-a făcut, fără să vrea, un serviciu. Și atunci, pentru un timp, am rămas amândoi stingheri. Ne întâlneam la Fundație, fiecare singur, și o conduceam până acasă, râdeam pe socoteala experiențelor noastre trecute, dar poate mai mult pentru ca să avem prilejul să vorbim de ele. Uneori monologam. Din când în când, Désirée îmi spunea câte un amănunt foarte important pentru mine, despre Coca de departe, care trebuia să mă obsedeze multă vreme după aceea, și pe care Désirée nici nu se gândise să mi-l dea mai devreme, căci fiecare e persecutat numai de durerile lui, fără nici o luciditate pentru cazul prietenului de alături. Eram prea tulbure ca să mai judec pe Désirée. Nu știu dacă întâmplarea ei nu i-a produs nopți de insomnie și de lacrimi. Prietenia noastră... Aveam impresia că e foarte bine dispusă când mă întâlnește dar că mă uită ime-

diat ce ne despărțim. Căci așa credeam eu despre firea ei. Odată, i-am propus să o iau de dimineață la un muzeu. Când m'am prezentat, servitoarea m'a anunțat, că „domnișoara doarme încă”. Uitase. Nu m'am mirat. Eram mulțumit că petreceam cu dânsa câteodată, o oră odihnitoare.

Intr'o zi, conducând-o spre casă era așa de delicioasă lângă mine, că voiam să-i spun cât de încântat aș fi, s'o văd evoluând printre obiectele mele familiare. Am obosit mai înainte de a scoate o vorbă. Întâlnirile noastre s'au întrerupt, fără ca să știu cum. Dealtminteri, nu ne dădeam „rendez-vous”uri adevărate, totul era lăsat la voia întâmplării, ca un lucru la care nu ții prea mult, la care ai renunța îndată ce ai găsi ceva mai bun.

După alți ani, am aflat că Désirée era în orașul de provincie G., unde mă găseam, și că va pleca cu trenul de seară. M'am dus la gară fără mare încredere, vestea ce mi se dăduse putea să nu fie exactă. Și apoi, nu credeam că Désirée e în stare să-și anunțe o plecare cu atâtea ore înainte. Dacă ar citi aceste rânduri, ar face haz după obicei, dar ar protesta. Poate cu dreptate. De multe ori spunea, mie și Cocăi: „Ce știți voi, copii”. Și lua un aer înțeleptesc de bătrână cu experiență. Vorba arăta că socoate că întâmplările ei sunt mai serioase decât credeam noi. Se putea trage concluzie de felul cum suporta un necaz sentimental, după felul cum se zăpăcea la examene? Trebuiam să

fac mai multe cercetări, nu din curiozitate, dar din dorința de-ai fi de vreun folos real. Ți se înțepenește în minte o imagine, iscată din cine știe ce întâmplare, fără legătură cu persoana la care se referă, și apoi n'o mai schimbi. La gară am găsit-o pe culuarul vagonului, și eram așa de bucurios, că am sărutat-o în public pe amândoi obrazii, și Désirée a făcut la fel. Poate că numai bucuria mea o transfigurase și pe dânsa? Plecarea imediată a trenului ne-a despărțit. Dealtfel, nu știu cum ar mai fi durat emoția noastră, de am fi avut la dispoziție prea mult timp. S'ar fi alterat impresia primă.

Și ultima oară, (iarăși după câțiva ani), am văzut-o tot într'un tren. Din coincidență, călătoream împreună. Pentru mai multe ore deci trebuia să-mi prepar o stare sufletească. Eu continuam drumul, iar ea se cobora la o stație mică unde avea o moșie.

— „Și unde ai fost, Désirée ?”

— „La oraș, să-mi vând pepenii din grădină”.

Așa n'o cunscusem, preocupată de treburile gospodăriei. Era destul să te uiți la mutra ei, ca să ți se pară noutatea extrem de amuzantă. Și mai ales pepeni ! O cultură intensă ! Nu demonstra că erau greșite concluziile mele asupra lui Désirée ? Sau că timpul trecuse și că îmbătrânisem amândoi ?

Și-a scos pardesiul, rochia avea o ruptură mare. Nu se jena de mine, semn că i-am fost prieten

bun. Conversația a fost cuminte, fără agitația de altădată. Dacă ar fi durat, fără îndoială că unul dintre noi, ar fi scos o carte să citească. Totuși, Désirée mi-a făcut destăinuri surprinzătoare.

— „Știi că am fost măritată”.

— „Cum?”

— „Il cunoști. Odată ne-ai găsit discutând pe Calea Victoriei. L-am lăsat, și m'am dus cu tine”.

— „Nu prea erați fierbinți, de eu n'am observat nimic”.

— „Nu era o chestiune de fierbințeală”.

Și apoi:

— „Dealtfel, tipul arăta foarte bine, bogat, deștept, îndrăgostit de mine. Familia mea nu înțelege cum l'am lăsat, și mă ocolește. Deatunci trăesc singură, cu ce mi-a lăsat mama. După cum ai văzut, fac grădinărie”.

— „Și de ce l-ai lăsat?”.

— Fără nici un motiv. Nu-mi plăcea”.

— „Atunci de ce l-ai luat?”.

— „A fost o încercare. Dar am fost loială cu dânsul. L-am spus: Primesc, dar să nu sconteze viitorul. Dacă nu-l voi mai suporta, ne vom despărți fără supărare. A acceptat învoiala, deci a trebuit să îndure rezultatele”.

— „Trebue să fi avut și el greșelile lui”.

— „Nici nu știu ce reproșuri i-ași putea face. A fost gelos, și nu puteam tolera asta”.

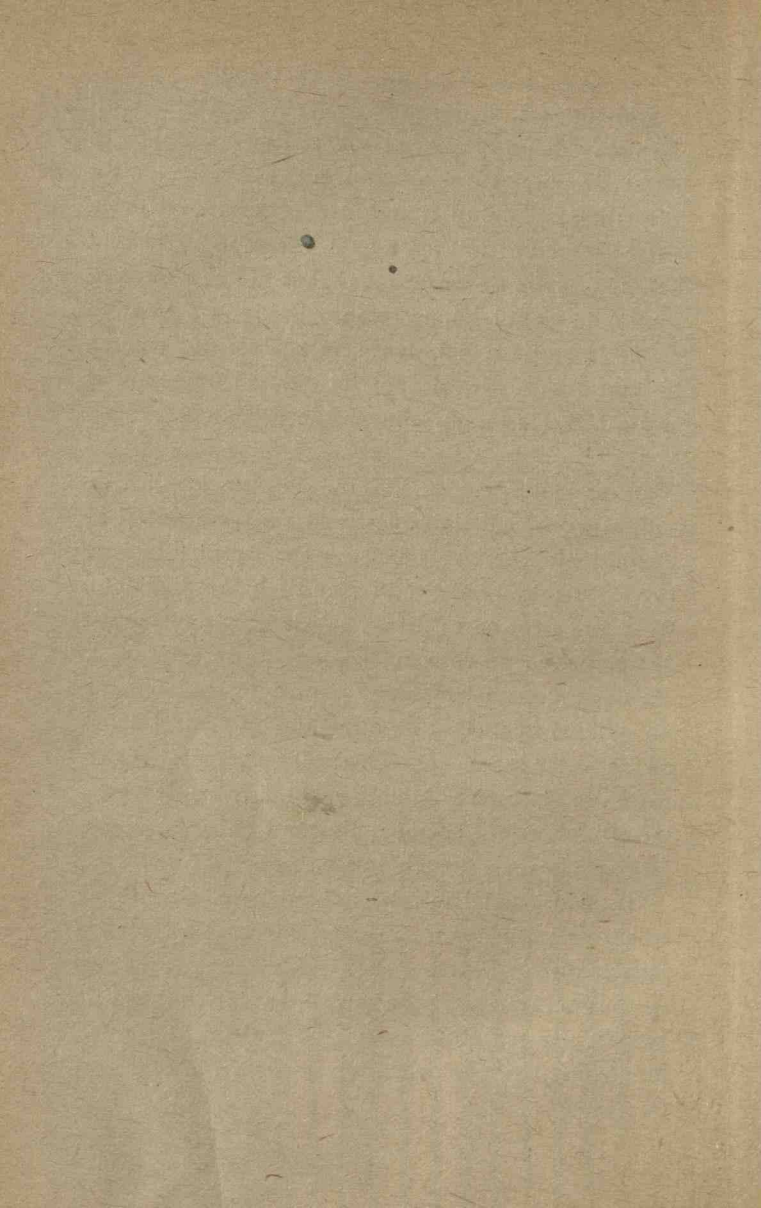
— „Intr'adevăr, ceilalți nu pot să priceapă nimic”.

— „Dar sper că tu nu ești ca ceilalți.

Mărturisesc, îi dădeam perfectă dreptate. Căci Désirée era normal să se mărite din întâmplare și să se despartă tot așa. Nu-l putuse alunga de tot din minte pe băiatul frumușel, și obsesia lui îi strica orice încercare de aranjament. Ce mult ar fi avut Désirée nevoie de un sprijin ! Așa am cugetat, privind-o în colțul băncii vagonului, sau coborându-se în stația umilă, care, în spatele gării, parcă se întindea pustie, și apoi făcându-mi un semn de drum bun, de lângă felinarul de pe peron.

N'am mai văzut pe Désirée de atunci, adică de multă vreme. Mi s'a povestit că s'a remăritat și că e mulțumită. Ceiace parcă nu cred, căci totuși nu pot s'o închipui liniștită în vreun fel, fără instinctul de a strica tot ce clădise. Mai degrabă o recunosc în fotografia pe care am găsit-o din întâmplare la un amic comun: îmbrăcat pentru un bal mascat, cu o haină băețească de atlas alb, cu nasturi negri, cu un guler mare, creț. Désirée, apărând și dispărând din viața mea, înainte ca să fi prins de veste. *Grand Meaulnes* scump... Purtând cu ea o atmosferă specială, de neînchipuit farmec.

Și uneori, când întrebări chinuïte îmi dau răgaz oricât de puțin timp, sau când constat că trece întreaga tinerețe, înainte de a mă fi limpezit cumva, mereu încercând noi construcții de viață, tot așa de fragile, am regretul că am avut prilejul să trec pe lângă Désirée, fără să mă încumet s'o cunosc mai de aproape...

BUNICA SE PREGĂTEȘTE SA MOARĂ

Orășel de munte, cu livezi frumoase pe marginea străzilor. Un gard de lemn, în dosul lui o grădiniță mică cu brazi înalți, o casă mare fastuoasă și, în spatele ei, copacii care coboară până departe, la iaz: gospodăria bunicii.

Fereastra dela iatacul bunicii, ce familiară pentru totdeauna ! Căci acolo și-a petrecut bunica cea mai mare parte din timp, cel puțin de când am putut să o examiniez eu mai de aproape. Ea stă și acum cu ceasurile alături de lumina de afară, ca să repare ineputabil cearșafuri, care abia se mai țin de atât de multă întrebuințare. Sau, mai ales, citește. Ziarele în primul rând, căci o interesează tot ce se întâmplă pe fața pământului și continuă prin ele, într'un neîntrerupt monolog tacit, conversațiile pe care le avea odinioară cu bunicul. Bine înțeles, are slăbiciune pentru liberali, pe care nu și-o mărturisește chiar fățiș, deoarece ne știe pe noi degajați de tradiție și în stare să-i aducem

argumente mai bune, la care să nu poată răspunde. Dar liberal a fost și bunicul cincizeci de ani, fără nici o tranzacție niciodată și deci s'a obișnuit să privească societatea numai din acelaș punct de vedere. Când a terminat ziarul, trece bunica la romane și, în timp ce noi, celelalte generații, ne petrecem de atâtea ori timpul ridicol cu treburi mărunte, ea, nemișcată la fereastră, întoarce atent paginile cărții. Dacă romanul e aranjat pe un subiect istoric, cu atât mai bine, căci bunicul a fost profesor de istorie și ea a fost influențată de aceste preocupări.

Din când în când, bunica deschide fereastra, ca să dea vreun ordin bucătăresei din curte și sgomotul deschiderii acestei ferestre l-aș recunoaște oricând și mă va obseda toată viața. Dela fereastra iatacului, bunica privește mult timp curtea mare care se întinde în față. Bucătăreasa traversează spațiul cu cine știe ce treabă. Câteva femei vin cu păsări de vânzare. Vaca se întoarce dela câmp. Câinele casei, leneș, se răsfață prin somn. Pisicile grațioase calcă pe iarbă cu băgare de seamă. Mai ales scena când se dau grăunțe la păsări o interesează. Pentru a asista la ea, bunica se trezește desdedimineață și, în cămașă încă, se așează la fereastră. Bucătăreasa strigă: „puii mării!”. Și din toate colțurile aleargă păsări de tot felul, înghesuindu-se la mâncare. După ce au terminat, bunica se culcă din nou. Pe vremuri, pe când bunicul trăia și nu era de tot bătrân, altul

era aspectul curții. Erau păsări mai multe, — de câte ori n'am urmărit mișcările vreunui clapon superb! — și Marina bucătăreasa se pricepea să le gospodărească într'un chip excepțional. Dela pășune se întorcea o cireadă întregă. Și erau oameni mulți cari veneau seara dela munca moșiei încă nevândute. Se întindea o masă mare într'o margine a curții și oamenii mâncau după ce făceau semnul crucii. Mi-aduc aminte bine cum o țărancă răsturna ceaulul, lăsând să apară o mămăligă imensă fumegândă, și cum o tăia cu sfoara. Pe atunci nu era un pic de iarbă până la poartă, atâta lume trecea în fiecare moment. Iar eu cu verișii mei și cu alți copii de prin vecini puteam oricând întinde crochetul pe pământul gol. Acum, când mă plimb de dimineață în lungul curții pustii, cu o carte în mână sau preocupat de cine știe ce gând inutil, mi se umezesc ghetele de rouă. La fereastră o văd pe bunica privind încă. Ii fac un semn copilăresc, ca o declarație de dragoste, cu o mână la inimă și cu un început de sărutare și ea îmi răspunde tot așa tinerește, în glumă cu o mică strâmbătură încântătoare.

Mai ales, când țin în mână mâna ei, bătrână dar caldă, fremătătoare, scumpă, simt ce rău o să-mi pară, când n'o să mai fie bunica.

Aici, lucrurile rămân înțepenite cu anii. Nu-mi aduc aminte ca vreo mobilă să fi fost schimbată

dela locul ei. În salon, fotografiile regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Dar în odaia din mijloc, mai la întuneric, un șah al Persiei și Wilhelm I al Germaniei, cumpărați de bunicul cu vreo 50 de ani înainte, la un iarmaroc, probabil ca să-și orneze casa. În timpul războiului, o ironizam deseori pe bunica, cum ea, înverșunată franco-filă, păstrează pe perete chipul unui împărat german. Dar bunica, cu toate că nu replica la glumele noastre, nu schimba portretul, așa se împotriva să se facă cea mai mică schimbare în casa ei. Bunicii au fost foarte buni gospodari, dar mai mult au întreținut decât au inventat. (Afară de invenția dela început, când au clădit și au aranjat totul). Astfel, nici lucrurile nu pot fi schimbate ușor. Ceasul tot pe sobă, călimara cu tocul pe muchia ferestrei.

Când l-a doborât pe bunicul boala pe neașteptate, care trebuia să-l omoare în câteva zile, el și-a lăsat manșetele pe masa de toaletă din iatac și acolo au rămas de atunci, la fel, puțin murdare, mirosind puțin a trup. Și nu numai în semn de pietate nu le-a luat nimeni, dar și din obiceiul casei de a nu se schimba nimic. Bunicul avea împotriviri destul de enervate, când noi, generația nouă, voiam să facem transformări. Ca să ieși în stradă, grădina din față are o poartă și în altă parte o porțiță. Porțița e mai la îndemână, pe poartă se cam înconjură. Cum porțița rămânea totdeauna deschisă din neglijență, veneau uneori evreice să fure flori. Bunicul a hotărât să o su-

prime, bătând-o în cuie, cu toată împotrivirea noastră. Dar noi am redeschis-o la prima ocazie pe ascuns, părîndu-ni-se insuportabil ca să lungim drumul cu o sută de metri. Ca să ne vindece, bunicul a înțepenit și mai bine porțița, punând și o sârmă ghimpată. Incercam la timpuri cât de diferite să convingem să deschidă iarăși porțița, deoarece nu mai erau flori în grădină și deci nu se mai găseau argumente, dar bunicul nici n'a vrut să audă. După ce a murit, moartea care ne-a cauzat atîta părere de rău, totuși la prima ocazie am căutat să ne desăvârșim planul, dar bunica — de partea noastră odinioară — s'a opus pe neașteptate :

„Nu putem face împotriva voinței bunicului“.

Și, deodată, am fost de părerea ei.

Avem impresia să nimic nu s'a schimbat, că bunicul n'a murit. Anii trec și noi îl vedem încă la locurile lui obișnuite, la masă, la cafea cu lapte, pe care o lua cu tot dichisul, pășind pe alai, cetînd în salon. Auzim și întrebările cu timbrul vocii. Costache, micul servitor, adunat de bunicul de pe uliți (cum a mai făcut cu atîția copii), care crede în strigoi, pretinde că-l vede deseori sub lună, plimbându-se prin curte și nouă nu ni se pare faptul imposibil. Bunica vrea să întrețină cu puțina viață pe care o mai are, gospodăria drept așa cum a fost lăsată de bărbatul

ei și plantează din nou *ligustrum* acolo pe unde s'a vestejit, pune să se taie copacii artistic și repară orice stricăciune. Și când întrevădem uneori ce va fi mai târziu, ne apucă pe toți groaza.

Cine se va strecura, ca la el acasă, printre copacii cu care am crescut ?

Port caietul cu mine și scriu aceste note la întâmplare; atmosfera de aici e așa de obsedantă, că subiectul e inepuizabil. Câteodată sunt pe un scaun în iatac, lângă bunica și o privesc cum citește la fereastră. Alteori sunt pe o bancă, sub un brad. Prin preajmă trece vreo rudă a mea, dar asta nu-mi întrerupe preocupările. Privesc păsările și oamenii ce trec, rar, pe stradă, aud câte un cântec de cocoș. Acum sunt în grădina mare din fund, care, din spatele casei, coboară până la iaz. Sunt pe o terasă lungă, înconjurată pe trei părți de carpeni, la o masă și o bancă înțepenite în pământ. Coboară pomii încărcăți cu fructe și aleele mărginite de tufe de pomușoară; bolțile lor roșii sângeră între fructe. Departe se zăresc coline, cu liniile trase neted pe orizont. Pe drumul principal al grădinii, din loc în loc, câte o bancă, pentru ca bunica să se poată odihni. Ținuturile bunicului se întindeau până la iazul invizibil de aici și îmi amintesc de o mulțime de scene când cutreeram spațiurile, culegeam flori de câmp dela un pârâu din depărtare, (margaretele...), mă strecuram prin grâul mai înalt de-

cât mine, mă suiam în vârful căruței încărcate cu fân, priveam cu bunicul oamenii prășind sau luam parte și eu la treieratul cu mașinile destul de rudimentare, dar părănd pentru mine extrem de complicate. Mai târziu, bunicul a vândut mereu din pământ, fie că era tentat de prețurile ce se ofereau imediat după război, fie că îl povățuiseră să nu se mai obosească la distanțe mari. Astfel că acum am rămas numai cu grădina fermecătoare. Bunica, oricâte sfortări ar fi costat-o, cobora zilnic, până în fundul grădinii, uneori chiar îndată după ploaie și deci cu riscul de a luneca pe potecile umede, ca să vadă cum mai merg pomii și dacă legumele sunt bine îngrijite de servitori. Anul acesta nu mai poate coborî ca înainte. O duce rareori câte cineva ținând-o de mână. Obosește chiar numai când trebuie să se așeze sau să se ridice. I-am spus: „Știi că la București s'au făcut case multe noi!”. (Ea, până acum câțiva ani, venea în fiecare an la București).

— Am auzit că și în târgul nostru, s'au făcut case noi !

Vasăzică, nici în „târgul nostru” nu mai poate merge ! Eu o știu, la zile mari, punându-și pălăria cu pene, ca să facă vizite la cei câțiva prieteni care i-au mai rămas. Iar acum coborârea în grădină, — inima ei, — a devenit o problemă. Tot mereu se va reduce spațiul pentru dânsa. La cimitir, la mormântul bărbatului său, a renunțat

să mai meargă. Numai la urmă încă odată, și atunci pentru veșnicie...

Eveniment mare în familie, verișorul meu Lelu se însoară. Adică ar fi trebuit să fie evenimentul mare. Odinioară, la astfel de ocazii, se discuta îndelung, se făceau petreceri la care târgul era invitat, cu bunătați pe care le aducea bunicul dela București. Acum timpurile nu se mai potrivesc. Nesiguranța zilei de mâine nu-ți mai permite să faci cheltueli importante. Și dela război am păstrat cu toții sentimentul că nici o întâmplare nu este prea gravă. Mama lui Lelu ne-a înșirat câteva din neplăcerile acestei căsătorii. Băiatul, cu toate că-i licențiat, nu poate găsi slujbă, iar logodnica, drăguță și părând cu cele mai bune intenții, e fată de profesor. Cum își vor începe ei existența? Anumite lipsuri nu vor cauza nemulțumiri în menaj, zilnic mai profunde? Dar mai pe urmă, mama lui Lelu a adăugat: „In definitiv, nu trebuie să ne facem atâta sânge rău. Nu o merge bine, s'or despărți și-or încerca altceva“. Sunt vorbe pe cari oricine le spune acum cu ușurință și care odinioară ar fi constituit un sacrilegiu. Nunta lui Lelu se face grabnic, înainte de a fi socotită multă vreme, la Iași, la casa fetei și nu merg decât puțini prieteni acolo. Nimeni nu s'a gândit la daruri. Lelu s'a hotărât în câteva zile, adică l-a hotărât un capriciu al fetei, care nu mai putea să aștepte o lună după

ce așteptase un an, și, după câteva zile de conversație cu părinții, nimeni n'a mai zis nimic. Lelu a plecat la Iași și, din timiditate, nici n'a avut curajul să anunțe pe toată familia. A plecat discret, așa cum el a obișnuit totdeauna. Totuși, înainte de plecare, un instinct l-a făcut să-și ia rămas bun dela bunica. Dânsa cetea un ziar în balcon. Ca și cum ar fi ghicit că se petrece ceva neobișnuit, sărutându-și nepotul a ținut să se scoale în picioare, cu toate că era o sfortare pentru bătrânețea ei și ceilalți protestau. Scena a fost solemnă.

Bunica a ținut de șasezeci de ani, de când s'a măritat, socotelile casei. Intr'un registru, trece toate cheltuelile zilei, câți bani a trebuit să dea sau cât a încasat, căci vinde lapte sau alte prisosuri ale gospodăriei bogate, iar la sfârșitul lunii face adunarea.

Li cunosc scrisul ei de școlar cuminte, numerele bine făcute și, în dreptul lor, numele cheltuelii : zahăr, grăunțe, pui... Iși duce măsura în fața ferestrei, călimara familiară, registrul și apoi foarte serioasă, neplăcându-i să fie întreruptă, cu spatele spre ușa deschisă pe lângă care noi trecem, scrie. Tante Gina a găsit registrul cu toate socotelile și, spre surprinderea ei, la capătul numerelor, sub linie, nu se făcuse adunarea pentru luna trecută. Bunica a explicat:

„Știi tu, nu mai pot face bine adunarea. Uit nu-

merele trecând dela unul la altul. Dar mi-am zis; de ce e nevoie să o mai fac ?”.

I-a trebuit atâția ani bunicii ca să înțeleagă că nu-i nevoie neapărat să-și adune cheltuelile. In fiecare lună, o transformare în viața ei.

Intâi, socoteli, ca să ajungă lemnele de ars pentru toată iarna. Și puțin după aceea :

„Ce ți-ar părea ca la anul să nu mai ai bunică?”.

Bunica a privit viața drept în față și a spus lucrurilor pe numele lor. N'a avut nici o superstiție și i s'a părut ridicol că cei mai tineri se sperie de numărul 13 sau de ziua de Marți. Astfel, mi s'a părut curios un vis al ei pe care mi l-a povestit astăzi dimineață, fără legătură cu structura ei sufletească.

Parcă sosise bunicul, grăbit, îmbrăcat de plimbare, cu pălăria, pardesiul și bastonul.

— „Asta m'a făcut să mă trezesc (tot în vis) și să-l întreb ce caută, că doar îl știam în călătorie pentru mai multă vreme”.

Bunicul a răspuns: „Mi-am uitat manșetele și am venit să mi le iau”. (Manșetele care dela moartea lui stau mereu pe masa de toaletă).

— „Dar de ce nu te odihnești ? Căci trebuie să fii obosit.....

— „Nu. Doar eu pot să merg într'o clipă oriunde vreau. (Ce mult îi plăceau odinioară călătoriile !)

— „Și vrei să pleci imediat ?

— „Dacă mă așteaptă prieteni...

Și într'adevăr, pe fereastră se vedeau oameni cunoscuți, cu care făcuse bunicul politică, zeci de ani: Brătienii, Sturdza... Era și vătaful moșiei, Ion Hărmănescu. Cu toții morți.

Dar bunicul a făcut o invitație:

— Nu vrei să vii și tu cu mine ?

— Nu !

N'a vrut bunica să meargă !

Când a murit bunicul, cea dintâi reflecție mai însemnată pe care am făcut-o, a fost: „Și sunt atâtea de care nu l-am întregat !” Din copilăria lui, din viața de altădată. Deodată, aveam o mie de curiozități, la care nu mă gândisem până atunci. Cum făcuse el școala, cum petrecuse războiul dela 77. Și acum, bunica știe și ea o mulțime de secrete și mereu amân cu întregările. Căci pentru întâmplările vechi, memoria ei este intactă. Poate reconstitui în toate detaliile scene peste care au trecut șaptezeci de ani, știe gesturi mărunte, vorbe neînsemnate. Și dacă o cercetezi, îi place enorm să povestească. Și e amuzant, când bătrâna de lângă mine, care abia se mai ține pe picioare și pe care planează viitorul sumbru, râde cu poftă, povestind cum a mâncat o bătaie strașnică dela „mămuca”.

„Era rea mămuca, dar și eu eram poznașă !”

N'am cunoscut-o decât bătrână cu părul alb

de tot, și trebuie s'o transform în minte, într'o fetiță sprintenă, făcând pozne !

Bunicul și-a știut precis ținta. Și-a dat copiii la școli bune și și-a făcut zilnic socotelile ca să-și asigure existența. A fost prudent în toate actele și sceptic față de transformările prea rezezi cu care ne învățase războiul. Ca director de liceu — timp de 40 de ani, — nu i se întâmplase nici-odată să schimbe notele, și aveam lungi discuții cu el în urmă, căci nu-și închipuia că se poate face așa ceva. „Dacă ai vreun elev pentru care ești obligat, îl mai ascuți odată cu atenție. Dar dacă nici atunci nu știe, ce poți să-i faci ?

În politică, și-a păstrat toată viața partidul, ca un om din alte vremuri. Bunica vorbește deseori de el cu mândrie:

— El a făcut totul. Părinții lui, cu nenumărații copii, dormeau într'o singură cameră la țară. El a știut să îndure sărăcia și să învețe, apoi să-și crească bine copiii și pe alți copii săraci să-i ajute. Să facă economii la bancă și să clădească această frumoasă casă. Nu este copac pe care să nu-l fi plantat el singur !

În jurul nostru, pomii bogați cu tot felul de fructe și brazii superbi, acum de o înălțime miraculoasă. Familia lui a prosperat odată cu copacii și apoi el a dispărut, singurul care era în legătură directă cu ei. Căci noi suntem veniți mai târziu și am găsit totul de-a gata.

Bunicul era înalt și drept, ca o lumânare, cu o barbă albă de patriarh și fruntea lui netedă, și la bătrânețe. Așa a fost fizicul lui, așa a fost firea lui, întocmai ca brazii din fața casei.

Bunica i-a fost cea mai desăvârșită ajutoare. A lucrat hainele copiilor, i-a bătut când a fost nevoie și a fost atentă ca să fie hrăniți bine. N'a clevetit pe nimeni (de altfel, pe vremea aceea, nici nu erau multe fapte de clevetit), a fost dreaptă și față de străini, n'a invidiat norocul altuia. Și-a îndeplinit toate datoriile, fără să suspecteze calitatea acestor datorii. Pe astfel de oameni se sprijină societatea. Nu pe noi, căroră ni se par anumite idei învechite, căci n'avem nici un gând care să ne călăuzească mai multă vreme, fără să nu-l fărâmițăm prin toate bănuelile. Nu va rămâne după noi, nici măcar un pom plantat de mâna noastră.

În timpul războiului, bunicii din toată inima s'au bucurat când armatele noastre erau biruitoare, s'au îndurerat când eram învinși și escamotau adevărul când acel adevăr era prea trist. Părea naiv optimismul lor, dar interpretarea noastră cu pretenții de obiectivitate, nu era prea pesimistă, adică la fel de nedreaptă ? Și era în veșnicul nostru spirit de contradicție, numai dorința de a fi obiectivi sau și încercarea de a turbura sufletele lor prea limpezi ?

Bunicul a murit magnific, așa cum i se cădea lui să moară. Eu nu eram în țară, dar mi s'au povestit detaliile. Numai o săptămână a ținut boala. La cel dintâi pericol, a fost dus la București, la doctori mari. Inutil. În zi de Paște a murit. L-au transportat în orașul lui, într'un vagon și în alt vagon luase loc toată familia. Dela un timp, familia, de prea multă durere, a început să râdă. Un unchi a anunțat pe bunica, dar n'au fost scenele groaznice la care te puteai aștepta. Bunica a ghițit imediat și era perfect pregătită, semn că se gândise de mult la această posibilitate. De altfel, bunicul, bine socotit ca întotdeauna, când împlinise 70 de ani, făcuse cavou la cimitir. Deci, dacă nu se vorbea de moarte de obicei între ei, certitudinea morții era pusă în socoteli, dar atunci când trebuie, la bătrânețe și nu pe neașteptate. Când a trecut carul mortuar prin fața casei, toți pomii erau în floare.. Mi s'a spus că priveliștea era superbă.

Bunica lângă mine, și mica verișoară Sanda vine cu o minge în mână. Bunica reflectează tare :
„Eu n'am cumpărat niciodată minge copiilor mei“.

Ordine, nici o cheltuială zadarnică. Mai spune :
„Aș vrea să pun să tae mărul acesta“, (îl arată).

Mă revolt : „Cum să tai o frumusețe de copac ?“

— Dacă nu mai face mere !

— Ce are a face. E o podoabă a grădinii. (Și

mă gândesc la castanii tăiați din poartă).

— Și apoi, e insuportabil câte frunze lasă să cadă. Nu pot suferi. Seara pun să le măture. Iar dimineața le găsesse tot așa de multe.

Și eu, care am privit azi o frunză galbenă, grațios unduind prin aer și crezusem că e prima din vara aceasta !

De ce nu copiez vorbe de ale bunicii, așa cum vin, la întâmplare, oricât de neînsemnate ar fi, având siguranța că orice e important dela un om care se pregătește să moară și mai ales că ele vor vibra în mine și în familia mea ? Mai târziu, ne vom aduce aminte de câte o întrebare de-a ei și o vom păstra cu nespasă băgare de seamă, ca pe un obiect vechi, rămas din bătrâni. Dar nu vom avea curajul să inventăm nici o silabă, fie că memoria nu ne va ajuta să reconstituim exact o conversație, oricât de scurtă, căci cea mai mică omisiune sau adăugire ne va face să nu mai recunoaștem nimic, fie că ne vom teme ca nu cumva, fără să vrem, să inventăm ceva și să profanăm amintiri scumpe. Dar acum mai am puțința să culeg vorbe, al căror adevăr nu-l va putea bănuși nimeni mai târziu și care astfel vor cuprinde în ele și timbrul vocii și întreaga scenă uneori. La fel, nu iau fotografii caracteristice, prinzând colțurile scumpe ale casei, acum când am încă dreptul să merg pe oriunde, sau, mai ales, gesturile obișnuite ale bunicii. Căci nu o fo-

tografie cu bunica gătită, gravă, aranjată, așa cum nu e de obicei, va emoționa mai târziu, ci bunica uitându-se pe fereastră, făcând o pasianță, cetind.

Pricep clar toate acestea și totuși nu fac sforțarea să caut un aparat de fotografiat, să cumpăr filme (nu numi lene, dar și economie!), să îndeplinesc toate pregătirile. Amân...

Sunt legat de toate casele din orașel, de toți oamenii, de întâmplările cele mai mărunte, și ori-cât de departe aș fi plecat, aud parcă bătăile ceasului dela Adormire, biserica din centru, care despart egal o existență pașnică. Iar când vin în oraș, în fiecare vară, prima mea întrebare este: ce s'a mai întâmplat în tot timpul absenței mele. Cel mai mic eveniment mă interesează și rareori aflu câte o nuntă, câte o naștere sau câte o înmormântare. Impresia pe care ți-o dă viața de mânăstire că nimic nu se schimbă, că totul e veșnic. Și totuși, dacă examinez bine, văd că multe s'au schimbat și că în definitiv, colțul nostru a rezistat cel mai mult, neverosimil de mult. Chiar dacă a murit bunicul, atmosfera dela noi a rămas identică cu toate că a trecut mai mult de o jumătate de secol peste ea și printre aceiași brazi, mă jucam odinioară de-a prinsul. Casele de prin prejur, gospodăriile lor, sunt aproape la fel, dar din zece în zece ani s'au schimbat oamenii din ele. Peste drum, locuște de un timp destul de lung, den-

tistul Grünfeld, tinerel și simpatic și în timpul lucrului, se recrează, uitându-se prin fereastra deschisă, cum evoluăm în grădină. El mi-a spus: „Sunt fericit când se deschide poarta d-voastră, ca să intre trăsura cu primul venit. Știu că a sosit primăvara. Dar când pleacă ultimul dintre d-voastră, e o tragedie. Iarăși iarna cu pustiul ei...”. Și cât timp mai pot să dureze aceste veri minunate? Bunica e de 80 de ani, deci am profitat de tot ce se putea profita. După moartea ei, se va vinde casa, căci nimeni nu va putea locui aici, ca s'o întrețină. Și așa, nu va mai veni nimeni. Iar după mulți ani, dacă voi mai trăi, fără nici o legătură cu noile generații, îmi voi căuta timpurile mele, în vreo călătorie grăbită. Voi trage la hotel (singurul lucru ce nu cunosc aici!) voi face socoteala tuturor cari m'au părăsit, mă voi simți stângaci printre oamenii necunoscuți și indiferenți, indignat că se cred stăpâni între privilegiști familiare numai mie și mă voi uita peste gard, să văd ce s'a mai întâmplat cu casa noastră.

Legat lângă fântână, — fântână cu ciutură, — câinele Ursu stă tolănit, câine ciobănesc, mare, negru, cu dinți de oțel, impresionant cu toate că n'a mușcat încă pe nimeni. Verii mei mai mici povestesc că se pot juca în voie cu el. Adinel fuge prin curte, ținându-l de lanț. Totuși, privesc semnele lui de prietenie, dar n'am curajul să mă a-

propii. De obicei doarme, lenevește pe iarbă. Mi s'a spus că iarna blana lui neagră formează o pată minunată pe zăpada fără sfârșit și imaculată, pe care nu o calcă nimeni. Câteva zile înainte de a se îmbolnăvi bunicul, Ursu a început să urle lugubru, să se vaete prelung și a urlat așa până după înmormântare. Acesta este un instinct cunoscut al câinilor de a urla în preajma morților casei, dar e altceva când cetești evenimentul prin cărți, sau când asیști tu însuși la el. Acum, la orice lătrat al lui Ursu care ar semăna a vaet, ne înspăimântăm.

Bunicii mei au fost foarte pudici. Nu i-am auzit spunând vreo vorbă urită, nici în cea mai mare supărare. Și neglijenți iarăși nu au umblat printre noi. Pe bunica o știu numai într'un costum: fustă și bluză. De obicei, are un șal pe spate, căci pe aici chiar vara este destul de rece. Astfel, dacă găsesc vreo excepție la purtarea lor delicată și neașteptată pentru timpurile primitive din care vin, o savurez.

Intr'o zi bunica m'a descoperit, — cu toate că băiat mare, — neștiind diferența fizică între un creștin și un evreu. S'a minunat :

„Se poate să nu știi asta la vârsta ta? Eu nici nu împlineam zece ani și cunoșteam toate“.

Am aflat toate secretele omului dela camarazii de liceu, dar diferența dintre un evreu și un creștin dela bunica am aflat-o.

Odată trebuia să plec la București cu un tren

de dimineață, și de cu seară îmi luasem rămas bun dela toți. A doua zi, cu toată discreția mea, bunica m'a auzit plecând și așa cum era, s'a repezit la ușă, ca să mă mai sărute încă odată. Era cu picioarele goale, nepieptănată, numai în cămașă, cu obrazul roșu de somn. E singura dată când am văzut-o atât de neglijentă, dar imaginea nu era de loc vulgară. Poate pentru că era transfigurată de dragostea noastră, unul pentru celălalt.

Acum bunica are mai multă nevoie de somn. Ostenește repede, se culcă de mai multe ori pe zi, chiar dacă nu doarme. Seara, ca și altădată, ar mai întârzia cu ceilalți și trebuie să o trimită Tante Gina la culcare. Sau o plictisește când nu aude decât frânturi din conversația noastră și noi n'avem bunăvoința să-i explicăm tot timpul. Pleacă la culcare supărată mai ales pe ea însăși. E amuzant cum doarme zilnic. Se aranjează pe o canapea mică de tot prin iatac și se micșorează ca să încapă întreagă, își reazimă capul de mâini. De neînchipuit o poziție mai incomodă și totuși bunica nu-și alege alta, de când o știi. Din când în când, trece totuși vreunul din noi prin preajma ei, cu cea mai mare băgare de seamă și atunci ea imediat întoarce din somn capul (culcată aude mai bine), să vadă ce este și apoi doarme mai departe. Dimineața însă se trezește odată cu soarele, cum a făcut toată viața când trebuia să-și termine treburile. Dar nu îndrăznește să se ducă la fereastră

să-și privească gospodăria. Tante Gina doarme cu dânsa în iatac și bunica știe de frica ei. Tante Gina se sacrifică și rămâne toată iarna cu bunica și-i place să fie ascultată. Bunica ne povestește cu o mutră de copil :

„Mă prefac că dorm, ca să nu facă Gina scandal! Mor de urît în pat“. Sunt mici epitropii pe care le acceptă. Dar pe cât poate, își păstrează obiceiurile vechi de autoritate, ca să se știe că e stăpână aci. Totuși zilnic trebuie să renunțe la câte o poruncă, ne mai fiind în stare să și-o susțină multă vreme. Trebuie să lase pe ceilalți să se ocupe de gospodăria ei. Ca un simbol al vechii stăpâniri, păstrează în buzunarul șorțului, cheile casei.

— „Casa mea!“ — „Grădina mea!“ Ca să se știe!

Dacă bunicul nu i-ar fi pus în testament totul pe numele ei până la moarte, atunci ar fi fost un dezastru.

Nu s'au petrecut decât mici transformări în casa aceasta, în decursul anilor și în orice caz, noi, nepoții, am găsit-o aranjată definitiv. Totuși s'au tăiat, pe când eram la București și n'am știut să ne împotrivim, cei doi castani dela poartă. Castanii erau superbi și-și împleteau ramurile și făceau o boltă foarte bogată deasupra porții. Copilăria nepoților s'a petrecut în apropierea lor, ne-am agățat de crengi, am cules florile, ne-am

jucat cu castanele. Și i-am admirat de câte ori treceam pe lângă ei, căci alcătuiau o intrare regală. Când am venit într'o vară, i-am găsit tăiați. Am considerat întâmplarea drept o catastrofă. Chiar și vecinilor le păruse rău, considerându-i drept o podoabă a străzii. Cum s'a petrecut? Un cunoscut s'a găsit să-i spună lui Tante Gina: „Dar ce curaj aveți să stați în fundul unei curți așa de întunecoase! Orice se poate întâmpla!” Și Tante Gina, fricoasă, a hotărît tăierea castanilor, ca să lumineze grădina. Bunica a fost surprinsă de această hotărîre, dar a acceptat-o. De ce? Căci nu îi este teamă de nimic? Poate s'o fi gândit, cu un vechi instinct de economie, că tăierea castanilor înseamnă un stoc de lemne destul de mare de ars. Eu cu verișoarele mele am încercat mai târziu tot felul de vorbe de răzbunare inutilă. La îndureratul: „Cum s'a putut să tăiați castanii aceștia?”, ni s'a răspuns: „Pentru că așa am vrut!”. Am demonstrat că tăierea castanilor nu păzește casa de hoți, dar demonstrația nu avea nici o importanță. Și apoi, ne temeam, dimpotrivă să nu-i convingem să mai taie și alți copaci. Atunci, am sugerat bunicii ceva mai pervers: „Ce-ar zice bunicul dacă și-ar putea vedea casa!” N'am mai primit nici un răspuns; vorba noastră prinsese. Cu toate că suntem convinși că bunicul n'ar fi fost supărat.

El a orânduit toată grădina în tinerețe și bătrân, când nu mai putea face inovații, ar fi accep-

tat poate să desfacă ce făcuse. De altfel, sub pretextul că înfrumusețează, a tăiat el singur mai multe crengi decât trebuia și a lăsat brazii cam pustii la rădăcină. Oricum, ce multă muncă este să crești un pom! Cum poți să te decizi să-l suprimi în câteva minute?

Bunica, după cum nu cunoștea superstiția, nu cunoștea nici frica. Familia mea fusese tot așa de curajoasă pe vremuri, căci în orașelul acesta nu există un hoț mai periculos. Bunicul era obișnuit numai ca unul dintre servitorii lui, Pricopi, să-i fure hârlețul, odată pe lună, ca să-l ducă la cârciumă și să-l schimbe pe băutura. A doua zi bunicul se ducea la cârciuma cunoscută și-l scotea. Peste un timp, aventura se repeta întocmai. Dar o unică întâmplare îngrozitoare din oraș a transformat oamenii. Chiar peste drum de noi, a fost omorâtă o grecoaică bogată, în vizită cu toată lumea bună din târg: Madame Kiriacos. Hoții nu s'au mai găsit niciodată și au trecut de atunci 20 de ani. Eram copil, dar țin minte spaima rudelor mele, discuțiile contradictorii și veștile care ne soseau mereu de peste drum. De atunci, toată lumea a început, înainte de culcare, să încuie bine ușile și să caute pe sub pat. Numai bunica a rămas așa cum a fost totdeauna. Când din sufragerie, unde face seara pasiențe, aude un sgomot, tocmai în partea cealaltă a casei, se duce singură, prin tot șirul de camere întunecoase și întreabă: „Cine-i acolo?”

Noi ne mirăm de curajul ei și o sfătuim să fie mai prudentă. Ca și cum, un dușman și mai periculos, față de care nu există împotrivire, Moartea, n'ar pândi la toate intrările...

S'a dus și Marina, bucătăreasa bunicilor, care intrase în slujbă la nunta lor și care îi slujise cincizeci de ani. Subțirică, delicată, cu privirea caldă, imagine grațioasă. Bucurându-se de orice noroc al familiei. Știind să explice mersul norilor și visele. În timpul războiului, bunica împărțind în bucătărie mâncarea, o ținea în curent cu tristețea comunicatelor oficiale. Bine înțeles, toată familia era francofilă, și Marina cu noi toți. După moartea ei, am constatat că o prăjitură specială, cu care ne plectisise odinioară, va dispărea pentru totdeauna : nimeni nu-i mai știe rețeta. Astfel că acum ne gândim cu duioșie la acea prăjitură, altădată insuportabilă.

Când au înmormântat-o, a condus-o' toată familia la cimitir. Bunicul a avut o vorbă de spirit către bunica :

„Putem să murim de acum. Bucătăreasă avem“.

Cum au izbutit bunicii să întemeieze o gospodărie așa de însemnată și să poarte de grijă pentru fiecare din atâția copii, cu toate că au început fără bani mulți, cu leafa unui profesor de odinioară? Fiecare cheltuială a fost bine chibzuită și dacă îmbunătățirea nu făcea salturi și se îndeplinea

încet, totuși era sigură. De multe ori, noi, cei tineri, ne scandalizam că bunicul nu se pricepe să fie generos nici la urmă, când scăpase de nevoi. Bunica nici acum nu face imprudențe cu banii, dar la economii nu se mai gândește. Statul se pricepe el să pună desordine în orice socoteală și să transforme aproape lunar pensia, și ea achitată la date neprecise. Astfel, bunica s'a obișnuit să fie mult mai darnică. Nu lasă nici un om să plece fără să-i dea câteva mere. Chiar și spune, binevoitor ca niciodată : „Du-te în grădină să iei mere câte vrei“. Nu cheltuiește banii inutil, nu și-ar cumpăra pentru nimic în lume prăjituri sau pepeni verzi, care-i plac așa de mult, dar totuși e o mare schimbare. Timpurile turburi de acum au indignat-o la început, dar cu timpul a obosit să mai protesteze și acceptă realitatea. Privindu-i casa și grădinile, nu înțelegi că ea a fost mai destoinică decât noi toți? Din pricina atâtor neîncrederi de care suntem mândri, căci ne dau o complexitate, n'am fost în stare să construim nimic.

Aseară, după cină, Tante Gina a stins una din cele două lumini electrice din sufragerie, ca să facă o mică economie. Dar curând, bunica a spus servitoarei s'o aprindă din nou.

— Lasă că destul o să am întuneric în mormânt.

Stau și scriu aceste rânduri în pavilionul unde Tante Gina vine de obicei să lucreze. Sun-

tem mulți și deseori câte cineva trece prin fața pavilionului. Alături, iarbă și brazi, și în fața strada. Câteodată câte o țarancă întreabă din nou : „pui nu cumpărați ?” sau alta care anunță : „mure, de vânzare, mure !” S'a apropiat verișoara mea, Sanda, de masă (până acum a fost prin toată curtea: tren) și mă privește. Sanda are zece ani și este drăgălașă, cu ochi mari. La sfârșit mă întreabă :

— Ce scrii ?

— O carte cu copaci, cu o casă și cu o grădină.

— Și cum o să se cheme ?

Din atâta lume mai mare, numai Sanda a avut curiozitatea să mă întrebe ce scriu. Și nici nu bănuiește nimeni că descriu aceste locuri. Dar de fapt, nu se crede cu tot dinadinsul în talentul meu. Prea mă cunosc bine de când eram mic și mă țin minte în o mie de atitudini familiare și ridicole (și acum chiar stau cu papucii în picioare, strâmb, gata să cedez locul altuia mai bătrân, și aproape toți sunt mai bătrâni). La fel am rămas pentru ei, căci cu toții se măresc odată cu mine și acum, cu toate că au trecut atâția ani, locul meu tot la coada mesei este.

Și sunt emoționat de întrebarea Sandei. Imi vine gust să-i spun drept ceea ce n'am spus la nimeni (mă și jenez să spun celorlalți, li s'ar părea poate că scontez moartea bunicii).

— Mi-au fost foarte dragi locurile acestea și m'am gândit să le descriu.

— Și când te gândești că totul o să dispară !

Reflecția micii Sanda ! Fie că este o observație împărțită între noi toți, dar numai o fetiță a avut curajul să o spună tare, fie că această fetiță este mai sentimentală decât cei mari.

Sanda m'a părăsit și a continuat să se joace singură în grădină. În pavilion a intrat un cocoș, ciugulește fără teamă câteva grăunțe pe care le găsește pe podea și se apropie de mine, de parcă aș fi o statuă inofensivă.

Ce pustie este curtea noastră acum ! Și ce sgomot era pe când încă mătușile mele nu părăsiseră casa ! Petrecerile provinciale de dinainte de război pe care le înregistram cu ochii mei speriați de copil de câțiva ani... Tot orașul în costumul după ultima modă dela Paris... Valsul amețitor și cadrilul... Mai rețin chiar câțiva tineri cu râsul lor fără grijă, acum bătrâni prefăcuți în alți oameni, sau dispăruți. Toate bunătățile pe masa din sufragerie, multe din ele aduse special de bunicul, din București, care păstra un miraj de legendă pentru noi. Așteptam serbarea la fel ca toți ceilalți, o discutam, plănuiam, îmi făceam o mie de iluzii, apoi mă instalam pe un scaun, chiar din salon, să privesc cât mai bine tot ce se petrecea și rochiile cu trenă. Dar adormeam reze-mat de spătarul scaunului, oricât m'aș fi împotrivit și aș fi cugetat că trebuie să veghez, astfel de petreceri neputându-se întâmpla prea deseori. Venea câte cineva și opina, spre spaima mea, să mă ducă

la culcare, dar bunica sosea numaidecât și hotăra să rămân mai departe la locul meu.

Toată această glorie dispărută și bătrânețea bunicilor, traiul tot mai molcom. Acum câțiva ani casa noastră a mai cunoscut zile de glorie, dar în altfel. Adinel, verișoara mea, nu devenise încă o domnișoară mare și cum era foarte zvăpăiată, atrăgea la joacă pe toți micii evrei din stradă. Fuga între copaci, de-a vașiascunselea, sau crochetul. Bunica nu putea suferi sgomotul mare și se irita de multe ori, dar nu se opunea cu seriozitate.

Și acum e liniște pe toate aleele, când scârție porțița ne uităm imediat să vedem cine vine. Iarba a invadat totul. Iarbă frumoasă ca într'un cimitir.

Qui n'a pas son grain de foile ! E delicios când surprind la bunica, — această persoană care a fost timp de 80 de ani înainte de toate înțeleaptă, știindu-și sigur calea ei, — câte un gust romanțios.

Intr'o zi a căzut în grădină, și unul din degetele mici i s'a îndoit dela încheietură. În primul moment n'a simțit nici o durere și și-a așezat ea singură degetul la loc. „Mă temeam că n'o să pot pune mână”, spuse ea cu seriozitate, cu toate că nu mai merge în oraș ca să poarte mănuși. Sau sunt amuzante numele copiilor (unde bunicul nu s'a amestecat): Octav, Virginie, Antoinette, Eugen, Corina. Și fiecare nume are cântecul lui. A botezat pe un copil Corina, pentru că tocmai pe atunci cetea cu nesaț în foiletonul „Universului”, *Corina sau Italia* de M-me de Staël.

Mă plimb prin curte, printre păsări, cu o carte în mână. Gheorghe, servitorul, despică lemne. Maria, bucătăreasa, scoate apă dela fântână. Bunica privește pe fereastră spectacolul idilic. Mă apropiu de dânsa și vorbim prietenește despre întâmplări fără importanță. Deasupra, cerul nuanțat de orașel de munte. Scenă atât de familiară, de atâtea ori repetată, încât pare eternă, esențială existenței mele și care totuși trebuie să dispară în curând în întregime.

Suntem nebuni cu toții. Căci la cel mai mic calcul pricepem că totul o să înceteze. E fatal ca trupul bunicii să găsească pretextul unei boli și să se destrame. Și este o surpriză că rezistă încă. La anul vom mai găsi-o oare? N'ar îndrăzni nimeni să pună un rămășag. Sau în cel mai bun caz, de va rezista toată iarna această nesfârșită, cum vom mai găsi-o? Bunica cea deșteaptă, discutând totul, pricepând totul, evoluând odată cu noi, în curent cu orice știre nouă, model de forță morală și intelectuală și de o energie fără șovăire de-a lungul atâtor ani, deodată ramolită. În fiecare an, la vizitele noastre, constatăm schimbări la ea. Acum aude mult mai greu, e mai înspăimântată de sfârșitul apropiat al vieții, se scoală anevoie de pe un scaun și obosește repede. Și la anul? Va fi nevoie ca alții să-i facă toaleta? Bunica mea scumpă și totuși alta? Avem panică de viitor, dar viitorul nu mai in-

teresează imediat ce devine trecut. Căci peste bunicul s'au strâns șapte ani de moarte, și suportăm adevărul acesta.

Știm precis toate acestea, dar nu ne schimbăm felul de viață obișnuit. La fel, venim numai vara aici și socot că această venire e pricinuită, nu atât de ultimele clipe ale bunicii, cât pentru că ne oprește criza să ne ducem în altă parte și suntem mulțumiți că avem la dispoziție, gratuit, o gospodărie atât de superbă, în aerul cel mai curat. De altminteri, întârziem să venim pe cât putem și din București nu ne grăbim să trimitem câte o scrisoare cu noutăți, oricât am ști că-i face plăcere. Iar ajunși aici, ne plictisim ca și odinioară, ne ducem fiecare preocupările noastre mai departe. Căutăm locurile singuratice și ne enervăm să repetăm fraza, când bunica nu a auzit-o bine. Ne consolăm cu: „și dacă am sta mai mult de vorbă cu bunica, ce importanță ar avea? Curând și peste acest prezent se vor așterne câțiva ani”. Dar această teorie distruge de fapt orice inițiativă. Adevărul este altul: Orice socoteală ne-am face asupra soartei triste a bunicii, temperamentul nostru continuă să se poarte după instinctele lui, ca și cum o judecată n'ar trebui să fie rezultatul direct al temperamentului.

Cea mai mare groază a bunicii este să nu-și piardă memoria. „Decât să fiu ramolită, mai bine să mor imediat!”. Gândul acesta o persecută de

multă vreme și face dese mărturisiri, care arată că spaima persistă în ea. Observația că „nu mai poate ține minte” o terorizează zilnic, și noi, bineînțeles, protestăm : „Toți pățim la fel”. Dar bunica rămâne tot așa de neconsolată. De multe ori o examinez fără ca ea să bage de seamă și constat că primejdia nu este așa de mare. Observă că a uitat, de pildă, o pasiență, pe care o făcuse de mii de ori. Și atunci, cu perversitate, mă mir că a putut uita așa ceva, cu toate că mirarea mea o va amări și mai mult. Căci bunica este așa de tânără, stă de vorbă cu tine dela egal la egal, încât continui o luptă cu ea, cum obișnuiești să cicălești un contemporan al tău. Discuți cu dânsa cu toată seriozitatea și o contrazici de ce nevoie. Nu accepti să-i respecti vârsta înaintată și pui față de ea aceeași pasiune în credințele tale. Câteodată, dacă trebuie, întrebuițezi și câte o vorbă mai rea. În definitiv fără să te gândești în clipa aceea, acesta este un omagiu pe care i-l aduci. Din trecut, ea poate să povestească o mie de întâmplări neînsemnate : cum era camera în care a copilărit, ce mâncare i se da pe atunci. Uneori, și din trecut uită ceva important, cu toate că reține toate detaliile. De pildă, a făcut cele mai precise portrete a doi prieteni din tinerețe, dar a uitat că ei erau frați. Sau știe în politică cele mai umile schimbări, dar nu-și mai aduce aminte că după război s'a dat pământ la țărani. Parcă mecanismul minții ei e întreg, discuți cu ea multă vreme fără să observi nimic, dar deo-

dată constai o legătură uzată. La fel după cum în vis întâlnești, amestecate ciudat, o serie de fapte veritabile.

— „Sora mea a fost o femeie foarte deșteaptă. Nu știa carte, dar ținea toate socotelile moșiei numai cu mintea. Și deodată s'a ramolit. Ce grozăvie!”.

O țin minte și eu pe sora ei, cu toate că pe atunci eram foarte mic. Sta toată ziua în grădină și nu recunoștea pe nimeni. Tăranii care treceau pe drum îi spuneau: „Sărut mâna”, și ea răspundea: „Mulțumesc”.

Bunica se plânge mereu de bătrânețe, dar nu se enervează deloc, căci vocea ei nu e tânguioasă, ca la început să fim înduioșați și apoi să ne plictisim. Are accentul natural și cu toate că repetă toată ziua: „sunt bătrână”, „sunt bolnavă”, „nu mai aud”, nu reține nimeni prea mult aceste vorbe și numai mie mi se pare mărturisirea ei cu atât mai impresionantă. În deosebi, o doare că nu mai aude bine, nu mai poate lua parte, din toată inima, la conversația noastră. Și atunci exagerează. Imediat ce-i vine cineva pe care nu l-a văzut de multă vreme, se și plânge: „nu mai aud deloc”. Dar spune asta cu atâta stăpânire de sine, încât nimeni nu se gândește să o contrazică amabil, ca să o consoleze. Și bunicul nu mai auzea bine în ultimul timp, dar la dânsul dificultatea se prezenta diferit. Se supăra îndată ce nu vorbeam tare, și-l plictisea

când spuneam tare, toate nimicurile noastre zilnice.

Pe bunica o interesează orice am spune, căci ea face parte din toată existența noastră. Nu se supără niciodată dacă noi repetăm, pentru ea, acelaș fleac, cu ton puțin răstit. Cred că travaliul ei interior este : se decide să renunțe să întrebe ce n'a auzit, dar după un minut nu-și poate reține întrebarea. Și atunci noi plictisiți spunem : „Nimic important, nu face să mai fii curioasă“. Ca și cum s'ar fi găsit o scuză pentru noi, că vorbim numai nimicuri. În practică, avem poate și dreptate, căci este fatal să te iriți când spui : „o să plouă afară“ și cineva îți cere să te repeți. Când însă discuția între noi se încălzește și suntem cu toții aprinși ca să ne susținem părerea, și uneori pentru chestiuni mai importante care ar putea interesa pe bunica, atunci ea nu ne mai întrerupe, căci sunt prea multe vorbele, ca să poată avea pretenția să le audă, i se pare conversația noastră ca un sgomot de albine și în secundele în care îmi întrerup perorația, o descopăr nenorocită, de pe acum în mormânt. Dar după obiceiul ei, gravă, fără lamentații.

„În schimb nu mă doare nimic. Să mă întrebe doctorul, n'aș ști ce să spun“.

Cu ce bucurie zice vorbele astea ! Intr'adevăr, pe bunica nu o chinue nici o durere. Pare o lumânare care se topește: a ars atâta, că abea mai gă-

sește puțină substanță să mai dea, pentru scurtă vreme, o flacăra palidă.

Și la moarte se gândește des, dar tot așa de discret. Vorba „sunt bătrână” sau „mă veți găsi voi pe mine anul viitor?” se repetă deseori. Aceeași preocupare. Totuși are și momente de optimism. când află că cineva mai bătrân este perfect valid. Bunicului nu-i plăcea să vorbească nicio dată despre moarte, „Nu vorbi prostii!” este vorba cu care întrerupea el astfel de conversații, și așa a spus întotdeauna, chiar pe când era tânăr. Dar perfect gospodar, care nu uită nimic din ceea ce este necesar și care e prevăzător atunci când trebuie, la 70 de ani, fără să vorbească și nici să facă pe misteriosul, a comandat un cavou. Ne-a făcut pentru toți casă, grădină și loc de înmormântare. Bunica e atât de vioae, o interesează atât de mult tot ce se petrece în jurul ei, încât nu ne înspăimântăm decât arareori. „Totul trebuie să se termine curând”, este aproape o idee abstractă și nu ne face să ne cutremurăm.

Bunica se teme de moarte! Degeaba se gândește că bunicul, tovarășul ei de toată viața, o așteaptă și chiar se miră de atâta întârziere. Gândul că o să-și părăsească toată munca ei și bucuriile, o chinue. Sub pământ, pe un drum pe care nici nu obișnuia măcar să se plimbe. Și apoi ea a fost toată viața o realistă, nu-i place să vorbească de ce crede că se întâmplă dincolo.

Dar mari nădejdi nu are. Cu toate că e fată de popă, — ca și bunicul, — n'am văzut-o ducându-se la biserică. Bunicul, care era episcop la Adormire, se ducea numai ca să se așeze la locul de onoare, sau la sărbători, ca să-și ducă nepoții și să se mândrească cu ei. Dar când venea omul cu hârtii bisericești pentru semnat, și-l turbura în timpul prânzului, se indigna cu toată seriozitatea.

Eu știu că bunica se teme de moarte, cu toate că ceilalți se prefac că nu pricep, sau nu le place să facă astfel de observații, căci ar fi obligați la consolări anevoioase. Dar eu îi spun bunicăi, odată când suntem numai noi, buni prieteni, — bunica și nepotul, — (și-i spun numai ca să o mângâi, sau mai ales pentru că nimeni, — cu toate că ceilalți sunt mai apropiați de vârstă cu mine, — nu este de o mai perfectă tovărășie ?):

— „Bunico, sunt bolnav rău.

„Oricât ar părea de ciudată această mărturisire dela tinerețea mea, și oricât nu s'ar vedea, e adevărat. Cei care bănuiesc ceva, cred că e numai o stare de nervi. Am dureri mari, precise, și nici unul din atâția doctori însemnați, nu înțelege de ce sufăr. Rețetele și consultațiile lor mă costă bani mulți și nu-mi sunt de nici un folos. Nu am puțința unei clipe de nădejde, căci zilnic, la fiecare oră, sunt forțat să-mi aduc aminte de tragedia mea. Unul mi-a spus că fac echilibristică cu moartea. Așa sunt oamenii de nepricepuți, incapabili să ghicească ceva. De o bucată de vre-

me, nu mai sper nimic. Au trecut destui ani, la fel de sumbri, am epuizat și doctoriile și rețetele. O să se termine totul curând, nu mai am nici o îndoială. Și de altfel nici eu nu mai pot trăi în felul acesta. M'am deprins puțin cu aceste gânduri și-mi închipui că nici o hotărîre nu mi-ar fi prea grea... Cu tine odată, oricât de ciudată ar părea tovărășia, o bătrână și un tânăr. Amândoi, ca în grădină, bunica și nepotul, prin cer și nouri, mai departe, la bunicul...".

HALUCINAȚII

Câteodată, la liceul din orașul C. unde fusem numit profesor, — tânăr de tot, — se întâmpla câte o nenorocire: murea vreunul din elevi. Așa a dispărut Morgenstern, din clasa șaptea, evreu dolofan, cu silueta grotescă, grăbit la vorbă, agitat, curios, lector frenetic, predestinat parcă să moară curând și voind să câștige din timp. Sau Melinte, din aceeași clasă, svelt, palid, ușor melancolic. Le-am vorbit, înainte de vacanța mare, o lecție întreagă, despre moarte, cu ocazia unui subiect pentru care aveam predilecție: prima parte din „Sermon sur la Mort“ a lui Bossuet. Pornind dela analiza textului, am trecut la reflecții personale. Am stat cu toții de vorbă și fiecare mi-a spus mica lui părere. De obicei mărturiseau sincer: „Nu m'am gândit niciodată“. Unul însă a explicat: „Ne-am mutat lângă un cimitir. La început ne torturau înormântările. Apoi am început să nu le mai observăm. Acum eșim chiar la geam, din curiozitate“.

HALUCINAȚII

Câteodată, la liceul din orașul C. unde fusem numit profesor, — tânăr de tot, — se întâmpla câte o nenorocire: murea vreunul din elevi. Așa a dispărut Morgenstern, din clasa șaptea, evreu dolofan, cu silueta grotescă, grăbit la vorbă, agitat, curios, lector frenetic, predestinat parcă să moară curând și voind să câștige din timp. Sau Melinte, din aceeași clasă, svelt, palid, ușor melancolic. Le-am vorbit, înainte de vacanța mare, o lecție întreagă, despre moarte, cu ocazia unui subiect pentru care aveam predilecție: prima parte din „Sermon sur la Mort“ a lui Bossuet. Pornind dela analiza textului, am trecut la reflecții personale. Am stat cu toții de vorbă și fiecare mi-a spus mica lui părere. De obicei mărturiseau sincer: „Nu m'am gândit niciodată“. Unul însă a explicat: „Ne-am mutat lângă un cimitir. La început ne torturau înormântările. Apoi am început să nu le mai observăm. Acum eșim chiar la geam, din curiozitate“.

Vibram, ca de obicei, când mă gândeam la aceste lucruri, și poate pentru clipa aceea, vibrau și ei cu mine. Am terminat melodramatic (dar prea sincer, ca să se simtă melodrama, după cum o piesă proastă poate fi perfect salvată de un actor mare): — „Și poate până la toamnă (îmi simțeam ochii eșind din orbite, profetici, ca să privească pe câțiva din față) eu, sau unul din voi... d-ta de pildă, nu vom mai fi în viață”.

Toamna elevii m'au anunțat: „Intocmai cum ați spus, Domnule Profesor!”. Melinte avea unele aptitudini pentru literatură, dar era slab la științe. Grație intervenției mele, a trecut la bacalaureat (eram în comisie). Dacă rămânea, ar fi trebuit să învețe vara, dar așa, de bucurie, l-au trimis părinții la Călimănești. A făcut bae în Olt și s'a înecat. Deci, i-am sugerat eu să moară, chiar dacă logic n'am avut nicio răspundere. Am lucrat hipnotic în felul acesta. Câteodată moartea cuiva se petrecea alături de noi. Vedem în recreație, înmormântarea la poarta liceului. Dricul și cosciugul, florile, muzica, lumea. Dar nu morțile mă făceau să mă gândesc la moarte. Colegii mei spuneau atunci cuvinte convenționale, nu-și uitau preocupările neînsemnate, schimbările politice sau mici interpretări de regulament. Discuțiile superficiale se aprindeau cași cum numai ele ar fi fost esențiale. Stam atunci închis în mine, preocupat fără să-mi

pot desluși preocuparea, abătut, istovit, fără să-mi pot formula nici un gând.

Uneori dascălii, cu cine știe ce ocazie, făceau câte un chef. Se aducea în cancelaria liceului vin, mezeluri, fructe, și apoi se pornea veselie. Curgeau pornografiile pline de savoare pe buzele unsuroase. Râdeau ochii și mușchii feței de diverse apetituri. Se auzeau clefăitul și sorbitul. Apoi începeau, neapărat, discursurile. Mai întâi Domnul Inspector, coborât special din preocupările lui înalte dintre dosare, și acum amical și renunțând la această prestață pentru o clipă. Spunea neapărat:

— „Mă bucur că este armonie între domniile profesori”. Părintele cuvânta și el: — „Voi fi scurt” și apoi: — „D-l Inspector care este cel mai bun dintre profesori...” Ceilalți aprobau. Și noi vorbe, fiecare reprezentându-se. Dascălul de română: „Alecsandri zicea...!” Cel de franceză: — „Partir c'est mourir un peu”... Cel de știință: — „Noi, oamenii de știință suntem învinuiți că nu credem în suflet”. Cei cari vorbesc a doua oară se scuză neapărat: — „Cu toate că strămoșii noștri latini spuneau: „non bis in idem”, totuși, tot ei au adăugat „repetitio est mater studiorum”. Așa și eu”.

Discursurile terminate, burțile doldora, anecdotele suculente se întefeau. Inspectorul chema, unul câte unul pe cei mai timeri, ca să le spuie aceiaș glumă imbecilă. Istoria se suspenda la un moment anumit, și ascultătorul era

inclinat să întrebe: „Unde?”. Riposta venea: „In gură la tine!”. Ce mai râsete! Cei cari știau secretul, îl secundau pe inspector. Părintele începea și el, și apoi ceilalți la rând. Beau, vorbeau, râdeau, se mișcau, și atunci, surâzând continuu ca să nu se observe că sunt absent, ținând paharul la gură ca să nu pricinuesc îndelungi spirite asupra neputinții mele, mă gândeam la moarte.

Ce ar simți fiecare din aceștia, dacă s'ar aduce brusc vestea morții unuia din ei. Atâta familiaritate, atâta adulație, bună dispoziție, bătăi pe umăr, transpirație, amestecată cu fum de tutun, întrebări și răspunsuri, ascultare cu interes și povește, dacă pe unul îl doare numai un vârf de deget, — în cazul morții, durerea lor n'ar fi tot așa de puternică după cum le e veselia acum. Ar fi o poză tragică, mult exagerată (pentru lume și pentru tine însuși, ca să ai impresia că ai suflet), dar n'ar fi ceva invers chefului actual, făcut din toată inima. Și apoi cuvinte tot așa de convenționale și de caracteristice pentru fiecare, după cum făcuseră și la discursuri.

Nu-și va uita în clipa aceea, niciunul meseria și va nesocoti fiecare că mai înainte de toate e om. Nu m'ar fi mirat lipsa de compătimire profundă de vecin, dar mă mira cum fiecare nu tremura pentru soarta lui și pentru desăgregarea fatală care va veni. Imi mângâi mâna, simt moliciunea și căldura feței, și totul trebuie să se desfășoare. Se spune că osul dela genunchi rezistă mai

mult, dar nu suntem obicinuiți să ne remarcăm prea mult genunchii.

Ce ar simți și ar zice dascălii dacă ar afla că am murit ? Pot să numesc tic, această tortură, de a mă întreba în fața fiecărui om, și mereu din nou, căci relațiile mereu se schimbă: ce ar zice dacă aș muri? Ceiace denotă o mare prezumție, ca să agit umila mea persoană, chiar în secret, în fața celui cu care stau de vorbă. Rezultatul nu poate fi decât tragic, și e normal să fie așa. Faptul că eu aș vibra mai îndelung la mormântul lor, nu este un merit pentru mine, și nu poate fi o satisfacție pentru ei, asta nu depinde decât de o întâmplătoare construcție a nervilor. Totuși, când îți închipui cu precizie ce s'ar întâmpla dacă ai muri, și vezi scena, te cuprinde o imensă milă de tine și o părere de rău că ți-ai pierdut atâta timp în amicale tovărășii, cărora le-ai dat tot sufletul.

Ce s'ar întâmpla dacă ar veni vestea morții mele, în această cancelarie de dascăli, pe pereții căreia își surâd toți foștii miniștrii de instrucție ? Să presupunem că nu este în clipa aceea nimic anormal, obsesia vreunei alegeri de exemplu, sau a luării lefii. Și sosește unul din ei găfâind ca să spuie el cel dintâi noutatea:

- Știți că a murit H. ?
- Nu mai spune.
- Cum, cum ?
- A murit H. (detalii).

- Săracul !
- (darnic) profesor bun,
- (imparțial). Cam pripit, dar bun.
- Păcat !
- Parcă făcea și literatură ?

Mi se atribuie cu generozitate câteva calități, apoi detailează fiecare câteva amintiri despre mine. Directorul spune neapărat :

— „Vom da o coroană din partea liceului!” Iar părintele: — „Dumnezeu să-l erte!”.

Oamenii sunt parcă mecanisme, cu cele câteva fraze pe cari le spun neapărat la anumite ocazii. Apeși pe buton și sună. Elevii au depe acum pre-dispozițiile celor bătrâni, sunt oficiali și îndurerați. Fiecare face câte un mic gest, la care se crede obligat (asistă la biserică, la groapă, sau măcar spune câte o vorbă tragică). Dar înăuntru de tot, se și frământă întrebări asupra notelor viitoare la obiectul meu.

Pe ușe își face apariția un personaj grav și întunecos : Suplinitorul ! Mascarada se desăvârșește cu alai. Sunt și discursuri! „Intristată adunare! Tânăru' nostru coleg!” Ce frumos vorbește! Am fost impresionați!

Oamenilor ! Vă pare în adevăr rău după biata mea ființă, care s'a sbătut și acum e țeapănă, după mâinile în perpetuă agitație, acum imobile, după ochii cu care am privit, avid, lumea, acum stinși? Atunci lăsați-mă în pace

și nu vă mai credeți obligați să mă plângeți. Căci, dacă ați simți profund pierderea mea, emoția voastră față de neantul meu e ridicolă. Să se termine cât mai repede spectacolul, să mă pue, simplu, într'o trăsură, și în fuga cailor să mă ducă la cimitir. Să mă arunce iute în groapă și să bătătorească țărâna. Iar tu, îndureratule, care vrei să faci neapărat ceva pentru mine, du-te singur la mare și privește îndelung spumele neobosite și ascultă-le tânguirea. Sau privește cerul, când soarele e la asfințit. Sau plimbă-te în neștire, pe străzile pustii și negre, la miezul nopții. Sau pune la patefon un quartet al lui Beethoven și plângi odată cu notele lui. Sau vaetă-te, aducându-ți aminte că ți-ai așteptat iubita zadarnic, iar buzele tale au rămas uscate, de parcă n'au știut ce e sărutarea. Și numai atunci ai făcut ceva și pentru mine...

La un moment dat, după ce părusem c'o accept, și că mă complac, atmosfera dăscălească îmi devenea intolerabilă, și spre surprinderea tuturor cari îmi cereau explicații, plecam. Auzeam pe unii: „Vreo damă trebuie să fie!” Și vedeau, prin fumul de țigare, o matroană bine împlântată în pământ, cu șolduri, coapse, și sâni abundenți, ceiace a fost întotdeauna în gusturile dăscălești.

După ce părăseam cancelaria fără să fi dat un răspuns, desnădăjduit, dar păstrând încă o mutră de vinovat ca să-i împac cu supozițiile lor și să nu descopere cumva motivul plecării (care ar fi

fost caracterizat simplu: e un încrezut), coboram iute strada, apoi traversam piața agitată în mijlocul căreia Ovidiu meditează. Apoi, în sfârșit, mă oprim. Eram la mare. Și acolo începeam, într'un timp pe care n'aș fi fost în stare să-l determin, așa părea de capricios, plimbările în lungul apei. Cred că niciodată nu făceam în șir doi pași asemănători, așa eram în voia capriciului culorilor și a sgotului. Mă desfăceam, mi se topea ființa, plângeam, mă sbăteam, mă cuprindea fioruri, gusturi de dans și de moarte, chiar dacă pe față nu mi s'ar fi văzut mare lucru. Privirea mi se scufunda în apă sau plutea pe valuri, gura și nasul prindeau cât puteau parfumul tare și amețitor. Febril, cași cum un val s'ar fi rostogolit în mine, atent, cași cum aș fi vrut să prind o melodie complicată. Niciodată o îndrăgostită nu s'a putut apropia să te cuprindă mai bine, să te încălzească și să te alinte, și să-ți sfarme orice judecată limpede, ca această ființă augustă, prezentă și totuși impalpabilă, atât de alături și totuși insesizabilă. Te îmbată și-ți promite voluptăți, îți ascute nervii și apoi ți-i înmoaie, îți aprinde poftetele și te lasă sterp, pustiu, sau îți oferă moartea ca singura voluptate autentică.

Ce bicisnică, pornirea vijelioasă către o femeie! Nervi, trepidație, clipe ascuțite, și apoi te regăsești mărunț, stângaci la vorbă și încercând să scuzi ce-ai făcut, murdar, trebuind să ascunzi cu stupide paranteze mici trebuințe de toaletă, sau mai ales oboseală, plictiseală, transformarea ta bruscă din

frenetic în melancolic, din flămând în sătul. Și atunci pricepi că numai moartea poate fi capătul unei voluptăți veritabile. Epuizarea ta fără reveniri, legănat pe valuri, adormit în cântece.

Valurile negre fără nici o lumină, tainice și funebre, zornăind dezastru în fundul lor, purtând pe ele fantome, călătorind fără obosire. Și valurile verzi, grădinării... Și cele albastre de parcă s'a răsturnat cerul... Și albe, și roze, și atâtea culori fără nume, cari se combină în cele mai subtile broderii. Și repezi, și domoale, și dese și subțiri. Tot timpul pe dig, la orice oră liberă, și mai ales noaptea. Uneori mă cuprindea atât de complet atmosfera lor, încât credeam că n'o să le părăsesc niciodată, căci tot restul lumii îmi era indiferent. Și totuși, într'o zi mi s'a părut, brusc, insuportabilă toată viața mea acolo, și am cerut cu orice preț mutarea.

Profesor la călugări... Ceiace este destul de straniu... Când m'am prezentat prima oară, mi-am găsit elevii așezați în șir, cu straele până la pământ și cu culioane pe cap. Tineri și bătrâni, unii cu câteva fire pe bărbie și alții cu bărbi imense, unii slabi ca o scândură și alții dolofani. Fratele Macarie, și fratele Hrisant, și ieromonahul Varlam, și atâtea nume ciudate, scoase de prin cărți prăfuite, cari nu-mi erau familiare. „Nu s'ar putea spune că viața cea mai simplă e lipsită de neprevăzut”, am reflectat. Imaginea din fața mea, alături de Bucu-

rești, echivala cu o călătorie la mii de kilometri, într'o țară cu alte obiceiuri. Sunetele clopotelor și ale toacei. Cântecul prelungi. Clipe de pustietate deplină, traversate doar de rândunelele eloquente. Și apoi, deodată, un șirag de călugări, fiecare cu silueta lui atât de caracteristică, încât părea închipuită de un regisor genial, și totuși cu toții atât de asemănători. Sau câte un călugăr care traversează singur curtea mare.

Iarna, mănăstirea pare ireală, cu zăpadă groasă, care acoperă totul, cu albul sclipitor, pe care se furișează uneori câte o fantomă neagră cu un clepăit de papuci. Iar pe acoperiș, ciorile. Rămân câteodată la școală, din pricina vremii, ziua întreagă, și am impresia că sunt în altă lume. Singurătatea cea mai desăvârșită. Lecțiile mele se petrec în cea mai deplină cumințenie. Nu mai sunt elevii mici care se luau la întrecere la răspunsuri, vibrau, se mișcau, râdeau și plângeau în acelaș timp, sau cei mari ascultându-te melancolici și absenți. Acum cu toții sunt identici, maturi, indiferent de vârstă, gravi, cu fruntea întunecată. Din orice gest sau vorbă a lor, se desprinde un aspect dublu de tragic și comic amestecat. Nu reușesc să-i fac să articuleze bine cuvintele, și vorba lor cea mai neînsemnată are un tremur nasal de cântec bisericesc. Câteodată, exasperat de această atmosferă monotonă, încercam cu orice preț să fac o transformare, pentru oricât de scurtă vreme. Oricum aș fi schimbat mersul lecției, orice aș fi improvi-

zat, nu vedeam pe fața lor nici o surpriză, nici o bucurie, nici o curiozitate. Le spuneam anumite istorioare, cari trebuiau să-i impresioneze, ca să le surprind vreo emoție, sau vreo glumă ca să-i facă să râdă, și râdeam din toată inima. Semănam actorului mediocru, care face toate mascaradele de care este în stare, în fața unui public impasibil. Sau, și mai tragic, uneori îmi trimeteau un ușor surâs, al cărui înțeles nu-l explicam, căci venea când mă așteptam mai puțin, sau neproporționat cu sfortărea mea.

Ce rost aveam eu printre ei! Poate că prin stridența deosebirii noastre, o divinitate glumeață își aranjase un spectacol grotesc.

Dacă aș muri acum, înmormântarea mea ar fi demnă de văzut, și poate s'ar găsi cineva care să fi fost impresionat de agitația mea, a omului nervos și a scrisului lui de aceiaș culoare și să vie la slujbă, măcar din curiozitatea transformării, și să asiste la un spectacol bizar; (în definitiv, poate că numai pe mine m'ar interesa spectacolul).

În sicriu, junele cunoscut, încremenit însă în una din pozele lui, care odinioară înlocuindu-se cu repeziciune nu se observau atât, dar cari au fost trăite cu neliniște sinceră. Poate aș părea fanfaron, sau umil și pocăit, agresiv sau bun, grotesc sau melancolic. Și în jur ca un nimb îmi vor pluti aventurile, cu detaliile cari au fost știute precis de

toți, și cu altele numai aflate aproximativ, și cu mărturisirile făcute prin cărți, aruncând lumini și umbre (rezultat poate al orgoliului meu care n'a spus tot adevărul, sau a apăsat involuntar numai asupra anumitor adevăruri, nu totdeauna în favoarea mea dealtfel, dar mai ales rezultat al temperamentului meu incapabil să orânduiască definitiv faptele și emoțiile și le-a dat tuturor o nuanță de incertitudine, și a multiplicat interpretările posibile). Și se va șopti lângă mort.

— „A avut o dragoste mare care l-a părăsit... Poate nici n'a iubit-o... Niciodată n'am putut pricepe cât de mare a fost dragostea lor, și cine a fost vinovatul... Dar mai sunt multe de spus despre amândoi... I-am văzut odată în Cișmigiu... Luna deasupra, apa la picioare, și înlănțuiți frenetic. Mi-am zis: doi oameni fericiți... Poate că el nu se pricepea să iubească... Sau poate că iubea romanșos, și îl torturau prejudecățile burgheze... A murit înainte de a-și fi spus secretul... Cași cum el ar fi știut clar ce s'a petrecut cu dânsul... Ce ciudată e de privit o gură înțepenită, care știi că a fost odinioară caldă și sărutată...

Și deodată, după coșciug, apariție halucinantă: Elevii: Fratele Silivestru, cu barba roșie, rotundă, împrejurul capului ca un pepene galben, și cu burta ca o roată de trăsură, care se leagănă la mers de pe un picior pe celălalt. Și fratele Coțoflec deșirat, fără dimensiune, atât e de slab, atârându-i

de bărbie fire rare și lungi, poate asemănător lui Lazăr după ce a înviat, sau lui Iov după ce l-au lovit necazurile și l-au supt foamea și bolile. Și fratele Turcu, maiestos și important, având de pe acum prestigiul rolului eclesiastic pe care va avea să-l joace și lărgindu-și pieptul ca să-i încapă decorațiile viitoare, iar când duce mâna la barba imensă, în timp ce privirea i se afundă până la orizonturi, pare că vrea să binecuvânteze un popor nenumărat adunat în preajma lui. Și fratele Serafim, cel mai tânăr dintre frați, cu obrazul roz, fără nici un fir de păr, și cu pletele blonde căzând până la umăr în bucle, cu ochii limpezi, cu fruntea fără nici o dungă, cu râsul încântător și nevinovat, lăsând să se vadă un șirag de dinți de lapte, părând un heruvim abia coborât din ceruri, ce abia și-a desprins aripile. Și fratele Dascălu, slab la carte, dar remarcabil cântăreț, cu care m'am silit o lecție întreagă, inutil, să-l fac să spui: „Vercingetorix”. Și ieromonahul Varlam, care te aprobă tot timpul, orice-ai spune, dând din cap cu înțelepciune.

Au venit cu toții să asiste pe fostul lor profesor. Sunt mulți, poate 100, aranjați doi câte doi, cu hainele lor de sărbătoare, cu culioanele imaculate. Fantome. Aceiaș gravitate inexpresivă a feței pe care o păstrau și în clasă, căci nici moartea mea n'ar putea să-i transforme. Bărbi de toate dimensiunile și culorile. Tranșează

mai ales chipul galben pe hăina neagră, ai crede niște portrete de Tintoretto. Dricul e gata, m'am instalat, pornim cu toții. Oprim trecătorii, cari se descoperă privind curioși, căruțele și tramvaele.

Ultima mea plimbare. (O! Plimbările pe sub tei, sub luna cuceritoare, la braț cu Irina!). Nu trebuie escamotată. Devin, pentru ora aceia, un mare personagiu, căci silesc o mulțime de oameni să asculte capriciul meu. Mergem încet, și ne oprim la fiecare răspântie. Preotul se dă jos uneori din trăsură, și-mi arată drumul. Elevii mei (— „Comment, vous ne savez pas la règle du participe passé?“) cântă. Nu-și economisesc deloc știința, și vocea le e mai tărăgănată ca niciodată. Parcă se repetă acelaș cântec, dar variațiile, în lamentarea prelungită, sunt infinite. Aud, mai pătrunzătoare, vocea fratelui Turcu, venerabilul meu elev. Și a lui Dascălu, subțire, melodioasă, plină de grație. Fac constatarea că le cunosc toate cântecetele. Le-am auzit când le învățau, și nu luam seama la ele, sau mă iritau, nu observam decât anumite fragmente scurte, dar acum văd, cum, fără voia mea m'au invadat. E o mare plăcere această constatare, ca și cum aș fi găsit, printre mosafiri o cunoștință veche pe care o uitasem, căreia nu-i dădusem importanță, care nici nu bănuiam că ar avea vreo afecție pentru mine, și care se prezentase acum înaintea altor familiari. Cruci, văluri, flori, lumânări. Iată colaci și colivă. Pe de-

asupra colivei, flori făcute cu bomboane de ciocolată, și alte bomboane mici, de culoarea argintului, cari se aruncă la nuntă din anvon. Când eram copil, am asistat la o nuntă în familie, și am făcut toate sforțările, inutil, să prind și eu o astfel de bomboană. Gustul după ele mi-a rămas toată ziua aceea, cu toate dulciurile cele mai alese pe cari le aveam la dispoziție. Și multă vreme mai pe urmă, am mai văzut la fel, în fereastra unei cofetării, dar în borcan nu aveau prestigiul, pe care-l avuseseră căzând în biserică, unde nu putusem să prind niciuna, și unde toată lumea ronțăia (această „toată lumea”, ușoară exagerare, nu e oare încă o mică ciudă de atunci, care s'a păstrat în mine cu toate că nu mai sunt la vârsta când m'ar putea interesa bomboanele argintate? Deci supărarea s'a păstrat, chiar dacă nu mai există motivul ei. De altfel și prin faptul că această chestiune, la care nu m'am mai gândit de douăzeci de ani, mi-a revenit în minte, poate proba existența ei în mine). Crezusem că am uitat aceste gesturi, după ce mai întâi le-am disprețuit, și acum în fața colivei, mi-am reamintit scena din copilărie, și odată cu ea, și gustul de bomboane argintate. Mă preocupă, ca și cum aceasta ar fi singurul regret de a părăsi viața.

Dar s'a întâmplat ceva neobișnuit. Ne-am oprit fără să fim la răspântie. Cu toții ne întrerupem meditațiile tragice și privim. Înaintea noastră este

un automobil. Pe perne șade un domn cu ifos. Trebuie să fie un director dela vreun minister. Înaintea lui, o căruță cu porci. Ce țipete! Ii duce la abator, probabil. Și înainte, alt automobil. Aici e buba opririi noastre. Șoferul s'a dat jos și discută cu un sergent. Se gratulează reciproc cu cele mai solide înjurături. Conversația e din ce în ce mai vehementă.

— Trebuia să ții dreapta, prostule !

— Am ținut-o, dar tu nu știi care e dreapta, tâmpitul !

Erau față în față, și amândoi aveau dreptate, după mâna lor dreaptă. După multe târguieli (și-am așteptat fără nicio pretenție, căci umila noastră promenadă trecea, ca importanță, cu drept pe al doilea plan... Dar n'am exagerat puțin scena, din necaz?), ne-am reluat mersul, rugăciunile, cântările.

Am sosit, însfârșit, după încă multe peripeții pe cari nu le mai descriu, la poarta cimitirului. Stop. Coborâm. Vor începe acum, și mai cu fervoare, rugăciunile. Dar trebuie să fac o mărturisire. Totdeauna am crezut că înmormântarea mea ar fi evenimentul care m'ar putea mai mult interesa, că cel mai mic detaliu ar fi pentru mine valoros, că ar semăna, ca freamăt, cu Tristan și Isolda a lui Wagner de pildă, operă la care vibrezi tot timpul, la cele mai mici detalii, și apoi la îmbinarea lor măiastră, la delicatetea broderiei și la efluviile blocului. Și regretam că la acea în-

mormântare tocmai eu trebuia să lipsesc (ca și cum la reprezentarea lui Tristan și Isolda ar fi lipsit tocmai Wagner. Cu atât mai mult, cu cât valoarea spectacolului, era particulară, numai pentru mine). Uneori închipuiam povești, în cari i-ași fi înșelat pe cunoscuți că sunt mort și ceremonia s'ar fi făcut întocmai, iar eu aș fi asistat incognito. Mă gândeam și cum m'aș costuma. Dar totul n'ar fi fost identic, căci aș fi avut tot timpul conștiința că sunt totuși viu. Și acum constat că cele câteva ceasuri, care mi s'au pus la dispoziție, sunt prea multe, că sunt lipsite de variație, și că 'n definitiv, m'am plictisit.

Să-i lăsăm în pace și să ne gândim mai bine în altă parte. Voi găsi în noua mea locuință, pe tânărul meu amic Ionel, de care m'am despărțit de puțină vreme. Ionel a fost un băiat de liceu, cu mulți ani mai mic decât mine, învăța bine, era cuminte, și avea pielea moale pământie, privirea caldă și un zâmbet dulce. Era copilul proprietarului meu cu care locuiam în două case alăturate, în aceiaș curte mare. De câteori intram sau ieșeam, trebuia să traversez curtea, să trec prin fața casei proprietarului, și să găsesc pe Ionel totdeauna în cale. Era tuberculos și tatăl său n'avea destui bani ca să-l trimită la aer curat. De altfel ar fi fost inutil, căci boala lui era înaintată. Imi cădeau ochii mereu pe acest candidat la moarte, subțire, trist, stângaci. Intre noi se făcuse un joc ascuns, care uneori mă amuza, alteori mă su-

păra, și mă jena totdeauna așa de mult, încât deseori îl ocoleam, prefecându-mă că nu-l observ, sau așteptând, uneori mult și inutil, clipa când el lipsea. Și motivul: mă lăsa să-l salut eu întâi. Eu eram om mare și el copil, astfel că pretenția asta mi se părea absurdă. Nu știu cum se făcuse obiceiul la început, dar acum exista între noi și nu mă puteam împotrivi. Nu aveam curajul să nu-l salut când mă privea cu un zâmbet atât de dezarmant, în care nu se vedea nici cea mai mică urmă de sfidare sau de prezenție. Poate socotea numai că așa trebuie, căci eu eram acela care mă duceam și veneam, pe când el sta pe loc. Dar el avea un prestigiu care schimba complet situația dintre noi : *Prestigiul M o r ț i i apropiate*. Și astfel nu numai că trebuia să suport pretențiile lui, dar chiar să fiu încântat că pot face ceva pentru dânsul (așa de puțin lucru, că n'ar trebui poate să mai insist). Dela o vreme eram chiar încântat de această mică umilire, mi se părea că surâsul lui îmi arată recunoștință, iar dacă îl ocoleam câteodată, o făceam numai din jenă, după cum te jenezi să faci un bine cuiva din pricina mulțumirilor pe cari trebuie să le primești, și ai fi incomparabil mai darnic dacă te-ai lăsa în pace, dar în acelaș timp să nu trebuiască să-l taxezi de nerecunoscător.

Dar ce s'o mai fi întâmplat cu mine? Parcă s'a făcut liniște.

S'o fi terminat? Voiam să se termine, dar atâta repezeală mă umilește. Rece, și întuneric, și un pocnet înăbușit care se repetă cu regularitate. Aruncă țărâna. In pământ! Abia se mai aud vorbe, și un scâncet subțire, parcă un cântec de greere. Ce-or mai fi spunând? Ce cuvinte importante? Nu se deslușește. Parcă un gemăt. Acum nu se mai aude nimic. Au plecat cu toții. Singur !...

Singurătate ! De unde să iau cuvinte așa de impalpabile, culori așa de armonioase, ca să-ți descriu farmecele. Te părăseam, infidel, târât de slăbiciuni, și apoi după dezastre, te regăseam cu neșajiu pentru o vreme. Numai atunci mă simțeam tare, profund, și-mi simțeam existența și dreptul de a disprețui pe ceilalți. Și acum, însfârșit, constrâns să nu te mai părăsesc niciodată ! De o comparați cu starea mea actuală, toată lumea pare artificială și meschină.

Nu regret nimic. Nici oamenii, nici lucrurile (când te gândești că aveam un saltar voluminos, în care îmi țineam amintirile !). Și totuși ! Patefonul cu plăcile !

Și dacă îți place muzica atât de mult că te obsedează meandrele ei ziua și noaptea; că porți cu tine, întotdeauna, oricât ai părea de preocupat în altă parte, o temă de câteva note ; că începi să ascuți și deodată bagi de seamă că au tre-

cut câteva ore fără să le observi, iar a doua zi începi din nou; atunci patefonul tău, — tovarășul tuturor singurătăților și al nopților de veghe, când orașul doarme, — își pierde rigiditatea, lemnul prinde căldură, iar înăuntrul lui ai impresia că auzi pulsații. Și plăcile, ființe veritabile, identice și totuși fiecare cu viața ei interioară, pe care trebuie să te învețe s'o cunoști, să-i pricepi subtilitatea detaliului și în acelaș timp personalitatea; să le iubești cu pasiune, să te consolezi și să le înșeli una cu alta și apoi iar să revii. Căci fiecare și-a împântat în tine câte o emoție, căreia îi vei rămâne fidel. Și când se strică una din ele, să-ți pară rău ca după cineva pe care l-ai pierdut, căci știi că n'o vei putea pune la loc, chiar dacă vei cumpăra o placă nouă cu acelaș cântec. Căci placa stricată a luat cu dânsa o mulțime de emoții, de vaete și de bucurii, ce nu le mai poți repeta identic. Și nu știi ce să faci cu resturile, nu poți să le păstrezi, căci ar fi caraghios și în acelaș timp nu te înduri să le arunci, și dacă ai putea le-ai îngropa cu tot alaiul, într'un loc sigur unde știi că n'ar scormoni nimeni, după cum ai îngropa o păsărică moartă în fața ta.

Am câteva sute de plăci de cea mai bună calitate, adunate cu infinită trudă, și nu e una care să n'aibă peripețiile ei și să nu-i știu tot istoricul, ca un nobil care și-ar cunoaște cu minuțiozitate toate ramurile arborelui genealogic.

Iată „Sacre de Printemps” a lui Strawinski, cu care am făcut călătoria dela Paris la București. În tot timpul celor trei zile de tren, mă uitam mereu la plăci (cu ce grijă!) voind să descifrez ceva din semnele lor misterioase. Sau: quartetul op. 127 al lui Beethoven, la andantele căruia, după fiecare notă, reflectam în neștire: „acum aș avea curajul să mă sinucid!” Sau quartetul în la minor al lui Beethoven la care s’a sinucis Sprandell, eroul lui Huxley din „Contrepoint” (Ce grațitudine am avut pentru Huxley din pricina aceia!). Și cele 17 plăci ale „Messei” lui Bach. Și am ascultat de câte o sută de ori fiecare placă... pe vremea când Irina m’a înșelat. Și andantele quintetului lui Cesar Franck, câteva note abia atinse, cari se repetă neobosit, în cadența funebră, când am aflat că Irina a murit!... Și quintetul lui Debussy, pe care au coborât, o noapte întreagă razele lunii... Și concertul pentru piano și orchestră al lui Brahms, care cânta pe mare, în timp ce barca abia se legăna. Atâtea plăci ce mi-au aparținut așa de aproape, și pe cari n’am curajul să le las altora. Căci motivele lor ar căpăta o valoare impersonală, și sunt deprins să le știu amestecate cu toate emoțiile mele. Și când mă urmărea obsesia morții, apăsarea imediat întrebarea plină de teamă: „Ce vor deveni ele?” și această chestiune îmi complica la infinit ezitățile.

La căpătâiul mormântului meu, să se prue în mișcare patefonul. Să cânte neîncetat, în timp ce luna va evolua pe cerul înstelat. Cântece vesele, și

altele triste, și altele puternice, și altele deabia auzite. Sunetele s'ar aduna împrejurul meu din toate unghiurile lumii, și ar forma împreună o pânză în veșnică fâlfâire. Asemeni mării, de care m'am simțit odată atât de aproape. Bach ar forma valurile negre, puternice, în ritm egal și cu rezonanțe profunde; Beethoven, freamătele și cataclismele. Mozart, apa liniștită care joacă ușurel, glumeț, și în acelaș timp melancolic la scânteierile soarelui. Wagner, vijeliile. Chopin, plescăitul lopeții sub razele de lună, iar Debussy, valurile subțiri și capicioase, uneori roze, alteori argintate, lunecând pe maluri și în cari își înmoae nimfele degetele de catifea. Iar patefonul cu diafragma lui — capul cu gâtul lung — ar palpita, lebdă pe apele leghădate.

Și cine îmi tulbură singurătatea, și-mi întrerupe elucubrațiile ?

Cine jeluește încă peste trebuințele programului ? Și cine nu se teme la această oră târzie de stafii și de vampiri, și de toate umbrele pământului, cu cari mi-am înconjurat locuința, ca să sperii pe oameni, cum pune gospodarul în cireș sperietori caraghioase împotriva ciorilor ?

A... O bătrânică scumpă... Are silueta subțirică și grațioasă. Fărul îi e alb, dar fruntea n'are nici o cută. Și ochii mari, verzi, fără nimic tulbur în ei, ochi de fecioară neprihănită, din cari curg lacrimile în șiroae, fără șgomot...

Îți mai aduci aminte, mamă, de prietenia noastră de odinioară? Amândoi solidari și singuri pe lume. Cel care se numea tatăl meu, după ce se supăraseră pe toată lumea, adormea înșfârșit greoi, încrunțat, sforăind. Și noi amândoi, alături. Tu, la lampa cu gaz, lucrai la gherghel, eu îmi învățam lecțiile pentru clasa întâia primară. Din când în când, câte o vorbă înceată spinteca tăcerea. Incolo nu se mai auzia decât tictacul ceasului. Și nenorocul plutea peste noi. Când bătea miezul nopții, ne opream (bătăi, pe care credeam că trebuie să le audă întreg universul, așa răsunau în mine). Mă desbrăcam fără sgomot, ca să nu trezesc pe celălalt. Apoi după ce-mi făceam rugăciunea, mă culcam în patul roz, pe care erau desenați îngeri bucălați, sburând fără grije cu ghirlande de flori în mână. Mă înveleai bine, mă sărutai pe frunte, trăgeai fileul, și înainte de a mă părăsi, îmi șopteai, cu un zâmbet de infinită tristețe:

— „Dormi ! nu te mai gândi la rău !

CUPRINSUL

*A l'ombre des jeunes filles
en fleurs* Pag.

- ANTONIA	17
O MICA JAPONEZA	25
NUNTA PRINCIARA	29
MELANCOLII DE SFT. DUMITRU	39
CHINURI	53
PRELUDIU SENTIMENTAL	63
SCATIUL ȘI STAPANUL SAU	97
ODETTE	109
CU TANTI LA MUNCIL	117
ICOANE LA MORMANTUL IRINEI	129
CONVERSAȚII CU O MOARTA	151
CU IRINA IN GURA HUMORULUI	165
CERNICA	177
DESIRÉE	185
BUNICA SE PREGATEȘTE SA MOARA	201
HAIUCINAȚII	237

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

